VARKEN KULTURELL MARIONETT ELLER KOSMISK TILLFÄLLIGHET

KOMMUNIKATION OCH SOCIOKULTURELL KOMPETENS

NIKI ARIAS

Varken kulturell marionett eller kosmisk tillfällighet.
Kommunikation och sociokulturell kompetens

VARKEN KULTURELL MARIONETT ELLER KOSMISK TILLFÄLLIGHET

Kommunikation och sociokulturell kompetens

NIKI ARIAS

Omslag av Evert Wängberg
Illustration av Hodjat Kasrayan

Tryckt av Solentro AB
Malmö 2022
ISBN 978-91-7565-787-5

INNEHÅLL

INLEDNING

Vår gåtfulla existens och vistelse på vår planet i världsalltet påminner oss ständigt om att vår tillvaro här i grunden är ett mysterium och kräver en förklaring som vi själva måste gestalta eller överta från någon auktoritet. Vi kan hämta vårt stoff från tidigare generationers erfarenheter, från mytbildningar, vår egen påhittighet eller från resultatet av vetenskaplig forskning.[1]

Ett grundläggande behov hos levande varelser är att kunna kontrollera sin omgivning. För människor och andra djur innebär denna kontroll att genom olika sorters beteende försäkra oss om tillgång till resurser som möjliggör överlevnad och fortplantning *och för människor också livskvalitet, dvs det goda livet.* (Text som är kursiverad inom referens är mina kommentarer.) För människor kan det röra sig om att kontrollera naturresurser, så att vi får mat och tak över huvudet, men också om att påverka andra människor så att jag kan vara säker på att de andra vill mig väl och att jag får den hjälp jag behöver för överlevnad och reproduktion. ”Motivationen att kontrollera” omvärlden kan därför sägas vara den mest grundläggande funktion som evolutionen skapat, och den uttrycks genom olika drifter och förmågor.[2]

Människan har blivit särskilt framgångsrik på detta. Hon har på kort tid skaffat sig en dominerande position i naturen och behöver sällan konkurrera med andra djurarter om naturens tillgångar. Istället uppfinner människan ständigt nya och förfinade metoder för att utvinna och förädla resurser ur omgivningen. Människan har uppnått så kallad ekologisk dominans.[3]

När människorna hade lärt sig att tillverka och använda vapen var de mindre sårbara för rovdjur, och samtidigt mindre hotade av dominanta individer inom gruppen. Fysisk styrka var inte längre avgörande, för nu ställdes helt andra krav på de människor som ville få hög status och stor reproduktiv framgång i gruppen. De som lyckades bli ledare för gruppen var sannolikt de individer som utövade störst inflytande på andra genom intelligens och social kompetens,[4] samt vapentillgång. Människans sociala och intellektuella förmågor har sannolikt utvecklats i mötet med andra människor.[5]

Mänskliga samhällen präglas av två mänskliga existensvillkor. För det första utmärks mänskliga samhällen av individers och gruppers konkurrens *utifrån antagandet* att resurserna är knappa *och ändliga,* vilket har format de mänskliga

psykologiska dispositioner som har utretts inom den konfliktteoretiska strömningen inom sociologin.[6] För det andra betonas att människan är beroende av gruppen för sin överlevnad. Tillgången till livsnödvändiga resurser beror i stor utsträckning på förmågan att bygga varaktiga sociala vänskapsband, allianser och samarbetsformer.[7] Därför strävar människor, i synnerhet män, efter hög status. Eftersom hög status ger en social ställning och prestige som tryggar tillgången på centrala resurser och socialt stöd, som i sin tur ger reproduktionsframgång, kan sociala hierarkier förstås som en följd av denna strävan efter status. Social rangteori hävdar att människors ställning framförallt beror på deras förmåga att dra till sig uppmärksamhet och intresse, på den beundran och det engagemang som deras status framkallar hos andra.[8]

Utifrån hypotesen om att människan har utvecklats som en gruppvarelse är det därför inte konstigt att ansiktsdrag, hudfärg, det vill säga fysisk likhet signalerar genetisk likhet och släktskap. Genom att kategorisera oss utifrån vilka grupper vi tillhör, anses oss tillhöra eller önskar tillhöra, skapar vi oss en viktig social identitet, det vill säga, som beskriver den roll och status vi har i samhället, t ex inkomst, utbildning, uppfostran, sociala kontakter, yrke, familj och bostadsförhållande.[9] Det är i dialektiken mellan kategorisering och gruppidentitet som våra kollektiva identiteter formas och omformas.[10] Utfallet av kampen mellan kategoriseringar och gruppidentiteter styrs av ekonomiska, politiska, sociala och kulturella styrkeförhållanden mellan kollektiv, där ett mått på styrkeförhållanden är graden av egenmakt över den egna identiteten.[11] Skillnader mellan gruppidentitet och kategorisering medför spänning och kamp om rätten att uttala sig och fastställa sin identitet.[12] Kollektiv identitet kan erbjuda en känsla av stabilitet, trygghet, säkerhet, överskådlighet, hanterbarhet och kontinuitet.[13]

Den sociala identiteten skapar vägar för människan att förstå sig själv och skapar också föreställningar om andra individer genom att vi organiserar andra och oss själva i olika grupptillhörigheter. Genom människans sociala identitet placerar vi oss själva och andra människor i så kallade in-grupper, dvs de grupper som vi tillhör, och ut-grupper, de grupper som vi inte tillhör i förhållande till de grupper vi faktiskt anser oss tillhöra. Indelningen i in- och ut-grupper får dock två viktiga konsekvenser för vår förståelse av oss och andra.[14] Den så kallade homogenitetseffekten innebär att en individ tenderar att betrakta medlemmar i en ut-grupp som mer lika och enhetliga i förhållande till varandra än medlemmar i den egna gruppen som individen ser som betydligt mer unika. Den andra konsekvensen av

in- och ut-grupps-kategoriseringen är den så kallade in-grupps-favoriseringen. Detta fenomen innebär att vi tenderar att betrakta vår egen grupp som den bättre i förhållande till de andra grupperna, ut-grupperna. Individen favoriserar den egna gruppen på flera olika sätt genom att tilldela sin grupp olika fördelar.[15]

Förutom behovet av att klassificera andra människor som antingen medlemmar av den egna gruppen (in-grupp) eller medlemmar av någon annan grupp (ut-grupp)[16], tycks ut-gruppens medlemmar automatiskt värderas lägre än in-gruppens medlemmar och i vissa kulturer räknas inte andra grupper ens som fullvärdiga människor (*avhumaniseras eller reduceras till objekt*). Favoriseringen av in-grupp-medlemmar och diskriminering av ut-gruppmedlemmar tros härstamma från gruppkonflikter i vår evolutions historia där flera grupper konkurrerade om samma knappa och *ändliga* resurser. Nedvärdering av personer som tillhörde andra grupper motiverade diskriminerande och aggressivt beteende till förmån för den egna gruppen.[17]

Tillvarons villkor bestäms inte bara av konkurrens om överlevnadsmöjligheter. Allt liv på jorden och dess fortlevnad utmärks också av samarbete.[18] Genom kulturell överföring, redskap och teknologi förvandlar människan sin naturliga omgivning. Därigenom skapar människan i stor utsträckning den miljö hon lever i, vilket naturligtvis också påverkar naturen och andra arter.[19] Till skillnad från andra däggdjur har människan utvecklat kognitiv förmåga som ger känslolivet unika nyanser bortom de grundläggande överlevnadsfunktionerna. Människors upplevelser och handlingar är beroende av den sociala kontext hon omges av t ex familj, vänner, arbetsmiljö, studiemiljö, lagar, välfärdssystem osv, och i detta sociala liv ställs hon ständigt inför väntade eller plötsliga utmaningar, dvs omgivningsrelaterade krav och stressorer.[20]

Människan är en social varelse och inriktad på samarbete. Samarbetet manifesteras mångfaldigt i omfattning och form. Förmågan att skapa kultur, kommunicera, teknologiska innovationer och att etablera en omfattande arbetsdelning har lagt grunden för samarbetsformer i lokal, regional och global skala. Det gäller allt: från familjer och föreningar till politiska organisationer, skolor, arbetsplatser, marknader och internationella handelsorganisationer.[21]

Människan har genom historien skapat olika redskap som hjälpmedel för att bearbeta världen. Så har vi skapat ett språk för att kunna kommunicera och organisera oss[22] *i gemenskaper*. En gemenskap kan ses som en struktur men den kan också

ses utifrån mänskliga relationer, såsom medlemskap, inflytande, integration och emotionella förbindelser. Medlemskap skänker individen en känsla av tillhörighet och identifikation med kollektivet medan inflytande rör individernas och gruppens känsla av betydelse för varandra. Integration (*social sammanhållning och gemensamma mål*), å andra sidan, handlar om huruvida våra behov kan tillfredsställas av de resurser som gruppen förser oss med och emotionella förbindelser syftar på ett band som skapas och utvecklas genom delad historia och *positiva interaktioner.*[23]

Genom ett medlemskap i en grupp definierar, analyserar och bedömer vi oss själva utifrån den grupp vi tillhör. Gruppen förser en individ med flera kollektiva självbilder, med en social identitet och är beroende av hur många grupper individen anser sig tillhöra. Individens medlemskap i en grupp bidrar till att denne jämför sig med gruppen och antar de gemensamma värderingarna och normerna (*en del av kulturen*) som delas av gruppen. Därigenom får jag verktyg för hur jag ska förstå, precisera och bedöma vem jag är och hur jag ska känna, tänka och agera.[24]

Ett unikt drag hos människor är att vi har utvecklat kognitiva, språkliga och emotionella förmågor som strukturerar sociala interaktioner. Människans kognitiva och sociala intelligens möjliggjorde utvecklingen av altruistiskt samarbete och kom att innefatta även samarbete med icke-besläktade individer.[25] Kommunikation är en *källa till gemenskap och identitet* och sker som social interaktion, det vill säga genom att bygga relationer och utbyta information. Förstår vi inte vad som kommuniceras så blir det svårt att vara med i en gemenskap. Människor kommunicerar varje dag av olika anledningar. För att övertala andra, utöva makt, fatta beslut, för att klara vardagen eller för att göra tillvaron begriplig,[26] eller bara för at utbyta tankar och känslor.

Kultur och kommunikation kan uppfattas som två separata termer men för att människor ska kunna förstå varandra krävs båda i ett samspel. Båda definitionerna måste studeras tillsammans eftersom kommunikation kräver in- och avkodning för att förstå ett meddelande. För att förstå kodningar och meddelanden måste varje individ ha kunskap om kulturella mönster och sociala samspel.[27]

1 Kultur

Krouber, kulturantropolog och Kluckhohn, socialantropolog, båda nordamerikaner fann 1952 ett hundra sextiofyra olika definitioner av ”kultur”. Eftersom *kulturen har både naturalistiska, sociala och mentala innebörder* är det inte konstigt att begreppet kultur kan betyda olika saker för olika människor. Kultur är ordnad i olika lager och de förhåller sig och påverkar varandra på följande sätt, enligt Spencer Oatey, professor i språk och interkulturell kommunikation, University of Warwick, USA.

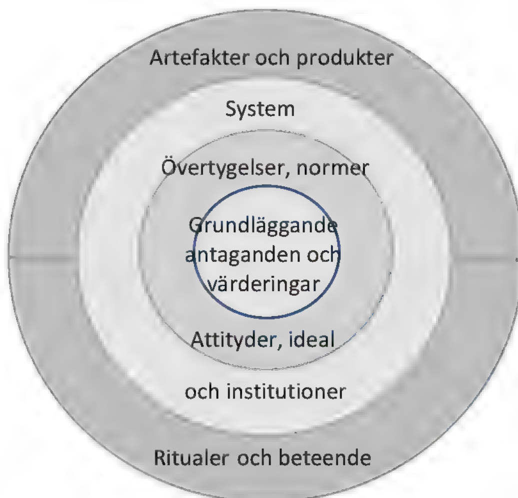

Fig 1. Kulturmodell, Spencer – Oatey 1999

Förmågan att skapa kultur

Kultur definieras som ett unikt mänskligt beteende, vilket särskiljer människan från andra arter. Det mänskligt unika består i att människor utöver sitt biologiska arv antingen anpassar sig eller anpassar sig inte till omgivningen. Människor skapar, lär sig och använder kulturen för att bemöta, ”kontrollera” och även förändra sin omgivning. Människan kan med kulturens hjälp orientera sig i världen, bemästra hinder och problem som omgivningen belastar henne med och som direkt påverkar hennes överlevnad och livskvalitet.[1]

Kultur ter sig verklig i den bemärkelsen att människor har skapat den ur sina problemlösningar. När vi pratar om kultur pratar vi om abstraktioner som människor har skapat för att förstå sin omgivning. I bästa fall kan vi skapa en representation (*en mental avbildning av världen*) eller abstraktion, vilken tillåter oss att uttrycka och förstå skillnader som existerar mellan olika kulturer. (En abstraktion är frigjord från en konkret och välkänd situation. Abstraktion är en komplex uttrycksform och används när vi vill kunna "berätta" något som inte finns i omedelbar närhet, och som kan bestå av flera sammansatta händelser).[2]

De konstruktioner, med vilkas hjälp vi kan definiera kultur, är många: De kan vara topiska (begränsade till en viss plats), historiska, normativa, beteendemässiga, funktionella, mentala, strukturella och symboliska. Alla försök till att göra begreppet kultur begripligt som föreslås av antropologer har sitt ursprung i filosofi och premisser om vad verkligheten är.[3] Mänskligt agerande och social interaktion leder inte enbart till socialt konstruerade individer och socialt accepterade rutiner, det leder även till bearbetning av fysiska objekt. Kulturen existerar i naturen, den skapar en sociokulturell miljö, men används också för att anpassa båda dessa miljöer till varandra. Den används som en integrerande faktor mellan människan och omgivningen.

Natur bearbetas till kultur

Ett fiskben kan bli en dödlig pilspets eller en kam, en sten används till att tända eld eller till en husvägg. Även mer komplicerade artefakter är produkter av sociala konstruktionsprocesser. Fabriksbyggnader, maskiner, löpande band, formella organisationsstrukturer, datorer liksom naturligt talspråk och skrivna texter är kulturella skapelser. Många av dessa artefakters existens och funktioner tas för givna. Vår naturliga attityd ser dem som självklara och oundvikliga komponenter i livet, såsom förekomsten av växter, djur och andra föremål som vi anser vara naturliga. Vi tar alltså vanor och konventioner för givna, inte bara för att de anses vara normala eller självklara, utan de är också objektifierade i form av fysiska föremål.[4]

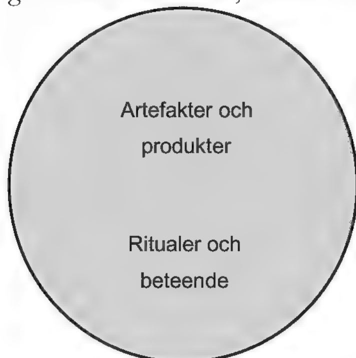

Fig 2. Natur och beteende blir till kultur

Artefakter och produkter är tillsammans med ritualer och beteenden kulturens yttersta lager och vi är medvetna om dem eftersom de är möjliga att observera och uppleva. Genom en resa till ett visst land/kultur lägger vi märke till människors utseende, mat, beteende mm. Artefakter och ritualer är de synliga strukturerna och processerna som den fysiska miljön, språket, teknologier, klädkoder och hur människor uppför sig. Till artefakter räknas också den språkliga produktionen av historier inom en gemenskap samt formella värderingar, ritualer och ceremonier.[5]

En artefakt är ett föremål konstruerat av människor, och vi skiljer det från naturliga objekt. Synliga artefakter är olika kulturuttryck och utgör den mest ytliga nivån av en kultur. Dessa artefakter beskrivs som det våra sinnen uppfattar, vad vi kan se, höra och känna i ett visst sammanhang. De är enkla att observera men svåra att tolka för en utomstående. Att observera dem är inte detsamma som att förstå deras egentliga innebörd för medlemmarna i en specifik gemenskap. Artefakterna har en viktig funktion eftersom de enligt vissa forskare kan utgöra både synliga och djupare nivåer av kulturen.[6]

Ritualer i etnologisk bemärkelse ses som ett begrepp för att beskriva ett skeende (med symboliskt värde). Vi talar till exempel om ritualer för att stärka grupptillhörigheter. Initiationsriter är rituella handlingar som innebär att en blir inkluderad i en särskild, sluten grupp. Ett typiskt exempel är de prov som individer måste genomgå för att bli medlem i ett slutet brödraskap. En övergångsritual kan till exempel vara en öl på fredagskvällen, för att markera en övergång från vardag till helg. Att sjunga nationalsången, ha en gruppjargong och att för-festa ses som underhållningsritualer som syftar till att motverka splittring i den egna gruppen. Ritualerna markerar kollektivets självbild och skapar sammanhållning.[7] Ritualer definieras som ”ett symboliskt sätt att formalisera vissa antaganden” vilka kan betraktas som ”viktiga förstärkare av kulturella nyckelantaganden” och exemplifierar detta med möten.[8] Ritualers betydelse betonas genom att individen åtar sig att delta i en ritual och det blir ett sätt för individen att visa sin tillgivenhet för gruppen. Ritualer blir härmed ett sätt för gruppmedlemmar att visa hängivenhet vilket bidrar till de krafter som skapar eller upprätthåller en kultur.[9]

Beteenden

Rutiner är i högsta grad en del av mänskligt beteende och definieras som ”de vanemässiga och förgivettagna karaktären hos huvuddelen av aktiviteterna i den

dagliga sociala tillvaron" och att det är i interaktionen mellan människor som rutiner uppstår och vidmakthålls. Som definitionen antyder utförs rutiner många gånger omedvetet och påverkas dels av hur ting utförs, dels av vad andra har för förväntningar på hur saker och ting ska utföras. Rutiner kan skapa och vara uttryck för kultur i det avseendet att de är byggda på grundantaganden eller värderingar.[10]

System och Institutioner

Intilliggande lager i illustrationen bildar system och institutioner i ett samhälle och här inkluderas sociala, ekonomiska, politiska, lagstiftande och verkställande system och institutioner i ett land eller en kultur. Detta skikt villkorar och påverkar det yttre skiktet genom att lagar blir koder. *Här vill jag också tillägga att koder kan ha sitt ursprung ur praxis och bli lika prejudicerande och så småningom leda till stiftade lagar.*

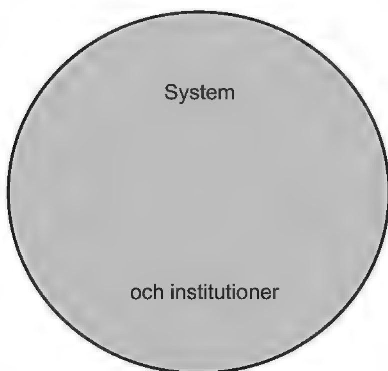

Fig 3. Social organisering

Gemensamt för alla personer är att alla lever i en socialt strukturerad värld, eller åtminstone måste förhålla sig till en sådan värld på något sätt, också i de fall vi inte deltar i den. Även om den sociala världen skiljer sig från plats till plats, person till person, har den trots detta ändå gemensamma drag.[11] Att leva i en socialt strukturerad värld innebär ett reglerat samarbete mellan individer i mänskliga samhällen. Historiskt sett har samarbete reglerats via institutioner. Vi kan t ex se staten som en institutionell ordning eftersom den är en unik sammansättning av flera andra typer av institutioner. En institution kan beskrivas som de formella regler, belöningar, bestraffningssystem och praktiker som reglerar relationerna

mellan individer inom politiken och ekonomin. Alla sociala varelsers beteenden regleras av en social ordning, men människan har en unik förmåga att ifrågasätta, bryta, förändra och utveckla nya regler för sådana ordningar. Olika modeller för resursfördelning och altruistiskt samarbete konkurrerar med varandra. Dessa idéer konfronteras ständigt med en föränderlig omgivning.[12] Konfrontationen i den sociala interaktionen sker med både fredliga och icke fredliga medel.

Kulturens formerande beståndsdelar

Kultur förstås som ”en uppsättning av attityder, principer, övertygelser, värderingar och ideal, normer för beteende och grundantaganden som delas av en grupp som påverkar beteendet hos gruppmedlemmar och med vars hjälp tolkas de andras beteende” (Spencer–Oatley, 1999).

Övertygelser, normer, ideal och attityder

På detta skikt finns övertygelser, normer attityder och ideal. Detta lager påverkar bland annat t ex lagar och politiska institutioner. Här finns den grundläggande principen om den form enligt vilken ett land/samhälle/grupp ska organiseras och styras, samt hur sociala relationer ska kontrolleras och upprätthålls formellt och informellt. Med andra ord, *kulturella uttryck för grundläggande antaganden och värderingar.*

Fig 4. Formerande kulturskikt

En övertygelse är ett yrkande om förhållanden som människor förmodar är sanna. Övertygelsen skiljer sig från det vi kallar kunskap, eftersom den inte är oberoende av personer och konstant utan snarare personlig och ett uttryck för en viss osäkerhet.[13]

Normer kan beskrivas som oskrivna regler som fungerar som kontrollmekanismer i samhället. Normer bygger på värderingar och märks oftast inte förrän någon bryter mot dem.[14]

Normer existerar i form av våra förväntningar på vad som är normalt beteende. Det existerar en normativ ordning som är både formell och informell. Den är sprungen ur moral (*vilken tidigare grundade sig på religion/filosofi*) eller sociologi (sociala fakta). Durkheim myntade begreppet ”sociala fakta” som ett alternativ till moraliska uttryck i tidiga kollektiva samhällen, ett index över ”moraliska fakta”. Begreppet ”sociala fakta” bär på nya normativa uttryck för juridiska former av socialt liv, yttre indikatorer och axiom med övertygande egenskaper som faktorer för social stabilitet. ”Sociala fakta” ger alltså samhället en ny lagbunden moral.[15]

Ideal har sitt ursprung i antikens filosofiriktning idealism. Platon var en av de stora representanterna för idealism under antiken. Idealism stod för idéernas värld, en särskild värld bortom den verklighet vi lever i, en värld där allting är perfekt. Idealism uttrycker *längtan efter fullkomlighet.* Platon förklarar idealismen som något önskvärt, något vi vill sträva mot men inte behöver uppnå.[16] Ideologi är en grupps genomgripande makt att forma våra övertygelser och antaganden om den fysiska och sociala verkligheten.[17]

Attityder

Människan använder sig av attityder för att hjärnan behöver kunna förenkla alla intryck, tankar och känslor så att den har möjligheten att organisera dem. Attityder konstrueras inom den kulturella specifika kontextens (stereo)typiska (generaliserande) kategorier som vi sedan orienterar oss med och inordnar vår verklighet utifrån. Attityder är ett sätt att rationalisera tillvaron och fungerar som en karta som vi använder för att snabbt ta ställning och veta hur vi ska handla. En attityd är en människas inställning, värdering av någon/något. Attityd avser inom psykologin en persons medvetna eller omedvetna, öppet visade eller dolda, kognitiva eller emotionella inställning till någon/något. Attityder antas vara produkter av inlärning eller bygga på tidigare erfarenheter vilket gör dem öppna för förändring.

Det finns olika typer av attityder, såsom sociala attityder eller politiska attityder. Dessa attityder är av stor betydelse för relationerna mellan sociala grupper och de är även av stor vikt för politiska styrmedel och åtgärder. Attitydobjekt kan vara konkreta eller abstrakta, individuella eller kollektiva. Ett attitydobjekt är allt en person kan utvärdera och även beteenden kan vara attitydobjekt.[18] Attityder har

tre olika aspekter, alltså tre olika komponenter. Dessa är den kognitiva- affektiva och beteendeaspekten.

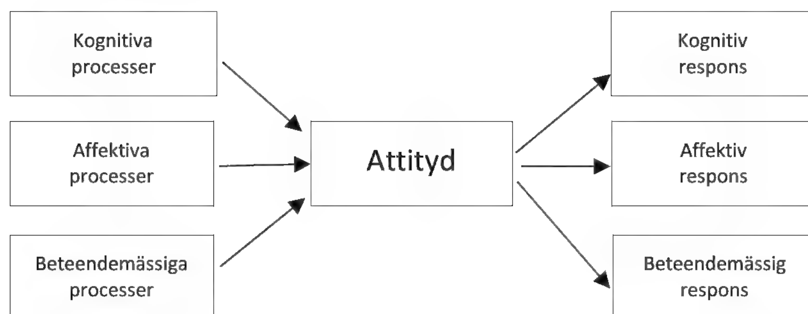

Fig 5. Teoretisk modell över en attityd[19]

Begreppet kognitiv handlar om hur vi uppfattar ett fenomen beroende på inlärning eller våra tidigare erfarenheter. Affektiv avser våra känslor gentemot någon/något och beteende visar hur vi faktiskt handlar gentemot attitydobjektet. Ett attitydobjekt kan vara en idé, en person, en grupp, ett ting, en handling, den sakfråga som retoriken behandlar, ett fysiskt objekt etc.[20] ”En attityd kan definieras som en psykologisk tendens som uttrycks genom att utvärdera en specifik enhet med någon grad av gillande eller ogillande”.[21] Attityder tillhör det socialpsykologiska perspektivet inom psykologin. Socialpsykologin går ut på att förklara beteendet mellan grupper, fenomen inom gruppen och individen i gruppen. Det socialpsykologiska perspektivet har ett fokus på att förklara tankar, känslor och beteenden hos individen i kombination med den sociala påverkan som individen utsätts för. När en attityd är motsägelsefull, exempelvis att vi röker trots att vi vet att det är farligt; uppstår det en obalans i vår attityd och allt vi vill är att få tillbaka balansen. Det kan vi göra genom att exempelvis förneka bevisen om att rökning leder till sjukdomar och motivera rökningen såsom att:

- “Det där händer bara storrökare”
- “Jag röker bara då och då”
- “Livet är för kort för att inte njuta av det”

När vi handlar på ett sätt som inte överensstämmer med våra kunskaper och erfarenheter uppstår kognitiv dissonans, en tankekonflikt. Vi bortförklarar alltså

beteendet eller attityden istället för att förändra beteendet eller attityden. Kognitiv dissonans som uppstår när någon med sina handlingar går emot sina egna erfarenheter och kunskaper, kan utnyttjas av andra för att förändra den här personens attityd gentemot något. Genom att tvinga en person att utföra en handling på eget bevåg som går emot hans eller hennes attityd, exempelvis genom grupptryck, kommer personen att uppleva en kognitiv dissonans och kommer att försöka att rättfärdiga sitt beteende. Det kan leda till att personens attityd ändras gentemot något, det blir ett framkallat samtycke.[22]

Grundläggande antaganden och värderingar

I mitten hittar vi kulturens centrum: grundläggande värderingar och grundläggande antaganden av en kultur. Detta skikt är förmodligen det viktigaste i kulturmodellen, eftersom alla övriga skikt härleds direkt eller indirekt från denna. Endast en liten förändring i detta skikt kan få drastiska konsekvenser i de övre skikten.[23] Alla personer har grundläggande antaganden och värderingar som i hög grad påverkar deras erfarenheter och beteenden.[24] Få personer har välorganiserade intellektuella eller diskursiva livsfilosofier.[25]

Fig. 6 Kulturens innersta kärna

Värderingar är varaktiga övertygelser, det vill säga påståenden eller yrkanden om förhållanden som människor förmodar är sanna och vilka säger något om att ett visst beteende eller resultat av en handling är eftersträvansvärt eller gott, vilket i värdeteoretisk mening innebär skatta eller tillskriva något ett värde. Det finns olika värden: Sociala, symboliska, ekonomiska, moraliska, kulturella, estetiska, tekniska med mera.[26]

Värderingar delas in i olika grupper. ”Globala” värden är de övergripande värden som styr våra liv, som kärnan i individens värderingssystem och uppkommer i

samspel med uppfostran, social klass, livsstil, personlighet, subkultur mm, och kan de liknas vid rötterna på ett träd. "Globala" värden är som en ledstjärna i livet. De i sin tur är uppbyggda av "terminala" värden och "instrumentella" värden. Terminala värden rör de värderingar som är slutmålet eller den ultimata värderingen och instrumentella värden behövs för att uppnå terminala värden. Ett instrumentellt värde kan vara ett särskilt uppförande t ex ärlig eller artig som ett medel för att uppnå det terminala värdet självaktning.[27]

Grundläggande antaganden är förgivettagna och blir inte ifrågasatta i första taget. Grundläggande antaganden blir konsensus inom organisationen/gruppen/gemenskapen och förknippas på så sätt med omedvetna kognitiva processer för deras medlemmar. Dessa omedvetna förhållningssätt skapar i sin tur en känsla av identitet hos medlemmarna. Grundläggande antaganden fungerar legitimitetsskapande (berättigande) och definierar hur individerna inom organisationen/gemenskapen ska reagera och agera. De skapar en "tankevärld" eller "mental karta" vilket genererar en känsla av trygghet, stabilitet eller identifikation för dem som delar dem.[28] Grundantaganden kan delas in i två kategorier:

1. Hur är världen beskaffad? Ontologi
2. Hur kan människan nå kunskap om den? Epistemologi

Grundantagande 1: Hur är världen beskaffad?

Vi kan kalla frågan om världens beskaffenhet som ett kosmologiskt problem som rör den allmänna ordningen i naturen eller den lagbundenhet som behärskar allt som händer. Är den mekanistisk, det vill säga att naturen kan förklaras som en värld av ting som styrs enligt mekanikens lagar, eller teleologiskt, vill säga styrd av ett ändamål eller syfte (*telos* av grekiskan mål). Teleologin menar t ex att världen är avsiktligt inrättad av ett väsen som tänker som en människa.[29]

Ibland används "universum" istället för kosmos (av grekiskan som bland annat står för världsalltet, ordning vilket i modern tid använts som världen och "allt som finns" eller "icke-jaget". I denna mening är universum allt från atomerna vi är gjorda av till galaxerna och till och med den intergalaktiska rymden. Energin är också en del av universum. Ordet "universum" härstammar från det latinska ordet "Univorsum". "Un" betyder "uni", som är en fras som används för att definiera "en". "Vorsum" betyder något som roterar eller rullar eller förändras. Det

latinska ordet anpassades sedan av det franska ordet ”Univers” som sedan översattes till ”Universum”.[30]

Människan har fyllt ut kosmos med olika mytiska konstruktioner, det vill säga av grekiskan mythos som betyder ord, uppdiktad berättelse. Dessa myter får sedan funktionen att sanktionera en viss ordning som den givna, som den oproblematiska, självklara utgångspunkten *a priori*, (*a priori är ett uttryck för att beskriva kunskap, härledningar eller sanningar som inte är beroende av sinnesintryck och erfarenhet, en sats sanningsvärde är enbart beroende av de ingående begreppens betydelser*) vilken i ett senare led ofta får ges en föreskrivande, normativ innebörd. (*Norma* av latin som står bland annat för rättesnöre, vinkelhake, det vill säga snickarverktyg) På grund av att världen är ordnad som den är, bör vi handla på ett visst sätt.[31] Att förstå världsordningen är att spana efter ledstjärnor (*”globala” värden*) för det rätta sättet att inrätta sitt liv och reglera de samhälleliga relationerna. Det har sagts att den grekiska uppfattningen om universum som en ordnad helhet ursprungligen var en projektion av uppfattningen om det mänskliga samhällets legitima ordning. När begreppet kosmisk ordning i sin tur ses som modellen eller normen för ett gott och rättvist samhälle är det en mänsklig men egentligen inte svårfångad idé om naturen projicerad på ett samhälle som ursprungligen var en del av samhällets eget liv.[32]

Det finns olika sätt att se på hur världen blev till som antingen bygger på filosofi, tro, mytologi eller kunskap. Antingen handlar det om teorier eller skapelsemyter.

Inom nästan alla genrer, dvs religiös tro, filosofi och vetenskap finns en föreställning om världens beskaffenhet inbegriper en födelse/begynnelse ur ett intet och ett slut/apokalyps, som leder till en viss överlevnad och en ny begynnelse. Jag hittar dock ingen apokalypsmyt hos polyteistiska religioner, det sägs att världen förmodligen är cirkulär (skapas och återskapas).

Metafysiska påståenden uttrycker visserligen inte någon kunskap om specifika företeelser, men de uttrycker en historisk och kulturell ”tolkning” av världen *som helhet*, utan för vilken vi inte kan existera.[33]

Grundantagande 2: Hur kan människan nå kunskap om världen?

I urtillståndet kaos (chaos – grekiska), världsalltet som gav liv åt gudinnan Gaia, (jorden) och som i tidig kristen användning av ordet fick betydelsen ”oordning”.

Inom naturvetenskapen är kaos inte liktydigt med oordning, utan i stället en benämning på en särskild form av ordning där en liten ändring av initialvillkoren kan orsaka en drastisk förändring vid en senare tidpunkt. Inom fysiken vägrar forskarna tänka sig ett totalt kaos, en oordning som inte följer några lagar. Men senare observationer och nya teorier visade att universum verkligen är mycket kaotiskt. Dessa idéer kom främst genom kvantmekanik och statistisk fysik.[34]

Existensen är ett mirakel på denna planet och det omgivande universum/multiversum – multiversa är andra universa som har andra egenskaper än det universum vi lever i, och vi möts ständigt i tillvaron av otaliga intryck och valmöjligheter som vi själva måste få ordning på.

Begreppet ”grundantagande” förklaras inom kunskapsbildningen som ”den rådande teorin” efter vilken individer beter sig och tolkar världen. Det kan också uppfattas som ett paradigm (dvs. en uppsättning av föreställningar, värderingar, metoder, begrepp, formler med mera som är gemensamma för erkända forskare på ett visst område eller i ett visst ämne), som förklarar hur individer ska tänka och känna. Att vi människor har förmågan att nå kunskap om världen/verkligheten är en uppfattning som sällan ifrågasätts. Vi har också delat in den i en fysisk och en social verklighet. Det finns en uppsättning antaganden kring den fysiska och sociala verkligheten:

1) Verklighetens natur – fysisk verklighet
2) Människans natur – social verklighet

Verklighetens natur – fysisk verklighet

Är verkligheten av materiell eller idealistisk natur? Det är vanligt att verkligheten konstitueras av två olika sfärer. Materialism (av latinets materia: virke, ämne, material) dvs materiella fysiska kroppar, atomer etc., och idealism (av grekiskans, idea: utseende, beskaffenhet) dvs det ideella, psykiska, själsliga, medvetandeformer, jag-upplevelse, etc.[35]

- Materialism innebär att verkligheten till sin grund är fysisk, det vill säga uppbyggd av materia.
    - Atomteorin är ett uttryck för en sådan materialistisk verklighetsuppfattning

  - Marxismens verklighetsuppfattning kallas genetisk materialism, vilket innebär att ursprunget (genesis) är materia. Materien (det fysiska) är det grundläggande (det primära)
  - Det andliga finns också men det förutsätter och är beroende av det fysiska. Materialism menar att medvetande utvecklas i växelverkan med den materiella verkligheten.

- Idealism innebär att verkligheten till sin grund är psykisk, dvs är mental eller andlig. Idealismens förespråkare menar att verkligheten är av begreppslig/andlig art, de objekt/fenomen vi kan nå kunskap om är konstituerade av tänkandet eller medvetandet. Idealismen vilar således på *a priori*-antaganden av medvetandefilosofisk art.[36] De människor som tänker sig bestå av såväl kropp som själ och att kroppen är fysisk och själen psykisk är anhängare av dualistisk människosyn, det vill säga de tänker sig att människan och verkligheten till sin grund är av två slag, materia och ande.

Inom historieforskning skiljer vi mellan:

- Materialistisk historieforskning menar att det är människans materiella villkor som format hennes tankar och styrt hennes handlingar. Marx (1818–1883), marxismen är enligt detta sätt att se materialistisk.
- Idealistisk historieforskning menar att det är människors tankar och idéer som styrt historiens utveckling. Hegels (1770–1831) filosofi är idealistisk.
  Verkligheten ses både som styrd av ett givet förnuft (Anden, Gud) – och ändamålsbestämd – teleologiskt – i riktning mot målet frihet; frihet i betydelsen subjektets/jagets möjlighet till beslutsfattande och förverkligande av sig självt. ”Andens substans är friheten. Dess mål i den historiska processen är därmed angivet: subjektets frihet.”[37]

Ett annat sätt att förhålla sig till verkligheten är att fundera över verklighetens beskaffenhet. Av vilket slag är denna substans som verkligheten består av, och vilken är den grundprincip som denna substans leder till när det gäller hur vi ser på vår tillvaro.

- Monistisk (av grekiskans monos: ensam, enkel, det enda), dvs att allt som finns har en och samma substans och/eller kan förklaras med hjälp av en grundprincip (Monism).
- Dualistisk (av latinets dualis: som innehåller två) innebär att verkligheten är av två slag (består av två substanser). Descartes (1596 – 1650) menar att varje substans är antingen själslig eller materiell och eftersom dessa har motsatta egenskaper kan inte reduceras till varandra (Dualism).
- Pluralistisk (av latinets *plures*: flera) innebär att verkligheten kan förklaras utifrån flera principer. Pluralismen är mer av metodologisk betydelse, dvs att flertal metoder kan vara giltiga.
- Grundidén för helheten (från grekiska *holos*: hel, odelbar), att tillvaron betraktas som någon form av helhet (större än summan av dess delar). Holism kom till uttryck under den romantiska perioden (ideologisk rörelse 1700–1850). Är det hela givet eller uppnått ”genom den organisation vi kan ge oss själva? Det finns två ideal för vår existens: ett extremt enkelt tillstånd där våra behov är i harmoni med varandra, med vår styrka och med allt som vi är förbundna med endast genom naturlig organisation utan vårt deltagande; och ett tillstånd av högsta bildning, genom vilken vi kan ge oss själva en harmoni mellan behov och krafter som oändligt mångfaldigas och förstärks.” (Hölderlin 1770–1843).[38]

Vad är kunskap?

Kunskap har en kärna eller ett fokus, dvs handlar om något specifikt, antingen det är kunskap om programmering, hjärttransplantationer eller skeppsbygge. Men i sin form är kunskap ett väsen med många ansikten. Kunskap är både väldefinierad, strukturerad och faktabaserad och samtidigt sammanhangsberoende, relativ, informell eller till och med tyst eller osynlig.[39] Lindström, Lindberg & Pettersson (2011) uttrycker kunskap på ett annat sätt. Med faktakunskap talar vi om sådan kunskap som finns och som inte ändras i första taget medan färdighetskunskap kräver träning för att utvecklas. Förståelsekunskap betyder att vi har förmåga att förstå vilket har med erfarenhet att göra. Förtrogenhetskunskap kallas ofta tyst eller dold kunskap där vår omdömesförmåga har stor betydelse.[40]

Kunskap finns ibland tillgänglig, ibland latent, som en potential. Kunskap är både individuell, det vill säga ”ägd” eller buren av en enskild person, lagrad i minnet,

och det är en gemensam process, resultatet av samarbete, tankeutbyte och ständig interaktion.[41] Vi ser också att många olika slags kunskap ständigt samverkar. I litteraturen skiljer vi ibland mellan personligt kunnande som beror på individuell tolkning, förståelse och inriktning, och formaliserat kunnande som är strukturerat, explicit (eller "opersonligt") och standardiserat.[42] Standardisering innebär enligt psykologiguiden följande:

1. Förenhetligande, att vi bedriver en verksamhet eller tillverkar en produkt enligt vissa allmängiltiga normer.
2. Standardisering av ett test på det sättet att det används på en grupp personer som i fråga om alla relevanta egenskaper (kön, ålder, utbildning, erfarenhet osv) är representativ för dem som testet sedan ska användas för.[43]

Visserligen kan vi med fog hävda att också formaliserat eller teoretiskt kunnande är personligt, det kan ju bara förstås genom en människa, och att allt kunnande är knutet till en praktisk kontext och saknar mening utan sitt sammanhang.[44]

Birgitta Södergren (2008), nämner att det formaliserade kunnandet; fakta, teorier, modeller och vetenskapligt eller annat vedertaget kunnande ligger till grund för metoder och tekniker eftersom det har en kvalitet som gör att det kan reproduceras, inte är beroende av individer och är möjligt att "överföra" till andra sammanhang och tidsepoker. Denna kunskap bygger på en naturvetenskaplig kunskapstradition och kunskapsutvecklingen innebär att förklaringarna som söks är kausala och innebär att världen går att beskriva i termer av orsak och verkan.

Naturvetenskapens antagande utgår ifrån att det finns någon form av regelbundenheter eller ordning i naturen/universum. Utan dem hade vi inte kunnat konstruera modeller vars uppgift är att beskriva regelbundenheter. Naturvetenskapen utgår också från att teorier som människan konstruerar ska gälla över tid och rum, det vill säga här på jorden idag och också på andra platser i universum och vid andra tidpunkter – tidigare i historien, liksom i framtiden. Med andra ord, naturvetenskapen gör anspråk på universell kunskap.

Natur- och samhällsvetenskap ger oss kunskap om världen genom antaganden:

- Att det finns någon form av regelbundenheter eller ordning i naturen/universum. Om det inte hade varit så hade vi inte kunnat konstruera modeller, eftersom det är regelbundenheter som modellerna har till uppgift att beskriva.

- Att människan kan nå kunskap om regelbundenheterna och tar dem för givna och ifrågasätter dem inte.
- Att de teorier som konstrueras gäller över rum och tid, dvs de teorier som gäller här på jorden idag också gäller på andra platser i universum och vid andra tidpunkter – tidigare i historien, liksom i framtiden.
- Att de förklaringar som söks är kausala. Detta innebär att världen går att beskriva i termer av orsak och verkan.

Här bör nämnas att kvantmekaniken kan undantas från kausalitetstanken, eftersom sluttillstånd inte kan bestämmas utifrån initialtillstånd annat än i sannolikhetstermer. Även här går åsikterna isär om huruvida detta beror på vår mänskliga begränsade förmåga att kunna lägga märke till dolda variabler och processer.

David Bohm säger att tillämpningen av sannolikhetsteorin på vetenskapliga och andra statistiska problem inte har något väsentligt samband varken med kunskap eller okunnighet. Snarare visar den på den oberoende existensen av vissa regelbundenheter som karaktäriserar de system och processer som det är fråga om. Dessa regelbundenheter antyder ett långsiktigt genomsnittsbeteende, en stor objektsanhopning, eller händelser som är approximativt oberoende av precisa detaljer, som exakt skulle kunna styra vad som skall hända varje individ. Kunskapen om varje individ är inte nödvändig för att få fram regelbundenhet. En regelbundenhet kan dessutom inte ge kunskap, om den inte relateras till något.[45]

Statistik

Första gången statistik användes var i mitten på 1700-talet för att sammanställa kvalitativa och beskrivande data. Statistik användes i början för att uppskatta antalet invånare, antalet slavar och mängden elfenben i kolonierna. Det dröjde emellertid inte länge förrän kvantifieringen slog igenom som mätmetod och vetenskapens ideal. Med tiden förändrades användningsområdet till att omfatta hela samhället och vetenskapen, och datamängderna ökade i snabb takt när uppgifterna blev offentliga. Runt 1840 blev det också vanligare att uppfatta numeriska regelbundenheter för att förstå samhället, insamlade data om enskilda fenomen visade en förvånande nivå av regelbundenhet, och uppfattades då som konstanta samhälleliga lagar. Plötsligt fanns det naturliga nivåer av sjukdom, död och kriminalitet och möjlighet att beskriva statistiska skillnader i genomsnittlig livslängd.[46]

Belgaren Adolphe Quételet började på 1830-talet att använda normalfördelningen för att beskriva sociala fenomen och beskrivningar av de kännetecken som

utmärkte befolkningen i genomsnitt. Även om hans metoder var bristfälliga blev den genomsnittliga människan ett ideal för Quételet om hur människan borde vara. Avvikelser från det normala var onaturligt och skulle botas medan andra tyckte att exceptionella egenskaper borde tas tillvara och reproduceras.[47]

Statistikens regler utgår sålunda från att ”sociala fenomen”, i ett sammanhang av ”kausala samband”, utgör en explicit metodisk vetenskap med mål som leder fram till tillämpningar av kategorier eller siffror i statistiska former som medger kvantitativa analytiska forskningsansatser.[48]

Människans natur – den sociala verkligheten

Att vi gör antaganden om människans natur ses ytterst som ett filosofiskt problem. Synen på människan delas in i två perspektiv, nämligen ett humanistiskt och ett normativt.

Humanism refererar till att alla människor har ett unikt och inneboende egenvärde. Kärlek och acceptans för människor är inte villkorad och behöver således inte förtjänas, exempelvis genom handlingar eller andra uttryck.[49] Normativism beskriver hur människans värde är baserat på ideal (förebilder) och att de krav som normer och prestationer förskriver ska uppfyllas. Begreppet handlar om hur individen genom att ansluta sig till regler och konformitet skapar ett egenvärde.[50]

Det de flesta är överens om är att människan är ett tvåbent djur med upprätt gång, stor hjärna, en förmåga att göra verktyg, att tänka rationellt och moraliskt, att uttrycka sig språkligt och estetiskt samt med en kapacitet att få fertil avkomma endast med andra människor. För övrigt finns det mycket skilda uppfattningar om huruvida människans natur är fixerad eller formbar, om vi styrs av fri vilja eller deterministiskt, om det finns en mening med livet eller inte, om vi av naturen är goda eller onda, osv.[51]

En uppfattning är att människan är en biologisk organism – med fysiologi, anatomi, socialitet och beteendemässiga predispositioner.[52] Olika sorters människosyn består bland annat av uppfattningar om vad människan i grunden eftersträvar, vilket innefattar hennes möjligheter, begränsningar och värderingar.[53]

Människan är varken en rationell individ eller en kulturell marionett (Jesper Blomberg, 2003), utan ska ses som en socialt kompetent, flexibel och innovativ aktör. Både individernas agerande, identiteter, diskursiva uttryck och deras mer eller

mindre samstämmiga, oreflekterade medvetande måste kunna beskrivas såsom ständigt föränderligt, tvetydigt och motsägelsefullt.

Enligt Jesper Blomberg 2003, måste vi lära oss acceptera att varken individers preferenser, kognitiv förmåga och attributioner eller kulturella element, sociala lagar och institutioner, kan då ses som givna.[54]

Människan som en biologisk komplex och dynamisk social varelse

Människans beteende är komplext, och det går inte att förklara människan som antingen elak eller ädel av naturen. Människor drivs av konkurrerande motiv som framkallas beroende på omständigheter.[55] Kampen för överlevnad beskrevs inte som något som främst sker inom arter, utan som en mängd organismers kamp mot en fientlig *och föränderlig* omgivning.[56]

Ett grundläggande behov hos levande varelser är att kunna kontrollera sin omgivning. För människor och andra djur handlar denna kontroll om att genom olika beteenden försäkra sig om att få tillgång till resurser som möjliggör överlevnad och fortplantning. För människan handlar det också om att påverka andra människor så att hon kan vara säker på att de vill henne väl och att hon får hjälp för överlevnad och reproduktion.[57]

Antagandet är här att de resurser som är nödvändiga för överlevad och reproduktion tenderar att vara knappa och ändliga, vilket i sin tur medför att människans psykologiska predisposition gör att hon dras in i en ”kamp” om tillgången av resurserna. I en värld där individens öde hänger samman med gruppmedlemmarnas välvilja är det viktigt att veta om två bekanta är allierade med varandra, eller om båda står denne själv nära.[58]

I ett försök att förstå vår omvärld och göra den mer förutsägbar kategoriserar vi saker runt omkring oss. Kategorierna ligger till grund för hur våra kognitiva scheman ser ut, och de i sin tur styr hur vi som människor tänker, känner och beter oss.[59] Vi organiserar vanligtvis alla företeelser i världen som scheman eller script. Ett schema är en mental struktur för objekt, levande eller döda. Ett script är en mental struktur för händelser, dvs aktiviteter som vi har erfarenhet av som observatörer eller deltagare. Allt vi kommer i kontakt med som är nytt bidrar till att vi skapar nya scheman och nya script. Allt som vi kommer i kontakt med upprepade gånger bidrar till att nyansera befintliga scheman och script.[60]

Kognitiva scheman bygger på våra kategorier och grundar sig på våra tidigare erfarenheter. Dessa till stor del omedvetna antaganden reglerar hur vi uppfattar situationer och personer, hur sinnesintryck får mening och väcker känslor hos oss. De är kognitiva strukturer i vårt psyke och kärnan i allt vårt tänkande. En människas kognitiva scheman är nära kopplade till hennes identitet vilket gör dem svåra att ändra.[61]

Vi skulle kunna beskriva kognitiva scheman som att vi ser världen genom ett par selektiva glasögon. Vår hjärna använder sig av olika mekanismer som gör att information som inte passar in i våra mallar sorteras bort (filtrering) medan annan utebliven information läggs till (komplettering). Detta något som hjärnan gör eftersom hjärnans kapacitet är begränsad (*och att människan inte kan existera utan en helhetsbild som bidrar till stabilitet*). Vi har helt enkelt inte resurser och tid nog att analysera allt och alla i minsta detalj.[62] Hjärnan är det organ som gör av med mest energi i kroppen. Alla som upplevt många nya saker under en dag vet hur trött i huvudet och kroppen vi kan bli av dessa intryck som hjärnan tvingas analysera. För att minska energiförbrukningen letar hjärnan i minnet efter intryck som påminner om de nya intryck vi ställs inför. Om så är fallet återanvänder hjärnan i den aktuella situationen den analys som den använde förra gången.[63]

Hjärnan, länk mellan biologi och människans liv som sociokulturell varelse

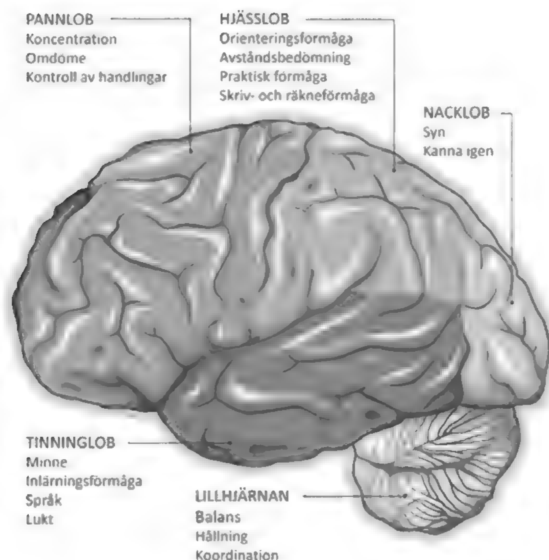
Det var tack vare Thomas Willis som levde under 1600 talet som hjärnan började undersökas som säte för tankar, minnen och emotioner.[64] Hjärnan gör det möjligt att interagera med omgivningen på ett sätt som leder till överlevnad och reproduktion och utveckling. Människans ekologiska dominans tyder på att våra hjärnor har utformats genom evolutionen för att skapa flexibla beteendemönster som kan anpassas till varierande omständigheter. Flexibla beteenden kräver, till skillnad från reflexer eller andra automatiska beteenden, en oerhörd beräkningskraft av hjärnan. Dessa beräkningar skapas med hjälp av aktivitet i många olika nervkretsar, där varje enskild nervkrets kan bestå av tusentals olika celler som hjälps åt för att åstadkomma en särskild funktion. Samarbetande nervkretsar kallas för nätverk, och olika psykologiska processer i hjärnan kan beskrivas som aktiviteter i olika nätverk. Även de vardagligaste upplevelserna kräver aktivitet i nätverk som binder samman tusentals nervceller.[65]

De sensoriska och motoriska områdena är likartade för alla människor, men mellan dem finns områden där information från olika sinnessystem i större

utsträckning associeras till varandra för att sammanfoga komplexa intryck. Dessa områden kallas associationsbarken, och har stor betydelse för att göra människans beteende flexibelt.

Aktivitetskaskaden i hjärnan startas av ett sinnesintryck och kan avslutas med en fysisk handling. Aktivitetskaskaden färdas alltså med nervimpulsernas hjälp från sensoriska bark-områden, vilka hjälper oss att ta kontexten i beaktande när vi beslutar oss för en lämplig handling genom våra sociala normer. Associationsbarken beräknar de olika handlingsalternativen och dess konsekvenser och därefter skickas information till motoriska hjärnbarksområden som ger instruktioner åt kroppen att utföra en viss handling. Det är associationsbarken som skapar människans beteendemässiga flexibilitet. Associationsbarken utgör en ganska stor del av människans hjärnbark, och den kan delas upp i mindre delar som är sammankopplade i nätverk för att lösa olika uppgifter.[66]

Hjärnan

Den gråhjärnbarken

Hjärnans yttre yta kallas hjärnbarken eller den grå substansen. Den innehåller flera miljarder nervceller som länkas samman via sina synapser. Mellan dem skickas impulser fram och tillbaka i hjärnan, som får oss att reagera, tänka och handla.

Den vita substansen

Innanför den grå barken, djupare in i hjärnan, finns den vita substansen. Här är nervtrådarna, som löper från nervcellerna i barken, skyddade av ett vitt fettlager som kallas myelin. I den vita substansen finns viktiga hjärncentra med olika funktioner.[67]

Nervtrådar bildar olika ban-system som binder samman hjärnans olika kortikala områden och skapar nätverk av hjärnregioner som samarbetar för att klara utmaningar som vi ställs inför i vardagen t ex planera för framtiden, hantera nya situationer och lära oss nya saker. Det är i associationsområdena som de mest krävande mentala uppgifterna behandlas.

Kärnregioner

Varje nätverk består av ett fåtal ”kärnregioner”, associativa områden som är direkt sammanbundna med varandra. Kärnregionerna har också indirekta kopplingar som går via äldre områden i hjärnans mitt som kallas ”sub-kortikala” eftersom de ligger under hjärnbarken (cortex). Dessa äldre hjärnområden hjälper till att koordinera aktiviteten i de yngre hjärnbarksområdena och få dem att samarbeta på ett effektivt sätt. Hur starkt regionerna binds samman i nätverk beror delvis på hur hjärnan används; nervkopplingar stärks i kretsar som ofta används, och försvagas i kretsar som sällan används.[68]

Hos människor skapas merparten av våra 100 miljarder och upp till 100 biljoner kopplingar (neuroner) i fosterstadiet och under tiden direkt efter födelsen. När det går som snabbast föds 250 000 nya hjärnceller per minut och det skapas upp till 1,8 miljoner nya förbindelser per sekund. Under hela processen fram till 20-årsåldern uppstår och försvinner hela tiden ett antal förbindelser mellan neuronerna. Hjärnan har alltså växt färdigt, men alla förbindelser är inte färdiga. Vi producerar dubbelt så många neuroner som hjärnan verkligen behöver. Det är en av faktorerna som gör att en elvaårig hjärna kan vara större än en vuxen hjärna.

De överflödiga neuronerna vissnar och dör när de inte längre ingår i några användbara nätverk med andra neuroner. Det hjärnan bedömer som användbart beror i stor utsträckning på vad vi utsätts för under vår uppväxt. Det är därför trygghet, stimulans, utbildning och uppfostran i barndomen har så stort inflytande på vem vi blir som vuxen. Det formar vår hjärna. Vi förlorar den så kallad grå substansen och får mer av den vita substansen, som är fettvävnad, och det påskyndar nervsignalernas hastighet på så sätt att de förbindelser hjärnan väljer

att "satsa" på blir mer effektiva. Städschemat under hjärnans mognad börjar i områden som stöder grundläggande motorik och sinnesintryck. Därefter kommer turen bland annat till språket och vår upplevelse av vår egen kropp och dess orientering i rummet. Dessa funktioner måste utvecklas tidigt, annars är det risk att neuronerna väljs ut för potentiell radering. Några av de sista områdena som mognar och genomgår en grundlig utrensning finns i pannloben och handlar om impulskontroll, bedömningsförmåga och beslutsfattande.

I en vuxen hjärna efter 20 års ålder och under resten av livet fortsätter utveckl-ingen dock i ett lägre tempo, så att hjärnan blir bränslesnål och de starkaste tan-kemönstren blir ännu mer effektiva. Flytande intelligens – den unga vuxenhjärnan är en på toppen av sin prestationsförmåga när den utsätts för okänd information och nya situationer. Kristalliserad intelligens – visdom – utnyttjar beräkningskraft, färdighet, kunskap och erfarenhet vilket är mer än minne och sådant vi kan an-vända som mall för att tolka situationer och fatta beslut. Vi kan öka detta till dess att vi uppnår pensionen. Om flytande intelligens bygger på prestation så bygger kristalliserad intelligens på genvägar. Det bildas nya neuroner oavsett ålder i en mycket viktig del av vår tinninglob som hanterar vårt minne.[69]

Hjärnbarken är den yttre delen av hjärnan som vi behöver för mentalisering (mentalisering beskrivs utförligare fr o m sidan 95) och andra former av mer avancerat tänkande. De inre delarna av hjärnan, vilka sköter om kroppens grundläggande funktioner som andning och hjärtverksamhet, är färdigutvecklade när vi föds. I dessa delar uppstår också våra känslor som vi sedan reglerar med hjälp av hjärn-barken. Under graviditeten och de två första åren är det främst den högra hjärn-halvan som växer och utvecklas. Där finns det implicita minnet som lagrar ordlösa minnen och kunskaper om motoriska, sociala och känslomässiga färdigheter. Den är också centrum för den implicita mentaliseringen som sker utan att vi tänker på det.

Vid två års ålder börjar den vänstra hjärnhalvan utvecklas kraftigt. Där finns det explicita minnet, det vill säga de medvetna och språkbaserade minnessystem som lagrar faktakunskaper och personliga minnen. Där sker också det mesta av det medvetna tänkandet, bland annat den explicita mentaliseringen som är medveten och formulerad i ord.

Barnet måste kunna mentalisera explicit för att ha möjlighet att hantera sina känslor någorlunda effektivt och undvika att bli överväldigad av starka reaktioner.

Upp till tre års ålder blir barnet överväldigat av sina starka reaktioner, och eftersom vänstra hjärnhalvan inte är utvecklad kan barnet inte självt ta hand om sina känslor.[70] Det lilla barnet är beroende av välvilliga speglande anknytningspersoner som förstärker de positiva känslorna och minimerar de negativa. Om barnet inte får hjälp att reglera sina känslor kommer det att ha höga halter av stresshormoner i blodet, vilket försämrar hjärnans tillväxt.

Synapser är kopplingar mellan neuroner som gör att hjärnan kan lagra information och fungera optimalt. Dessutom förstärks de synapser som används, samtidigt som de som inte används förtvinar. Trygg anknytning leder till att barnet använder många synapser, eftersom deras hjärnor hela tiden aktiveras genom samspel med anknytningspersoner och kontinuerlig spegling. Otrygg anknytning gör att barnet använder färre synapser vilket gör att samspelet och speglingen fungerar sämre. Stresshormoner fungerar tillväxthämmande på synapser i hjärnan och gör att utvecklingen av hjärnan blir undermålig. Trygg anknytning maximerar en större andel synapser som förstärks och fortlever, och barnet kan göra det mesta möjliga av sina medfödda anlag.[71]

Människans grundförmågor

Människan har under sin existens och erfarenhet utvecklat tre grundförmågor:

1. Affektiv förmåga
2. Kognitiv förmåga
3. Beteende förmåga

Affekter – känslomässiga upplevelser

Perceptuella och kognitiva förmågor gör att vi kan uppleva omvärlden och förhålla oss till den på ett målinriktat sätt. Men detta räckte ju inte för att djur ska överleva och fortplanta sig, för detta krävs också motivation och affekter, de känslomässiga upplevelserna som driver djur till vissa beteenden. Affekten bearbetas djupt under hjärnbarken, i hjärnans inre regioner, som finns hos alla däggdjur. Det finns sju primära affektsystem:

- Sökande
- Rädsla
- Raseri
- Lust
- Omvårdnad

- Panik
- Lek[72]

Affektsystemens aktivitet upplevs som belönande eller obehagliga. Affektsystemen engagerar framför allt hjärnstammens olika områden och de aktiverar särskilda beteendemönster och upplevelser som människor tycks dela med många andra djur.

Sökande – motivationen att utforska sin miljö. Sökande är en i grunden positiv affekt som leder till att vi kan finna resurser för överlevnad. Men sökande kan utlösas också av negativa affekter, t ex skapas sökbeteenden också av rädsla.

Rädsla – är en grundläggande negativ känsla som höjer människans överlevnadschanser eftersom det skyddar henne mot händelser som kan vara skadliga.
Beteende: paralys – ”fryser till”, och om stimuleringen är starkare leder det till ett flyktbeteende.

Raseri – uppstår av behovet att säkerställa överlevandet i sökandet och tävlandet över bristfälliga och begränsade resurser. Raseri är det affektiva system som leder och uppbådar aggressivitet och kamplust.
Beteende: kamp och flykt

Lust – för behovet att reproducera sig och föra sina gener vidare har människan utvecklat sexualdrift.
Beteende: Njutning

Omvårdnad – avkomman behöver skydd och omsorg. Omvårdnadssystemet är den evolutionära grunden för mänsklig empati.[73]
Beteende: empati – anknytning

Paniksystemet – system som aktiveras när vi lämnas utan tillsyn, och som också skiljer sig åt från rädsla som uppstår av ett specifikt hot.
Beteende: stress – anknytning

Lek – stimulering av olika tänkbara situationer och främjar inlärning.
Beteende: simulering

Vi delar de affektiva systemen med andra djur, och det mesta tyder på att hjärnan har bevarat samma grundläggande organisering av dessa system i människan genom evolutionen.[74]

För att vi ska kunna tolka våra grundläggande affekter och kanske utveckla ett mer nyanserat känsloliv har människan avancerade kognitiva funktioner, såsom förmågan till mentalisering.

Kognitiv förmåga

Hjärnan har huvudsakligen fem övergripande kognitiva förmågor, var och en med sitt eget nätverk av samverkande hjärnområden:

- Minnes- och emotionsnätverket
- Språknätverket
- Nätverket för rumslig uppmärksamhet
- Nätverk för objektigenkänning
- Nätverket för exekutiv kontroll

Minnes- och emotionsnätverket – förbinder yttre händelser med interna fysiologiska tillstånd, t ex vår stressnivå. Genom att länka minnen och emotioner till nya upplevelser hjälper nätverket oss att fatta rätt beslut i situationer som vi uppfattar farofyllda.

Språknätverket – förbinder områden som möjliggör kopplingar av perception i hörselsinnet och synsinnet (t ex skrivna och talade ord) med associationer i vårt individuella kunskapsminne. Det gör att vi kan länka orden till betydelser, trots att orden i sig bara är kulturellt godtyckliga symboler. Språknätverket gör det möjligt för oss att välja ut språksymboler ur minnet för att i tal och skrift kunna uttrycka det vi tänker. Mänskligt språk kännetecknas av att vi gör sociala överenskommelser om att använda symboler som vi uttrycker med hjälp av grammatiska regler.

Nätverket för rumslig uppmärksamhet – för att vi ska kunna agera på ett målinriktat sätt i en fysisk omvärld som hela tiden förändras måste vår hjärna snabbt kunna kombinera känselinformation om den egna kroppen, t ex ledernas positioner och musklernas anspänning med information om den visuella världen utanför. För att få ögonen och händerna att samarbeta krävs hjärnregioner som bearbetar rumslig information, nätverk för beslutsfattande, rörelser och finmotoriska korrigeringar.

Nätverket för objektigenkänning – den ständigt föränderliga omvärlden vore förvirrande om vi inte kunde upptäcka regelbundenheter. Olika sinnessystem använder modalitetsspecifika hjärnregioner för att upprätta lokala nervkretsar

som känner igen unika objekt och skilda kategorier. Vissa funktioner är uppdelade mellan höger och vänster hjärnhalva. Nedre delen av vänster tinningslob är vanligtvis specialiserad på att känna igen skrivna ord, men samma område på höger sida är bättre på att känna igen ansikten. De lokala nervkretsarnas aktivitet kan beskrivas som mönster, så att luktområden aktiveras i enlighet med olika mönster när vi känner blommiga respektive fruktiga dofter, och synområden bildar olika mönster när vi ser blommor respektive frukter. De modalitetsspecifika områdena kommunicerar sedan med associationsbarkområden för att integrera information från olika sinnessystem. De nedre och yttre delarna av pannloben och främre delen av tinningloben i vänster hjärnhalva gör att vi exempelvis kan länka samman rosens doft och utseende i sin helhet. Människan har särskilt utvecklad förmåga att generalisera och kategorisera objekt i sin omvärld. Det gör att vi kan utnyttja våra tidigare erfarenheter i mötet med helt nya objekt.

Nätverket för exekutiv kontroll – hjärnan har begränsade resurser för att bearbeta händelser i omvärlden. Exekutiv kontroll är hjärnans förmåga att bestämma vilka andra system som ska prioriteras (fokusförflyttas) och vilka som ska dämpas. Dämpning är förmågan att aktivt kunna bortse från information som är irrelevant för oss, exempelvis när vi sitter på ett café och försöker ignorera konversationen vid bordet bredvid. De övre delarna av pannloben är viktiga för att åstadkomma förflyttningar och dämpningar av hjärnans tankeprocesser. Ingen annan art är lika bra på ”multitasking”, vilket kräver förflyttningar, att avstå från omedelbar belöning till förmån för ett långsiktigt mål vilket kräver en dämpning av tankar på en omedelbar belöning eftersom hjärnområdena i frontalloben är mer sammankopplade med varandra. Dessa nätverk möjliggör vår förmåga att styra aktiviteten i hjärnans specialiserade system för att skapa långsiktigt, målinriktat beteende där våra kognitiva och emotionella förmågor används på bästa sätt.[75]

Lärförmåga

Då vi tar emot ny information kommer den att ingå i olika typer av kognitiva (tankemässiga) aktiviteter[76] (t ex att analysera, vilket innebär att dela upp exempelvis ett problem i mindre delar och undersöka varje del för sig). Det innebär att jämföra, att organisera något på ett nytt sätt och leder till att vi successivt utvecklar våra kognitiva strukturer så att verkligheten blir mer och mer begriplig.[77]

Hård af Segerstad m.fl. (1996), säger att varje människa har över tid, och genom personliga erfarenheter, utvecklat en uppsättning betydelser och värderingar.

- Genom vilka vi kan bringa ordning i de erfarenheter vi gör
- Vilka ger vägledning för hur intryck ska tolkas och hur framtida erfarenheter kommer att tolkas och förstås
- Som hjälper oss att reflektera över och ibland rekonstruera eller reorganisera det förflutna

Men dessa strategier hjälper oss också att bestämma hur vi skall handla, reagera i nuet och hur vi föreställer oss framtiden. Uppsättningen av värderingar, färdigheter och strategier leder till en uppsättning personliga begrepp, en kognitiv struktur, en personlig referensram eller modell av verkligheten.

Lärprocessen

Lärprocessen är cyklisk, det vill säga, vissa generella steg kännetecknar lärandet. Hård af Segerstad m fl (1996) har modifierat Kolbs inlärningsmodell. Kolbs lärandeprocess bygger på Piagets tankar.

1) I den konkreta *(här och nu)* erfarenheten finns den omedelbara förståelsen
2) Den konkreta erfarenheten granskas. Den omedelbara förståelsen genomgår en omvandling, det som förstås omsätts i tidigare utvecklade kognitiva strukturer (reflekterande observation)
3) Reflekterandet leder till att vi förstår den konkreta erfarenheten på ett djupare sätt, vi kan formulera vår förståelse i abstrakta begrepp, t ex i en generalisering eller teori (abstrakt tänkande)
4) Den djupare förståelsen används för att fatta beslut eller lösa problem. Aktivt experimenterande används för att pröva slutledningarna (aktivt experimenterande)

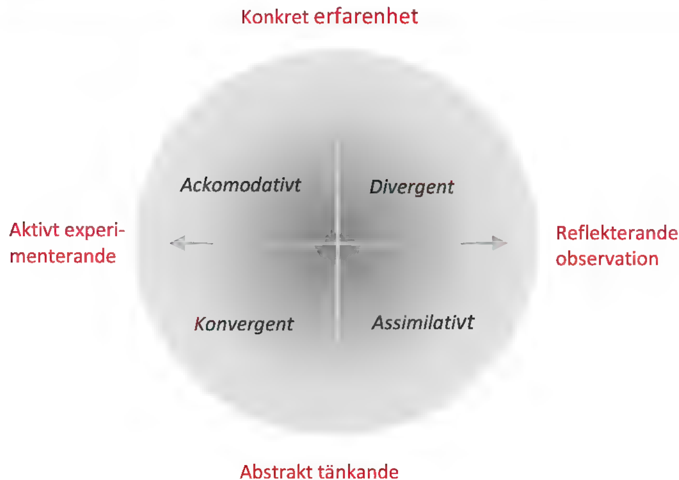

Fig 7. Kolbs inlärningsmodell, (modifierad efter Hård af Segerstad m fl.1996)

I kognitiva lärprocesser ingår en förståelsedimension och en omvandlingsdimension. Vi ska kunna skilja mellan fyra olika sätt att bearbeta kognitivt material, eller tänka, vilket i lärprocessen beskrivs som divergent, assimilativt, konvergent och ackommodativt tänkande.

- Assimilativt tänkande
  - lagrar det nya och tillskriver det mening. Inarbetar de nya aspekterna i existerande kognitiva strukturer.
- Ackommodativt tänkande
  - rekonstruerar de existerande kognitiva strukturerna. Det nya passar inte in i de strukturer som finns.
- Divergent tänkande:
  - tänkande som omskapas genom konkreta erfarenheter så att upplevelsen tillskrivs en mening
  - tänkandet är fritt, vi kan se saker ur flera perspektiv.
- Konvergent tänkande utvecklas genom en djupare förståelse
  - sker en expansion i de kognitiva strukturerna.

I varje lärosituation finns en spänning mellan polerna i två dimensioner:
Dimension 1: konkret "här och nu"-erfarenhet i en pol och abstrakta begrepp i den andra

Dimension 2: reflekterande observation i en pol och aktivt experimenterande i den andra

Den (effektive) lärande ska kunna använda sig av konkreta erfarenheter, reflektera över dessa, formulera abstrakta begrepp och teorier samt kunna använda dessa i nya situationer.[78]

Enligt Piaget sker inlärning och förståelse för omvärlden genom en balans mellan assimilation och ackommodation. Begreppet assimilation förklarar Piaget som erfarenheter och kunskaper som människan tar till sig utan att ändra på de redan befintliga. Ackommodation däremot innebär att vi förändrar den kunskap vi redan har efter den nya, och ett nytt slags tänkande och kunnande skapas.[79]

Lärandet en social process

Det sociala perspektivet har sitt ursprung i den kulturhistoriska traditionen från 1970 talet. Inom denna tradition uppfattas det individuella lärandet vara förankrat i historia, kultur och rådande samhällsstrukturer. Det är ett socialkonstruktivistiskt perspektiv, vilket belyser lärandets samspelsdimension. Enligt socialkonstruktivismen är det "relationer som utgör källan till mänskliga handlingar". Vidare är "lärprocessens karaktär beroende av relationer i det sociala fältet". De sociala motiv som samhället genererar genom "sociala fakta" kan dock inte reduceras till individnivå, eftersom "sociala fakta" innebär en särart och kollektiv bildning som är oförenlig med individuell medvetenhet. Länkar till kollektivt medvetande och kollektivt minne är också grundläggande funktioner för internaliserad teori och social gemenskap. Det är också en förklaringsmodell för en funktionell "holistisk politik" som en ny form av social sammanhållning och moral anpassad till industrisamhället.[80]

Samhället formar människorna

Samhället/gemenskapen är här en preexisterande uppsättning av inbördes förbundna beteenden som införlivas med enskilda människors psykiska liv och uppträdande och normaliserar alla deras utpräglade mänskliga egenskaper. Deras språk, moral, religion och ekonomiska verksamhet, liksom även deras tanke-

gångar, är alla sociala produkter,[81] "en moralisk ordning och en uppsättning normativa krav som snarare innehar en ideell än en materiell realitet." Durkheim förstår att samhällets struktur medför kontroll av individerna, men han menar dock att denna kontroll beror på en naturlig process som resulterar i ett "kollektivt medvetande vars innehåll bestämmer individens känslor, beteende och övertygelser".[82] Detta förlopp bildar beteendemönster som bjuder in andra individer till en totalitet, vilket Campbell utvecklar enligt följande resonemang: Enligt denna teori är det inte så att människorna formar sitt samhälle, utan samhället formar människorna.[83] Visserligen föds en in i samhället/gemenskapen men så småningom sker det en växelverkan mellan människan och samhället eftersom människan kan ifrågasätta och förändra samhället i takt med nya omständigheter, förvärvade erfarenheter och kunskaper.

Kollektiva representationer (mentala bilder) ingår i det kollektiva medvetandet, ett fenomen som ligger någonstans mellan ett metafysiskt gruppmedvetande och den allmänna opinionens mera prosaiska (vardagliga) verklighet. Det kollektiva medvetandet omfattar alla idéer som är gemensamma för individuella samhällsmedlemmar och representerar kollektiva mål eller syften.[84]

Utanför de individuella handlingar som de ger upphov till, uttrycks de kollektiva vanorna genom bestämda former, genom juridiska och moraliska regler, folkliga ordstäv, fakta inom den sociala strukturen. Representationer handlar om de föreställningar som existerar i förhållande till olika företeelser eller objekt i världen. Dessa representationer är homogena och delas av alla medlemmar i en grupp, ett samhälle. De kollektiva representationernas funktion är således att motivera de kopplingar mellan samhällets individer som får dem att agera som delar (*entiteter*) inom detta samhälle.

Durkheim gjorde dock en tydlig distinktion mellan kollektiva och individuella representationer för att definiera den förra. Durkheim menar att kollektiva och individuella representationer relaterar till varandra på samma sätt som begrepp relaterar till sensoriska perceptioner/bilder. Som namnet antyder är individuella representationer och bilder unika för varje individ, flexibla och ingår i processen. Som tidigare nämnts är kollektiv representation generell, permanent och transpersonell. Han menar också att personlig representation bygger på individens och det kollektiva samhällets medvetenhet som helhet. Enligt Durkheim är inte

kollektiva framträdanden vad individer har gemensamt. Snarare är kollektiv representation ursprunget till individuell representation. Därmed kan vi säga att kollektiva representationer speglar hur samhället skapar föreställningar som världen. Vi är inte isolerade i ett socialt tomrum eftersom vi delar vår omvärld med andra: vi utgår från andras och egna erfarenheter för att förstå och behärska omgivningen. Det var även viktigt att lägga tonvikt vid kommunikation eftersom det krävs för rörelse och konvergens mellan det individuella och det sociala. Sociala representationer formar vår föreställning om världen omkring oss och betingas av de symboliska erfarenheter om vardagslivet som vi formar i den sociala interaktionen med andra människor.[85]

Moscovici uppfattade representationer som mer dynamiska och han ansåg att de utvecklades i utbytes- och interaktionsprocesser där individen är både mottagare och skapare av representationer. Individens önskan att den individuella världen ska interagera med den sociala världen och en syn på samhället som således dynamiskt motiverar bytet av uttryck från kollektiva till sociala representationer. De betecknar de övertygelser, begrepp och vetanden som utvecklas kollektivt för att individen skall kunna förhålla sig till samhället. ”De utgör en socialt utvecklad och delad kunskapsform som har ett praktiskt syfte och som påverkar den verklighetsbild en viss social grupp konstruerar. ”Sociala representationer skapas genom att grupper av människor sinsemellan bildar en kollektiv föreställning om verkligheten och denna föreställning utvecklas och bildar en vardagskunskap eller naturligt kunnande; common sense *(sunt förnuft).*

Verkligheten hos det vardagliga livet är delad (överenskommen) vilket innebär att människor runt omkring oss uppfattar världen på ungefär samma vis som vi själva gör, vilket kallas för *intersubjektivitet.* Delade (*överenskomna*) upplevelser av verkligheten blir institutioner det vill säga att de leder till vanor vilket gör andras beteende förutsägbart. När en vana blir sed så börjar andra förvänta sig den och sociala kontrollmekanismer utvecklas för att upprätthålla dem.

Institutionella fakta är fakta som är beroende av människors överenskommelser och kräver mänskliga institutioner för att existera. När vi människor genom kollektiva intentioner tilldelar ett fenomen en funktion, som är oberoende av fenomenets egenskaper och kräver mänskligt samarbete av erkännande och acceptans, har fenomenet fått en status. Den sociala verkligheten blir endast möjlig om alla som lever i ett samhälle delar representationerna genom kommunikation,

erfarenheter eller praktiker. Den påverkar även de processer då representationerna skapas, dvs att det är kommunikationen som bestämmer det innehåll, den betydelse och det värde som tillskrivs ett visst objekt.[86]

Våra hjärnor använder de perceptuella, kognitiva och affektiva systemen för att navigera i sin omgivning och även i den sociala världen bland andra människor. I de växande grupperna av människor i förhistorisk tid, (den tid där de skriftliga källorna är obefintliga eller alltför bristfälliga för att ge en täckande bild av historien)[87] ökade behovet av avancerade sociala förmågor som till stor del handlar om att få en bild av andra personers relationer med varandra för att kunna förutse hur allianser skapas *och sin egen position i gruppen.*

Grundantagandet är att lärandets karaktär är situerat, det vill säga att allt lärande som sker görs i en specifik situation som inverkar både på lärandets karaktär och resultat. Situationen kommer dessutom att spegla vilka av redan utvecklade lärresultat som aktiveras, och olika sociala situationer bär olika lär-kvaliteter. En social situation anses som lärande när kollektiv, identitet, mening och praxis integreras och förstås utifrån varandra. Lärandet förutsätter aktivitet och deltagande, som omsätts till erfarenhet och utveckling för individ och kollektiv. Lärandet är knutet till kollektiv och praxis för att skapa mening genom förmedling och förhandling, och identitetsskapande.[88]

2 Identitet

Frågan om identitet handlar om ”individens känsla av att vara ett unikt sammanhållet själv”.[1] Förutom att svara på frågor som vad eller vem en människa är svarar identiteten också på frågor vad det är värt att vara det hon är. Identitetens olika delar – de personliga egenskaperna och grupptillhörigheterna – har olika värde och emotionell betydelse, både för individen själv och för hennes omgivning.

Identiteten kan vara given, det vill säga icke-förvärvad som t ex etnisk och könsidentitet, här måste också individen på sätt och vis vara aktiv vid skapandet av icke-förvärvade identiteter. Om inte subjektet tar upp och bejakar en viss tendens eller ett visst drag får det inte status av identitet. Identitet kan också vara förvärvad, det vill säga att personen genom sin vilja har varit aktiv i skapandet vid identitetens uppkomst som t ex yrkesidentitet.[2]

Varje person har en uppsättning av identiteter och vissa av dessa identiteter är mer grundläggande än andra. Identitetsskapandet utgör i grund och botten en positiv upplevelse, även om den specifika identiteten är negativ. En fenomenell ”identitetsupplevelse” i sig innehåller alltså ett positivt, bejakande drag. Det mest extrema uttrycket för att inte vara något/någon och inte känna tillhörighet är en outhärdlig förintelseångest. Att erhålla en identitet, att bli ”definierad” som någon, innehåller ett i grunden bejakande drag.[3]

Särskilt intressant är att vissa socialt tillskrivna negativa identiteter aldrig upplevs fånga en person i hennes innersta väsen, tvärtom upplever människan alltid att hon är något bortom en sådan negativ identitet. Begreppet identitet kan ses som uttryck för något individuellt, mentalt och stabilt, ett sant jag, som vi oföränderligt bär inom oss; eller så kan identiteten ses som något språkligt, social och flyktigt, som hela tiden är i förändring då den är beroende av den kommunikativa situationen vi för tillfället befinner oss i. Identitet bör förstås som något mer komplext än dessa två indelningar ovan och för att närma oss begreppet behöver vi sammanlänka de språkliga och de mentala synsätten genom olika teoretiska perspektiv. Genom ett socio-kognitivt perspektiv kan vi förstå hur sammanhanget vi befinner oss i bidrar till de värderingar och föreställningar som är väsentliga för vårt identitetsskapande. Genom det diskursteoretiska perspektivet kan vi studera språket och maktstrukturernas roll i processen. Båda perspektiven betonar det

sociala i identitetsskapandet som ser vår identitet som en produkt av vår samverkan och interaktion med andra människor. Omvärlden vi befinner oss i och människorna vi omges av har alltså betydelse för hur vår identitet tar form.[4]

Olika identitetsnivåer

Personlig identitet – En individs personliga identitet består av personliga egenskaper som individen tillskriver sig själv eller blir tilldelad av andra.

Subjektiv identitet – Vem är jag? Hur vill jag leva? Vad vill jag? Den subjektiva aspekten består av individens egen uppfattning om sig själv. Den har samband med hur starkt och med vem vi identifierar oss med: andra individer såsom föräldrar och vänner, med en begränsad grupp såsom familjen eller kollegorna eller med större grupper såsom en etnisk grupp.

Social identitet – En individs sociala identitet består av de sociala kategorier individen anser sig eller anses tillhöra.

Objektiv identitet – En individs objektiva identitet består av andra människors uppfattningar om oss, hur vi identifieras av andra.[5]

Medvetandeforskningen har visat att människor i allmänhet är medvetna om distinktionen mellan personlig och social identitet och att beteendet i en viss situation påverkas av den del av identiteten som dominerar just då.[6]

När vi ska försöka förstå sociala identiteter bör, enligt Liebkind (2015), tre analysnivåer beaktas.

1. Individuell nivå – avser psykologiska processer, och där kan forskningens fokus ligga på individens identifikation med och stolthet över sin grupp.
2. Interaktionsnivå – avser social kontakt i olika situationer, och där ligger fokus på hur gruppidentifikationen konstrueras genom s.k. identitetsförhandlingar med andra människor.
3. Samhällelig nivå – avser alla de politiska, ideologiska, kulturella och ekonomiska faktorer som kan påverka gruppidentifikationen. Det kan t ex handla om allmänna stereotypa uppfattningar om, och olika rådande attityder till gruppen samt dess status och makt i förhållande till andra grupper. Kulturell identitet ingår i den samhälleliga nivån hos den sociala identiteten.

Interaktionsnivån påverkas av de två andra nivåerna. Det är i växelverkan med andra människor som relationer mellan grupper, subjektiva föreställningar om

och attityder till grupperna upprätthålls, förändras eller utmanas, och det är i denna växelverkan som gruppidentifikationer uppstår, utvecklas eller avtar.

Identitetsstruktur

En identitet får inte bli alltför idealiserad, ombytlig eller opportunistisk. Identiteten måste också kommuniceras och manifesteras genom handlingar och visuella symboler.

- Kärnidentitet – representerar det tidlösa och centrala. Ett väsentligt drag i identitetsbegreppet är identitetens varaktighet i form av grundvärderingar. Värderingar kan ses som själva kärnan i hos en kultur, dess innersta väsen. Värderingar är varaktiga övertygelser om att ett givet beteende eller ett resultat av en handling är eftersträvansvärt eller gott.
- Utvidgad identitet – Föränderlig utan märkbar skillnad. Givetvis omvärderas lärda värderingar efterhand som individen kommer i kontakt med nya kulturer.

Identitetens parametrar

För att jag ska förstå mänsklig identitet kommer jag att använda mig av Kapferers modell av ett varumärkes identitetsprisma. Eftersom det är en tydlig fördel att använda människan som en metafor för ett varumärke blir det mycket lättare, speciellt för icke experter, att förstå och diskutera vad ett varumärke står för. Konsumenter uppfattar lätt varumärken som, om de hade personlighetsdrag.[7]

Identitetsprisma (Kapferer)

Fig 8. Identitetsprismat efter Kapferer[8]

Fysik – en människa är en fysisk kropp och är inte beroende av någon annans medvetande för att existera. Kroppen är bärare av en symbolisk värld och tillskrivs mening i en viss social och kulturell kontext. Kroppen uppfattas på det sätt som kulturen bestämt, samtidigt som kulturens representation av kropp ger ord.

Vi människor tillskriver vår omgivning olika värden som gör att den får betydelse för oss. Detta kallas för den meningsskapande processen. Den delas in i tre delar: rumsdimension, tidsdimension och värdedimension. Genom rumsdimensionen kan vi nå förståelse om vad det är i omgivningen som skapar mening och varför. Tidsdimensionen handlar om vad det är i omgivningen som framkallar minnen hos oss, men också om nuvarande situation och om framtidsvisioner. Slutligen bidrar värdedimensionen med förståelse av känslor som vi hyser för och intryck som vi har av miljön, till exempel synintryck som kan ha ett estetiskt värde. Tillsammans hjälper de tre dimensionerna oss att förstå hur vår bild av oss själva hänger ihop med vår omgivning.[9]

”Upplevelsen av det yttre rummet är relaterad till upplevelsen av ’det inre rummet’.”[10] Den meningsskapande processen bygger på att upplevelsen får betydelse genom att vi tillägnar oss den fysiska omgivningen. Sättet på vilket vi tillägnar oss den fysiska omgivningen och vilka värden vi tillskriver den beror på vem vi är liksom det sätt på vilket vi ser oss själva påverkas av hur vi uppfattar det som finns omkring oss. Men det som förenar människors identitetsskapande är att vi tillägnar oss vår fysiska omgivning på något sätt, det vill säga att människan står i en relation till sin omgivning.[11]

Genom att se mening i det som finns runt omkring oss (vare sig den är positiv eller negativ) når människan förståelse av sig själv. Oavsett om det yttre sammanhanget verkar motsvara det inre har människan lättare att tillägna sig miljön när hon känner samhörighet med den. Exempel på detta kan vara en miljö i vilken vi trivs låter vi oss tillhöra omgivningen och upplever att den speglar delar av vårt jag. På motsvarande sätt kan en miljö som förmedlar osäkerhet och obehag leda till att vi avskärmar oss från den och försöker leva vårt liv oberoende av det som finns runt omkring oss. Detta har i sin tur inverkan på känslan av tillhörighet till en viss plats.

- Personlighet – egenskaper som vi förknippar med oss själva och som utgör en medveten individ genom ”storytelling”. – Vem är jag? Personliga texter blir kulturella koder då de blir meningsfulla för andra. Det

behövs också en kontinuitet från första stadiet till det sista i ett utvecklingsförlopp.[12] För att fastställa permanens över tid måste en individ falla tillbaka på berättelsen om personens liv. Om ett subjekt inte ska bli till en illusion måste ett med sig självt identiskt subjekt hålla ihop alla tillstånd (kognitioner, emotioner och viljan).

Ricoeur[13] menar att det finns två typer av identiteter, nämligen identitet som idem (sammahet) och identitet som ipse (självskap). Den förra är en formalistisk identitet medan den senare är en narrativ identitet. Subjektet framstår som både läsare och författare av sin egen livstid och hennes liv blir åter gestaltat genom alla sanna historier som hon berättar om sig själv. Den narrativa identiteten är vidare cirkulär på samma vis som narrativet; mottagandet av narrativet hos lyssnaren leder tillbaka till subjektets förståelse av sig själv. Det vill säga den Andre har stor betydelse vid konstitueringen av identitet. Genom detta växelspel är i själva verket subjektet ständigt i färd med att korrigera sin identitet. Vi kan säga att det rör sig om en kombination av historiska och fiktiva komponenter som skapar den narrativa identiteten, där historiska ”fakta” tenderar att stabilisera identiteten och där fiktiva ”fantasier” tenderar att destabilisera den. Ricoeur menar att den narrativa identiteten ger upphov till sann självkonstans vid ett tillfälle, nämligen när vi beslutar oss för att säga: ”Här är vad jag står för!”. Ett sådant ställningstagande är av etisk natur och har därmed en värdegrund. Narrativet presenterar en syn på värden och hela vårt mänskliga varande är indränkt i implicita och explicita värden och av detta skäl är beslut som visar var vi står så effektivt vad avser skapande av identitet.[14] Den personliga identiteten utgör den referensram som gör det möjligt för en person att handla på ett visst sätt, att bedöma vad som är värdefullt, att ta ställning, med andra ord, att positionera sig. Det som berättigar en identitet bygger på en idé om vad som är gott eller eftersträvansvärt i livet, det liv som har att göra med fenomen som reproduktion och produktion, familj och arbete. ”Bejakandet av det vanliga livet” har som källa för identitetsskapande blivit av allt större vikt under de senaste 200 åren.

- Kultur – som individen härstammar från, sammankopplas med och representerar denna kulturs värderingar, kunskaper och kännetecken. Identiteten kan vara given det vill säga icke-förvärvad som t ex etnisk och könsidentitet, och även här måste individen på sätt och vis vara aktiv vid skapandet av icke-förvärvade identiteter. Om inte subjektet tar upp

och bejakar en viss tendens eller ett visst drag får det inte status av identitet.[15] Kulturens krav bestäms i hög grad av sociologiska faktorer, till exempel försörjningsbetingelser, och de följder som dessa får för familj- och samhällsstrukturen. Uppfostrans betydelse för jag utvecklingen sker alltid i ett ömsesidigt samspel med sociala och kulturella mönster. Kulturella värderingar och sedvänjor påverkar barnuppfostran och samtidigt upprätthålls dessa värderingar och sedvänjor genom varje kulturs specifika barnuppfostran.[16]

Varje kultur karaktäriseras av att dess medlemmar ansluter sig till ett värdesystem. Även om inte alla tillskriver sig alla delar av värdesystemet så går det ändå att identifiera en uppsättning av kärnvärderingar. Värderingar kan ses som själva kärnan i en kultur, dess innersta väsen. Värderingar är varaktiga övertygelser om att ett givet beteende eller ett resultat av en handling är eftersträvansvärt eller gott.[17]

Värderingar kan beskrivas som olika grupper. Global values är övergripande värderingar som styr våra liv som kärnan i individens värderingssystem och uppkommer i samspel med uppfostran, social klass, livsstil, personlighet, subkultur m m. En grundvärdering är ledstjärnan i livet. Global values består av terminal values och instrumental values, där de terminala värderingarna är de värderingar som är slutmålet eller den ultimata värderingen. Ett instrumentalt värde är ett särskilt slags uppförande t ex ärlig eller artig medan ett terminalt värde är, innebär ett slutgiltigt existentiellt mål, till exempel frihet eller självaktning. Värden kan också grupperas in i domain-specific values som är värden inom ett visst värdegrundsområde och är bara relevanta inom detta område, till exempel inom en religion. Om vi tillhör västvärldens kultur, och samtidigt tillhör och är en del av den svenska kulturen, så delar vi en stor del grundläggande värderingar med övriga västvärlden men samtidigt skiljer vi oss från dem eftersom vi delar lite fler specifika värderingar som tillhör den svenska kulturen.

De två faktorer som påverkar våra värderingar mest är livsstil och personlighet. Det som skiljer personlighet från livsstil är att personligheten är mer som en inre stämning och karaktär, medan livsstil är något som tar sig i uttryck utåt och avspeglar sig i individens beteende. Det är genom en persons personlighet som vi verkligen skiljer oss från en subkultur eller referensgrupp, trots att vi har samma attityder och intressen som övriga gruppmedlemmar.[18]

Relationer – social interaktion. Hur uppträder (interagerar och handlar) vi gentemot vår omgivning och hur ser den egna självuppfattningen ut? Förutom individens personlighetsegenskaper och karaktärsdrag bottnar människans identitet också i interpersonella relationer.

Tajfel[19] menar att människan har ett grundläggande behov av att kategorisera och systematisera sin omgivning för att på så sätt förenkla sin världsuppfattning och lättare kunna förhålla sig både till sig själv och sin omvärld. En individs sociala kategoriseringar baseras bland annat på individuella händelser, attityder, intentioner och värderingar, och redan genom denna sociala kategorisering delas människor mer tydligt upp i grupper. Huvudpoängen är att social kategorisering skapar och definierar en individs roll och plats i samhället. Som individer har vi ett behov att tillhöra grupper som tillför positiva aspekter till vår sociala identitet. Vi vill med andra ord vara delaktiga i grupper som stärker vår självbild.

En väsentlig del av den sociala identitetsteorin handlar om dynamiken mellan olika grupper. För att en grupp överhuvudtaget ska kunna existera måste den kunna sättas i relation till en annan grupp. Det är framförallt i detta som själva gruppuppfattningen uppstår. Vidare måste det gå att göra en tydlig distinktion mellan de olika grupperna. Konflikter och skillnader mellan grupper stärker gruppkänslan. Skapandet av andra antagonistiska grupper skapar en starkare identifikation och en ökad hängivenhet till den egna gruppen.[20]

”Vi” och ”dem”

Förutom behovet av att klassificera andra människor som antingen medlemmar av den egna gruppen (in-grupp) eller medlemmar av någon annan grupp (ut-grupp)[21], tycks ut-gruppens medlemmar automatiskt värderas lägre än in-gruppens medlemmar och i vissa kulturer räknas inte andra grupper ens som fullvärdiga människor. Favorisering av in-gruppmedlemmar och diskriminering av ut-gruppmedlemmar tros härstamma från gruppkonflikter i vår evolutions historia där flera grupper konkurrerade om samma och ”knappa/ändliga” resurser. Nedvärdering av personer som tillhörde andra grupper motiverade diskriminerande och aggressiva beteenden till förmån för den egna gruppen. Fysisk likhet signalerar genetisk likhet och släktskap, och utifrån hypotesen om att människan utvecklades som en gruppvarelse är det därför inte konstigt att ansiktsdrag, hudfärg och kläder påverkar hur individer kategoriseras i in- och ut-grupp.[22]

Genom att kategorisera oss utifrån vilka grupper vi tillhör, anses oss tillhöra eller önskar tillhöra skapar vi oss en viktig social identitet, det vill säga den roll och status vi har i samhället, t ex inkomst, studier, uppfostran, sociala kontakter, yrke, familj och bostadsförhållanden. De sociala faktorerna kan vidare klassificeras under medlemsgrupper, referensgrupper samt status och roller.[23]

Medlemsgruppen, vilken utgörs bland annat av familj, vänner och kollegor, är den grupp som individen tillhör och som kan ha en direkt påverkan på individen. Referensgrupper är de grupper individen inte tillhör men som individen jämför sig med och använder som referens.[24]

Genom ett medlemskap i en grupp definierar, analyserar och bedömer individen sig själv utifrån vilken grupp hon tillhör. Gruppen förser individen med flera kollektiva självbilder, med en social identitet och är beroende av hur många grupper individen anser sig tillhöra. Individens medlemskap i en grupp bidrar till att hon jämför sig med gruppen och antar gruppens gemensamma värderingar och normer. Därigenom får en människa verktyg för hur hon ska utröna, precisera och bedöma vem hon är och hur hon ska känna, tänka och agera.[25]

Den sociala identiteten skapar vägar för människan att förstå sig själv och skapar föreställningar kring andra individer genom att hon organiserar andra och sig själv i olika kategorier och därmed grupptillhörigheter. Genom människans sociala identitet placerar vi oss själva och andra människor, som tidigare noterats, i så kallade in-grupper, grupper som individer tillhör, och ut-grupper, grupper som individen inte tillhör i förhållande till vilka grupper hon faktiskt anser sig tillhöra. Utifrån indelningen i in och ut-grupper uppstår dock två viktiga konsekvenser för vår förståelse av oss och andra.[26] Den så kallade homogenitetseffekten innebär att en individ tenderar att betrakta medlemmar i en ut-grupp som mer lika och enhetliga gentemot varandra än medlemmar i den egna gruppen som individen ser som unika. En annan konsekvens av in- och ut-grupps-kategoriseringen är den så kallade in-grupps-favoriseringen. Detta fenomen innebär att individen tenderar att betrakta sin egen grupp som den bättre i förhållande till ut-grupperna. Individen favoriserar den egna gruppen på flera olika nivåer genom att tilldela sin grupp olika fördelar.[27]

Bestämningen av identitet sker alltså via en dubbel rörelse, som dels utgår från den Andre och dels från det subjekt som identifikationen handlar om. Denna co-konstitution vilar på upplevelse av likhet; jag kan alltså inte identifiera mig med

någon som jag i grunden upplever som främmande, och den Andre kan inte konstituera mig som tillhörig om jag är allt för olik denne. Det är av vikt att påpeka att dessa processer hela tiden är grundade i en upplevelse av likhet respektive olikhet; hur de olika aktörerna de facto är vet vi ingenting om. Både tillhörighetsskapande och främmandegörande på vilka identifikation baseras, är kort sagt, upplevelser av likhet respektive olikhet.[28]

- Reflektion – den bild som mottagaren själv vill associeras med utåt vid umgänget med en viss person och hur vi relaterar till en idealbild av oss själva. Individen formar en medvetenhet av sig själv genom upplevelsen av sitt nuvarande jag, *the actual self*, *the ideal self*, individens idealiska uppfattning om jaget och individens uppfattning om hur vi tror andra personer tycker vi borde vara, *the ought self*. Genom de tre nivåerna av självuppfattning besitter individen ett slags schema genom vilket denne bildar sig en uppfattning om sin personliga identitet eftersom vår personliga identitet bottnar i våra personlighetsegenskaper, karaktärsdrag och interpersonella relationer.

Människans ”ideal self” (*idealjag*) refererar till individens förhoppning och önskan om hur hon verkligen vill vara. Denna självuppfattning uppstår ur egenskaper, karaktärsdrag och kvaliteter som individen önskar besitta. Människans *ought self* som beskriver individens tankar om hur hon borde vara uppstår ur egenskaper och karaktärsdrag med ursprung i upplevelser av ansvar, plikt och skyldigheter.[29]

Vem personen upplever sig vara är nära förknippat med de olika ideal om sig själv, som den aktuella personen har. På grund av denna ideala pol kan olika manifestationer eller handlingar, upplevas stämma mer eller mindre bra överens med denna ideala identitet. Det är på grund av denna ideala pol en person kan uppleva sig svika eller vara trogen sig själv.[30]

- Självbild – vad du kommunicerar om dig själv – den inre känslan eller bild mottagaren vill få av sig själv i interaktionen med en viss person, till exempel en känsla av samstämmighet, position och tillhörighet. Identiteten är grundad i värden, och en korrelation krävs mellan värde och handling och därför är identiteten vänd mot det etiska.

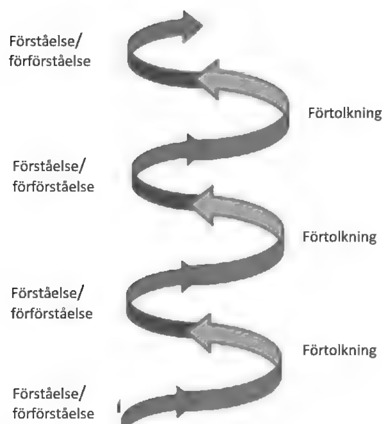
Förutom att svara på frågor som vad eller vem en person är svarar identiteten också på frågor om vad det är värt att vara det vederbörande är. Identitetens olika

delar – de personliga egenskaperna och grupptillhörigheterna – har olika värde och emotionell betydelse, både för individen själv och för hennes omgivning. Det känns obehagligt att ha en helt annan uppfattning om sig själv än vad andra har om en, vare sig oenigheten gäller identitetens innehåll (t ex om jag är tyst eller pratsam, svensk eller finsk osv.) eller innehållets värde (t ex om det är bra eller dåligt att vara tyst, pratsam, finsk eller svensk). Därför försöker människor i allmänhet uppnå konsensus med andra om vem eller vad de är, och om vad det är värt att vara det de är. Detta sker via identitetsförhandlingar. I dessa förhandlingar presenterar individen sig själv på ett visst sätt (*self-presentation*) – oftast helt omedvetet – och hoppas att andra ska acceptera denna definition. Samtidigt tillskriver vi också den andra parten en specifik identitet (*alter-casting*) och konfronteras med den andra partens självpresentation och alter-casting. Både den objektiva och den subjektiva aspekten av en människas identitet kan innehålla stereotypa uppfattningar om de grupper individen anses, respektive anser sig själv, tillhöra. Människor förhandlar emellertid med sin omgivning både om innehållet i och det emotionella värdet av sin identitet samt om betydelsen av sina olika personliga och sociala identiteter.[31]

3 Medvetande och meningsskapande

Att inte bara vara medveten om sin kropp – sitt själv – och om världen utan också att söka meningen med livet är unikt för människan.[1] Medvetandet bygger på mänsklig förmåga till sinnesintryck (ljus, mörker, grön, röd, smärta, värme), varseblivning/perception (organiserade sinnesintryck), emotioner, att tänka och förmågan att sätta sig i andra människors känslor, uppmärksamhet, avsikter och kunskap. Det talas om "theory of mind" som väl närmast kan översättas med inlevelseförmåga eller uppfattning om en annans medvetande. Den uppstår ungefär vid fyra års ålder. Just förmågan att sätta sig in i sina medmänniskors tankevärld är fundamental.[2] Davidson menar att förståelsen av andra människor och deras "mentala liv", sker genom att vi försöker konstruera en teori för vad de vill, hur de tänker och känner, osv och när vi skapar denna måste vi alltid ha helheten för ögonen. Då vi söker förståelse måste vi hela tiden vara redo att, i ljuset av nya fakta, justera vår teori till förmån för helhetsbilden.[3]

Den hermeneutiska spiralen syftar på att tolkningen växer fram i en cirkulär rörelse mellan individens förförståelse och möten med nya erfarenheter och idéer, vilket leder till ny förståelse som i sin tur blir förförståelse i kommande tolkningsansatser. Spiralmetaforen visar att förståelsen ständigt förändras och aldrig återgår till en tidigare punkt. Sakta och metodiskt byggs ett vetande upp i medvetenhet om att det görs från sin egen tidshorisont och att sanningen är provisorisk.

Studieobjektet inom humanvetenskaperna är människan, hennes kultur och insikter, det specifikt mänskliga, subjektiviteten. Fenomenologins (läran om fenomen och väsen) syn på psykologins studieobjekt kan ge möjligheter att undersöka hur individen uppfattar sig själv som subjekt i världen, genom att undersöka hur subjektet ser på sig själv som en entitet given i tid och rum utifrån individens berättelser.[4]

Fig 9. Den Hermeneutiska spiralen[5]

Det är betydelsen, inte kausaliteten, som uppfattas som det väsentliga, den inre aspekten av objektet som kallas mänsklig.[6] Individen är alltså medveten om något, i form av att vi uppfattar något, förställer oss något, vill ha något, kommer ihåg något etc. Utan det faktiska syftet och relationen mellan individen och föremålet skulle individens handling vara utan syfte och på så sätt meningslös. Därför är det enligt fenomenologin omöjligt att isolera de psykiska funktionerna från subjektets förhållande till omvärlden i form av objekt och interpersonella relationer.[7]

Grundantaganden är de allmänna meningskällorna vilka är representationer som antagligen är relevanta för praktiskt taget alla människor. Människan förvärvade mer avancerade former av representation än sina primära förfäder, av anpassningsbara eller icke anpassningsbara skäl vilket möjliggjorde för dem att bilda abstrakta icke-episodiska begrepp som generaliserar mycket utöver förnufts-intryck och förmågan att uppfinna och manipulera symboler. Detta gav i sin tur en selektiv fördel för kognitiv konservatism, eftersom verklighetskartorna som representationerna skapade måste vara stabila för att vara användbara. Sannolikt fick det också, som en biprodukt av evolutionen, människor att bli medvetna om sin egen existens, bygga civilisationer och utöva den förmåga som vi känner som fri vilja – de blev personer. Stabilitet är ett ideal som människan eftersträvar att uppnå i största möjliga utsträckning och använder den att avgränsa vissa konstruktioner från andra. Stabilitet är central och källan till mening för andra aspekter av vår världsbild. Innehållet kan antingen bestå av konceptuella eller språkliga uttryck, och de kan representera hur världen är, eller hur vi önskar att den skulle vara och har för avsikt att göra den till.[8] Att betrakta livet självt är ett viktigt inslag i världens objektiva struktur, som vi alla oundvikligen konfronteras med, inklusive allt det vi värderar. Till och med vår själva existens är tillfällig, föränderlig och förgänglig och ger en känsla av stabilitet och permanens endast genom våra symboliska världar.

För att skapa ett behov av mening riktat inte bara mot den materiella världen utan också mot själva existensen, försöker vi förstå deras gåtfulla existens genom poesi, filosofi, litteratur, konst och så vidare, både av medfödd nyfikenhet och behov av praktisk vägledning i livet och för att ge ett ”skal” som skyddar oss från skräck, lidande, nihilism, osäkerhet, obeständighet och en symbolfri värld. När männi-skan blir påmind om döden ökar behovet av att finna mening och struktur i tillvaron och vi fokuserar på personliga eller kulturellt värderade mål.[9]

Enligt (TMT) Terror Management Theory uppstår dödsångest genom att individen har en önskan att leva med den samtida insikten om att döden är oundviklig. Inom TMT har två huvudsakliga hypoteser växt fram:

- Dödsmedvetenhets-hypotesen (*mortality salience hypothesis*)
- Ångestlindrings-hypotesen (*anxiety buffer hypothesis*)

Den första hypotesen, dödsmedvetenhetshypotesen, innebär att kulturella världsbilder kan lindra dödsångest och att påminnelser om döden kommer att få människor att vilja förstärka sin egen världsbild. Här exemplifieras hur strävan efter struktur i tillvaron inklusive favorisering av medlemmarna inom den egna gruppen (och diskriminering av dem som inte tillhör gruppen) tenderar att öka i samband med ökad dödsångest. Underliggande dödsångest ses vidare som en förklaring till uppkomsten av rasism, nationalism eller globala konflikter. Även när det motsatta förhållandet råder, dvs. att när individens världsbild ifrågasätts, ökar individens dödsångest.[10] Människan motiveras således att tro på sitt kulturella världssystem och söker aktivt efter kunskap som stärker denna tro. Dödsångest hanteras genom en positiv attityd till dem som delar samma världsbild, och en negativ attityd mot dem som ifrågasätter den.

Enligt ångestlindrings-hypotesen uppvisar individer med låg självkänsla högre grad av dödsångest.[11] Enligt TMT tros dödsångest kunna lindras genom handlingar som är kopplade till en förhöjning av den egna självkänslan, vilket kan förklara narcissistiska tendenser, fåfänga, kreativ fullbordan och en önskan om att uppfylla mål. I likhet med att individen huvudsakligen hanterar dödsångest genom förnekelse, vilket kan ta sig religiösa uttryck men också genom upptagenhet av triviala problem och distraherande aktiviteter som kan vara allt från arbete till shopping eller tv-tittande.[12] Till skillnad från döden, som tros inge känslan av total hjälplöshet, upplevs vardagliga problem som hanterbara genom att de distraherar individen från rädslan för döden. Distraktioner tolkas dock som en tillfällig bortträngning av dödsångest.[13] Ett annat grundläggande drag i livet är att det gör det möjligt för oss, eller till och med tvingar oss att göra val för att navigera mellan de otaliga potentialer som livet medför, vilket väcker osäkerhet och ångest. Spörsmål som ”Vem är jag” och ”Var hör jag hemma?” har beskrivits som två av de centrala frågorna som uttrycker vår strävan efter mening i livet. Att ge något mening är att skapa en representation av det och en attityd till det genom att bädda in det i ett större meningssystem (en helhet). Vi måste ovillkorligen ta itu med vår osäkerhet och välja de kunskapskällor vi ska lita på.[14]

4 Kommunikation

Ett obestridligt objektivt drag i vår existens är att vi lever i samma materiella värld, på samma planet, med väsentligen samma fysiska och biologiska konstitution. Vi konfronteras med samma fråga om hur vi som självmedvetna, civiliserade varelser som hanterar språk passar in i och borde förhålla oss till resten av universum.[1] Människan har genom historien skapat olika redskap som hjälpmedel för att bearbeta världen och har ett språk för att kunna kommunicera och organisera oss.[2]

Den mänskliga förmågan att skapa symboliska system och förmedlings-/överföringstekniker varit möjlig tack vare en fysiologisk och språklig evolution och människans växelverkan med omgivningen, vilken inkluderar social interaktion. Kommunikativa ”revolutioner” i både överföring och meningsskapande har ägt rum genom den mänskliga tidsåldern och var och en av dem har bidragit till signifikanta förändringar av mänskligt tänkande, samhällets organisation och kulturell ackumulation. Min slutsats är att kommunikation är både skaparen och förmedlaren av kultur, vilken befinner sig i ständig förändring i en kontinuitet som i analogi med hermeneutiska spiralen och lärandet bevarar en del av varje epoks erfarenhet och kombinerar den med nya erfarenheter.

Kommunikationens och kulturens dialektik

Enligt DeFleur, 1989 har kommunikation varit kulturens föregångare, i och med att kulturen krävde stabila, mänskliga existensförhållanden. DeFleurs utläggning om kommunikationens ursprung och utveckling baserar sig på en evolutionsteori av kumulativ karaktär, möjliggjord genom överföring. Visserligen säger han samtidigt att kultur förekom i och med att mänskligheten använde sig av olika redskap, (även om de inte tillverkade dessa själva), vilket inträffade innan människor började utbyta mening. Evolutionsteorin stöder de fysiologiska förändringar som människan har genomgått under de årtusenden som mänsklig existens spårats. De viktigaste förändringarna är stämbandens, handens (speciellt tummen) och hjärnans utveckling. Evolutionsteorin inom teknologin delar in den mänskliga erfarenheten i olika åldrar, vilka indikeras bland annat av olika sorters teknikhantering och produktion. De flesta av oss känner till stenåldern, bronsåldern och järnåldern. Överföring och ackumulation är nödvändiga, om vi överhuvudtaget ska prata om evolution som inrymmer kontinuitet. Denna kontinuitet bygger på en linjär kronologi som bevarar en del av varje epoks erfarenhet och kombinerar den med nya erfarenheter.

DeFleur gör en epokindelning av evolutionistisk mänsklig förmåga att utbyta, lagra, upptäcka och sprida information. Han delar in utvecklingen i olika kommunikationsåldrar och menar att det var dessa förmågor som möjliggjorde tankeförmåga samt ackumulation och överföring av unika lösningar på livsproblemen.

1) Teckenåldern
2) Tal-språkåldern
3) Skriftåldern
4) Tryckåldern
5) Masskommunikationsåldern

Teckenåldern

Paleontologer, som har studerat skallar och lämningar efter förhistoriska människor genom mätningar och datasimuleringar av vävnadsmodulering när det gäller tungans längd och mjuka partier kring anatomin i larynx-området, har funnit att dessa är identiska med motsvarigheten hos schimpanser idag. Forskarna drar slutsatsen att fysisk oförmåga gjorde det omöjligt för denna tidens människa att använda sig av ett språk och därför antagligen kommunicerade med ljud och kroppsrörelser. De kunde använda sig av olika ljud, handtecken, ansiktsuttryck, kroppsrörelser och kroppshållningar med vars hjälp de kunde koda gemensamma regler för mening och tolkning. Men vi kan inte likna detta vid det teckenspråk som döva använder sig av idag, eftersom sådana teckenspråk utgörs av ett alfabet, vilket skapades först långt senare. Denna begränsning gjorde att människorna var tvungna att forma sina meddelanden kort och enkelt och kommunicera mycket långsamt. Deras verktygsanvändning var också primitiv och begränsade deras inlärningsförmåga och tankeprocesser. Det har fastslagits att vi använder samma kommunikationstekniker för att kommunicera med andra som vi använder för vår intrapersonella kommunikation, det vill säga vår tanke- och talstruktur går hand i hand. Tanke och resonemang är interna språkmanipulationer. Begränsningen i detta stadium var att det inte gick att lagra och återanvända de idéer som var nödvändiga för intrapersonell kommunikation. Förmågan att hantera begrepp baserade sig på teckensystem av ljud och kroppsrörelser. Det förekom förmodligen en långsam kulturutveckling, men av trivial karaktär jämfört med senare efterlämnade kulturstandarder. Även om dessa människor hade vissa fördelar gentemot andra djurarter som handen och hjärnan tog det ändå miljoner år innan nästa förändring kunde komma till stånd. Ur kommunikationssynpunkt är det viktigt att vi lyckades föra kunskapen vidare till nästkommande generationer och

våra grannar. De människoarter som har kartlagts under denna epok är homo habilis, Homo erectus och Homo sapiens, som levde under tidsperioden från två miljoner år fram till för trettiofem tusen år sedan.

Talspråksåldern

När Homo sapiens (Cro-magnon) dök upp för ungefär nittiotusen år sedan, levde de parallellt med neandertalmänniskorna fram till för trettiotusen år sedan, då neandertalmänniskorna försvann. Cro-magnon började tillverka redskap av flinta och sten. För första gången började mänsklig kultur innefatta konst i form av avbildningar av djur och människor ristade i ben, sten, elfenben och andra material. De efterlämnade målningarna i spanska och franska grottor för tjugo tusen år sedan tyder på att Cro-magnon var de första som kunde förvara och lagra information. Cro-magnon var anatomiskt och fysiologiskt lika oss idag beträffande skallstruktur, tunga och röstanatomi. Tal och språk beräknas ha sitt ursprung under denna period. Vi spekulerar över huruvida neandertalmänniskorna gick under på grund av inavel (det finns dock inga bevis för detta). Vi tror inte att rivaliserade krig mellan dessa människoarter skulle vara orsaken till det heller, men däremot dras slutsatsen att talet och språket gav Cro-magnon ett övertag. Med hjälp av språket kunde de föra resonemang och därmed kunde de planera och koordinera sin jakt och försvara och skydda sig effektivare. Dessutom kunde de exploatera även neandertalarnas jaktområden bättre. Troligt är att neandertalarnas teckenkommunikation begränsade deras förmåga att överleva de svåra klimatförhållanden som rådde under den aktuella perioden. Till en början levde Cro-magnon som jägare och samlare men för ca tiotusen år sedan började de med jordbruk. I början sådde de vilt, det vill säga de skördade det som jorden gav efter att de hade strött frön i jorden, och de tämjde djur. För ca 6 500 år f Kr började människan med permanent jordbruk och fast boende tog sin form. Mänsklig existens stabiliserades, förutsägbarheten ökade och livet blev säkrare. Folk levde längre och populationen ökade. Härmed ökade kulturutvecklingen i stabilare takt. Antika städer och förhistoriska efterlämningar runt Tigrisområdet talar för detta. Folk började inte bara bruka jorden, föda upp djur och dyrka gudar, utan utvecklade också en mer förfinad teknologi. Denna inkluderade metallanvändning, vävning, uppfinningar t ex av hjulet, remskivor och keramik. Populationens ökning gjorde att människor var tvungna att bosätta sig i andra regioner och nya former av språk utvecklades i takt med nya problemlösningar. Med hjälp av språket tillkom ord, numeriska tal, andra symboler, språkregler och logik. Allt detta

underlättade för människorna att ta itu med den fysiska och sociala omgivningen på ett sätt som varit omöjligt under teckenåldern. Genom att skapa symboliska system kunde människor klassificera, tänka abstrakt, analysera, bilda syntax och spekulera. De kunde minnas, överföra, motta och förstå längre, mer komplexa och subtila meddelanden. Sammanfattningsvis har kommunikationens övergång från tecken till tal och språk omvandlat jägar- och samlarkulturen till en civiliserad kultur.

Skriftåldern

Övergången från språkanvändning till skrivförmåga tog förhållandevis kort tid i jämförelse med den tid det tog att övergå från teckenkommunikation till språkkommunikation. Berättelsen om skriften rör sig från illustrerade representationer till fonetiska system, det vill säga från att representera komplexa idéer med hjälp av teckning och måleri till användning av enkla bokstäver som antydde enkla ljud. Det första lagringsmediet för information var sten, vilket framgår av de fynd av bilder på jaktscener och djur som gjorts. Cro-magnon hade kanske använt sig av andra medier, men det kan vi inte veta eftersom inga efterlämningar har hittats. Skriftåldern delas också in i de olika skrivtekniker som använts.

Stiliserade piktogram (*Conventionalized Pictographs*)

Det tog lång tid att standardisera innebörd och mening med hjälp av bilder, vilket var ett nödvändigt bidrag till förmågan att kommunicera. Stimulansen för denna utveckling lär ha varit behovet att utarbeta system för avgränsning av jordegendom under jordbruksepoken. Även de ökande kontakterna inom handel ledde till utarbetade system för dokumentation och registrering av köp- och säljaktiviteter. Andra förhållanden som skulle registreras var riktningarna på flodernas vattenflöden i t ex Nilen. Hur himlakropparna rörde sig var också viktigt att uppmärksamma, eftersom detta påverkade odlingar och skörd. Det verkar inte så konstigt att skrifterna utvecklades i antikens Sumerien och Egypten eftersom det var där jordbruket utövades. Vid 4 000 f Kr förekom inskriptioner som associerades med meningsbudskap i området kring Mesopotamien och Egypten. De bestod i huvudsak av teckningar och målningar på väggar och andra liknade ytor. Till exempel kunde en tecknad soluppgång betyda en dag, en pilbåge betydde jakt, en människa stod för en man och en vågig linje betydde en sjö eller flod. Om vi sätter ihop allt detta i en remsa kunde den berätta en historia. En morgon gick en man på jakt vid en flod. Följden blev att regler uppfanns och blev till konven-

tioner ur vilka mening uppstod. Detta resulterade i att tid och avstånd reducerades, eftersom folk långväga ifrån kunde tyda budskapen, vilka många gånger hade skapats av individer som hade avlidit för länge sedan när budskapet lästes. Egyptierna utarbetade hieroglyferna först med stenristning, men gick så småningom över till illustration och målning. Hieroglyferna associeras med uppkomsten av komplexa standardiserade innebörder. Detta visuella system liknade vårt nutida symbolsystem, det vill säga en symbol står för en specifik idé, ting eller begrepp. För att sofistikerad kommunikation skall vara möjlig krävs en oerhörd kompetens att hantera sådana symbolmönster, både av skrivare och läsare. Därför utövades denna verksamhet av specialister. De antika skrivarna studerade åtskilliga år för att behärska de tusentals symboler som var nödvändiga för att skapa meddelanden med hjälp av hieroglyfer. Läsarna anlitades av mäktiga och rika för att tyda symbolerna.

Fonetisk skrift

Sumererna som levde runt persiska viken utvecklade en annan typ form av skriftspråk. De använde en special pinne och mjuk lera som medium. Eftersom det var svårt att göra realistiska avbildningar stiliserades representationerna. Detta kallades kilskrift på grund av den konformiga skrivpinnen. Många lämningar har hittats eftersom de gick att bevara keramiskt. Det som skiljde det sumeriska systemet från det egyptiska var att sumererna på 1700-talet f Kr kom på idén att låta varje stiliserad symbol stå för ett speciellt ljud i stället för en idé. Övertaget blev enormt eftersom antalet symboler reducerades från tusentals till den bråkdel som behövs för att representera ljudstavelser som bildade ord. Utvecklingen av fonetiskt skrivande var ett faktum. Det fonetiska skrivandet bidrog till den mänskliga kommunikationens stora genombrott. Eftersom det var tillräckligt att memorera ett hundratal språkstavelser fick läs- och skrivkunnigheten ett stort genombrott. Inom loppet av mindre än tusen år utvecklades det alfabetiska skrivandet och kom ifatt det fonetiska. Så småningom nådde den alfabetiska skriften det antika Grekland, där varje konsonant och vokal fick sin egen karaktär och det behövdes mindre än hundratalet ljudstavelser. Det påstås att samhällen gick under på grund av fel fattade beslut under denna period, och som exempel på detta framhålls egyptierna som inte anammade alfabetet utan behöll hieroglyferna. Grekerna standardiserade, förenklade och använde alfabetsystemet till dess att romarna tog över det. Romarna modifierade och förbättrade alfabetet ytterligare och det är detta alfabet vi använder idag. Tillsammans med användning av redskap, eld och

språk blev den alfabetiska skriften i sig den mest betydande landvinningen under mänsklighetens evolutionsprocess. Med hjälp av den alfabetiska skrivkonsten började historien ta sin form.

Mediets mobilitet

Ett stort problem med hieroglyferna och i stor utsträckning även kilskriftens lertavlor var bristen på mobilitet. Sten som medium var hållbart men svårt att transportera rumsligt. Allt eftersom samhällen blev mer sofistikerade sökte människan efter skrivmedia som skulle vara mer rörliga. Egyptierna hade redan vid 2 500 f Kr uppfunnit metoden att göra slitstarkt papper av papyrus. Nu gick det att skriva med pensel på papper istället för att rista i sten. Hos Mayaindianerna tog en liknande mediaomvandling form. De använde barkremsor från fikonträd och bearbetade dem till ett pappersliknande material, som de sedan band till något som liknade en bok med hårt omslag. De spanska erövrarna av den nya världen blev häpna när de fann att folk där bodde i omsorgsfullt uppförda stenhus där kompletta bibliotek ingick. Ett antal exempel har undkommit spanjorernas plundring och förstörelse. Möjligheterna med ett lätt portabelt medium förändrade samhällets organisation och kultur. I Egypten användes till exempel papyrus för att transportera nedskrivna befallningar (order) och lagra olika sorters varierande information skriftligt. Olika observationer och tolkningar av naturen kunde skrivas ner och det mänskliga minnet blev befriat från bördan att minnas hela kulturer och reproducera dessa muntligt för kommande generationer.

Tryckkonstens ålder

Förutom skrivandet är utvecklingen av tryckkonsten en av mänsklighetens stora prestationer. Före 1500-talet reproducerade folk i Europa böcker genom handkopior eller avskrifter av böcker. Detta var fina konstarbeten som gjordes av munkar i katolska kyrkan, men det förekom fel och antalet kopior var begränsade; och endast en priviligierad del av befolkningen hade tillgång till dem. Den islamiska världen började ersätta pergament med papper runt 800 e Kr (pappret uppfanns ursprungligen i Kina mycket tidigare). Så småningom spreds pappret till det kristna Europa, speciellt i samband med morernas ockupation av Spanien, men det dröjde ändå ända fram till 1500-talet innan tryckkonsten kunde bli verklighet. Ingen kunde då förutse hur den skulle påverka den mänskliga historien.

Pressen och den bärbara skrivmaskinen

Världens första bok Diamant Sutran trycktes 800-talet i Kina, men då användes inte enskilda metallgjutna bokstäver. Människor hade långt innan dess kommit på att det går att göra noggranna graveringar av en hel sida av spegelvända bokstäver på en träyta, pressa den med ett bläcköverdrag på mjukt papper och därmed få en kopia. Tryckkonsten som vi känner till den idag, skulle inte varit möjlig om inte guldsmeden Johan Gutenberg hade funnits. Hans experimenterande ledde fram till att han skapade en stans av stål för varje bokstav som han sedan avbildade i mässing, som är en mjukare metall. Sedan avgränsade han avbildningen och fyllde hålrummet med bly så att han kunde gjuta så många bokstäver som tryckaren behövde. Bokstäverna kunde sedan monteras på en bricka och bilda ord och meningar vilka sedan penslades med ett bläcköverdrag för att papperet eller pergamentet som pressades mot bokstäverna skulle suga upp bläcket från bokstäverna.

Läs- och skrivkunnighetens spridning

Boken blev ett nytt medium för kommunikation. Tack vare tryckpressen kunde tusentals kopior tryckas upp och dessutom på olika språk. Tidigare hade det mesta skrivits på latin, det lärda språket. Tillgängligheten begränsades ”bara” av bristen på läs- och skrivkunnighet. Boken utmanade den katolska överheten i Rom, som inte längre kunde behålla sitt tolkningsföreträde av de kristna skrifterna. Det nya mediet banade vägen för protester mot då rådande religiösa och sociala strukturer. Det första riktiga massmedium var ändå ”pennypressen”. Denna blev möjlig tack vare de nya sätten att finansiera billigt papper och en bred distribution. Givetvis var det urbana industrisamhället dess största förutsättning. ”Pennypressen” hade sitt ursprung i England och den nya världen. Den koloniala pressen etablerades redan några år innan USA bildades som nation. Tidningen blomstrade och spreds på kort tid över hela världen och i början av det nittonde århundrandet användes tidningar, böcker och tidskrifter så pass brett att de medförde stora förändringar. Dessa medier representerade en kommunikationsform, som inte bara påverkade interaktionsmönstren i gemenskaper och samhällen utan också förändrade individers psykologiska omvärldsuppfattning. Masskommunikationens ålder skulle erodera isoleringsbarriärerna mellan folk och medföra förändringar i samhällets organisation och funktion.

Masskommunikationens ålder

Med den tryckta pressens uppkomst och erkännande ökade den mänskliga kommunikationens hastighet drastiskt. Även om telegrafen inte var ett kommunikativt massmedium i sig, så var den uppfinning som bidrog till en teknologisk tillväxtutveckling som skulle leda vidare till masselektroniska medier, det vill säga film, radio, television, video och datorer.[3]

Den digitaliserade, multimediala kommunikationsåldern

Hypertext är text som länkar till annan information och genom att klicka på en länk i ett hypertextdokument kan en användare snabbt hoppa till annat innehåll. Även om hypertext brukar kopplas till webbsidor har tekniken funnits sedan 1960-talet. Programvaror som innehåller ordböcker och encyklopedi har länge använt hypertext i sina definitioner så att läsare snabbt kan lära sig mer om specifika ord eller ämnen.[4]

Den digitala tekniken skapar förutsättningar för att kunna kommunicera på olika platser och tider, samt att informationstillgängligheten ökar. Det ökade informationsutbytet som digitaliseringen och internet gett upphov till har resulterat i en tilltagande globalisering. Denna innebär att allt fler regioner skapar globala nätverk av ekonomiska, sociala och kulturella relationer.

Vad är kommunikation?

Kommunikation är en källa till gemenskap och identitet och sker genom social interaktion, det vill säga genom att bygga relationer och utbyta meddelanden. Förstår vi inte kommunikationen så är det svårt att vara med i en gemenskap. En gemenskap kan ses som en struktur men gemenskap kan också ses utifrån mänskliga relationer. Medlemskap, inflytande, integration och emotionell koppling i relation till en gemenskap behövs för att förstå dess struktur. Medlemskap erbjuder individen en känsla av tillhörighet och identifikation med kollektivet medan inflytande rör individernas och gruppens känsla av betydelse för varandra. Integration handlar om huruvida individens behov kan tillgodoses av de resurser som gruppen erbjuder och emotionell koppling syftar på ett band som skapas och utvecklas genom delad historia och positiva interaktioner.[5]

Kommunikation är att vilja dela med sig av sina tankar och är en förutsättning för mänsklig gemenskap. Kommunikation kan också vara att vi försöker dölja våra tankar för att inte såra varandra eller hamna i konflikt. Genom kommunikation vill vi dela med oss våra känslor men också dölja vissa saker för att kunna

behålla dem för oss själva.[6] Människor kommunicerar varje dag av olika skäl. För att övertala andra, utöva makt, fatta beslut, för att klara vardagen eller för att göra tillvaron begriplig.[7]

Det går inte att låta bli att kommunicera.[8] Beteende är potentiell kommunikation, *tankeverksamhet likaså* (*intrakommunikation*). Extern kommunikation innebär att det finns en sändare med en medveten eller omedveten avsikt och att det finns en mottagare, att mottagaren uppfattar informationen som kommunikation och *att det sker ett utbyte, annars är det enbart informationsöverföring.*

Jag väljer att utgå från definitionen av kommunikation av latinets ord för communicare som översätts till att göra gemensamt och använder mig av Fiskes definition. Fiske (1999), definierar kommunikation på två sätt:

a) Transmission of messages – att överföra meddelanden
b) Production and exchange of meaning – att skapa och utbyta mening.

En generell kommunikationsdefinition blir enligt Fiske: "Communication as social interaction through messages". Kommunikation som "social samverkan genom utbyte av meddelanden".

Fiske applicerar indelningen av kommunikationsdefinitionen i två polariserande vetenskapstraditioner, nämligen empirism och strukturalism.

a) Transmission of messages är, enligt Fiske, en definition som passar in i den empiriska traditionen, vars uppgift är att upptäcka redan existerande mönster och mening i världen.[9]

Överföringssperspektivet fokuserar på överföring, kodning och avkodning av meddelanden och visar hur informationen färdas från sändare till mottagare i en linjär kommunikation och har för avsikt att påverka mottagaren genom envägskommunikation.[10]

b) Production and exchange of meaning är lämplig för den strukturalistiska traditionen, vars uppgift är att upptäcka, inte hur världen ser ut, utan hur människan bildar sig en uppfattning om världen.[11]

Det meningsskapande kommunikationsperspektivet har ambitionen att komma fram till en gemensam betydelse. Med användning av språket beskrivs och förklaras omgivningen i form av en dialog som skapar gemenskap, bevarar en social verklighet och strävar efter en ömsesidig kommunikation.[12]

Meningsskapande kommunikation är en tvåvägskommunikation där mottagaren har möjlighet till att ge återkoppling och kan dela information i syfte att nå en ömsesidig förståelse.

Tvåvägskommunikation och J. Grunnigs & T Hunts[13] lansering av public relationsmodell (PR) vilken i sin tur består av fyra modeller som skulle representera fyra olika PR-verksamheter:

1) Publicitetsmodellen – används för att skapa publicitet och ofta i syfte att påverka.

2) Informationsmodellen – avser spridning av positiv information till mottagaren genom media, direktreklam och broschyrer.

3) Tvåvägs-asymmetriska modellen – avser också spridning av positiv information genom media, direktreklam och broschyrer med skillnaden att kommunikationen bygger på vetenskaplig grund med hjälp av undersökningar som riktas till utvald grupp (målgrupp) av människor.

4) Tvåvägs-symmetriska modellen – strävar efter att sändare och mottagare ska ligga på samma nivå eftersom kommunikation bygger på ömsesidig förståelse. Detta innebär bland annat förståelse, dialog och förhandling som ofta leder till kreativa lösningar. Eftersom fullständig symmetri inte är möjlig i en kommunikationssituation, utvecklade J. Grunnig et al 1991, excellence-modellen som undersöker varför och på vilket sätt kommunikation bör bedrivas i organisationer och vilken inverkan PR har som funktion för att organisationer ska nå sina mål. Modellen går ut på att kombinera olika kommunikationstekniker inom både symmetrisk och asymmetrisk kommunikation vilka länkas samman i en flexibel winwinzon där målet är att båda parter ska få ut något av kommunikationen. Den nya tvåvägskommunikationen ska normativt specificera en idealisk kommunikationssituation som ska sträva efter att nå winwin-zon och samtidigt bygga relationer med omgivningen.

Interpersonell kommunikation är huvudsakligen kommunikation och interaktion samtidigt, dvs interaktiv tvåvägskommunikation. Intentioner och avsikter är viktiga komponenter i kommunikation. Interaktion är att samverka med något eller någon. Ett rimligt krav för interaktion är att subjekt och objekt i någon mening "verkar" tillbaka. Om kommunikation inte når fram, förhindras interaktionen.[14]

Konvergensmodellen

Om målet med kommunikation är att skapa goda relationer krävs att kommunikationen mellan parterna utövas med ömsesidig förståelse. Rogers och Kincaids konvergensmodell 1981[15], bygger på att människor samverkar socialt med strävan att nå en gemensam förståelse för att undvika missförstånd i kommunikationen. För att förstå en persons situation måste informationen delas tillsammans och för att undvika att tolkningar i kommunikationsprocessen missförstås och ger en negativ inverkan på den ömsesidiga förståelsen är det viktigt att båda parterna i kommunikationsprocessen accepterar varandras tolkningar. Parterna ska också vara villiga att uttrycka ny mening och kunskap för att kommunikationen ska kunna utmynna i något nytt. Poängen med konvergensmodellen var att människor fick friheten att ta emot information som de själva behagade och kunde skapa en gemensam förståelse genom överenskommelse. Med en gemensam förståelse kan god kommunikation skapas.[16]

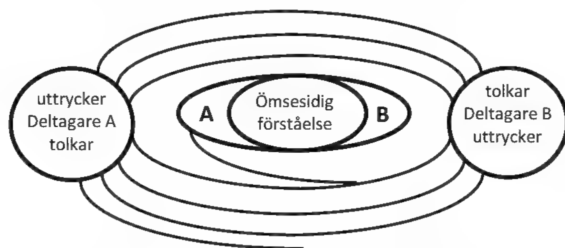

Fig 10. Konvergensmodellen, Rogers & Kincaid (1981)[17]

Konvergens versus divergens[18]

Konvergens betyder att anpassa sig så att vi blir mer lika den andra. Detta sker när vi gillar medkommunikatören eller när vi identifierar oss med medkommunikatören. Individer som tillhör samma grupp konvergerar inbördes.

Divergens innebär att anpassa sig så vi blir olika den andra, vi divergerar mot den eller de vi ogillar. Detsamma gäller för att markera att vi inte identifierar oss med den andra som inte heller vill identifiera sig.

Vad innebär det att konvergera? Att vi…

a) Använder samma terminologi
b) Använder samma dialekt
c) Använder samma talhastighet
d) Använder samma längd och stil på pauser
e) Använder samma tonläge och gester

Konvergens sker sällan på en medveten nivå varken för sändaren eller mottagaren. Vi märker det efter en konversation att vi gillar någon bättre. Konvergens är ofta dubbelsidig vilket betyder att båda konvergerar mot varandra i en interpersonell situation. Vi konvergerar mer mot någon som har mer makt eller status och ibland neråt t ex när föräldrar konvergerar nedåt mot sina barn för att prata mer på barnets nivå. När vi konvergerar försöker vi anpassa oss så att vårt sätt blir mer likt den andres sätt.

I vår iver att bli omtyckta kan hända att vi över-konvergerar, dvs anpassningen för att bli mer lik den andra blir övertydlig. När någon blir så lik i tonfall, ordval och gester att det mer verkar som ett försök att överta den andras identitet blir det mer obehag än ett tecken på ömsesidigt gillande.

Divergens, å andra sidan, kan vara ömsesidig, att båda parterna försöker att bli mindre lika varandra. Ibland är det enbart den ena parten som försöker divergera från den andre. Detta händer när någon vill bryta upp från en relation eller från en grupp. Den som bryter upp visar då en mer avvikande kommunikation medan de andra kommunicerar som vanligt. Divergens och över-konvergens kan leda till konflikter. Om över-konvergens sker medvetet kan den uppfattas som parodi eller ett förlöjligande. Det görs för att den andra ska känna sig mindre omtyckt eller mer osäker.[19]

Spegling

Människan har länge känt till och anat den kraft som finns i förmågan att imitera. Forskningen kring imitation har studerats av utvecklingspsykologer och neurovetare från 1970-talet och framåt.[20] Det är inte bara handlingar människor imiterar utan också talhastighet och intensitet i gester. Spegling är ett vidare begrepp som

inbegriper alla fenomen som är imitativa eller liknande i något avseende, och är ett typiskt exempel på hur samförstånd uppstår. Att göra som den andra uppfattas av båda som ett tecken på att de är lika och därför förstår varandra och hör ihop.[21] Vi är ganska nyanserade kring relationen mellan spegling och samhörighet.[22]

Icke-verbal spegling kan omfatta:[23]

- Talhastighet (den ene pratar fort vilket påverkar den andra)
- Röstens tonhöjd
- Röstens volym
- Gesternas intensitet (snabba gester)
- Gesternas storlek
- Leenden
- Ögonkontakt (den ena söker ofta ögonkontakt vilket kan få den andra att göra mer än vanligt)
- Hållning (som korsade ben eller korsade armar)
- Luta sig framåt eller bakåt (lutar sig framåt eller bakåt med den andra åt samma håll samtidigt, eller så lutar sig den ena bakåt när den andra lutar sig framåt).
- Huvudnickningar
- Vem interagerar med vem och på vilket sätt?
- Vilka rättigheter och skyldigheter har gruppmedlemmarna?[24]

Kommunikation och interkulturell kommunikation sker mellan individer, och det görs genom språk, tal, beteende, varseblivning och sammanhang. Det handlar om hur vi rör oss, hur vi uppfattar den andra och oss själva, hur vi kommunicerar genom perception, verbal och icke verbal kommunikation.[25] Hur vi varseblir och upplever varandra (perception), kroppsspråk, kroppshållning, handlingssätt (icke-verbal kommunikation) är också komponenter hos interpersonell kommunikation,[26] oavsett kulturell bakgrund.

Verbal kommunikation

Inom varje kultur och även inom mindre sociala grupper utvecklar människorna olika sätt att förmedla information till varandra. Ett mycket viktigt sätt att göra detta är det verbala språket (latinets verbum = ord) i talad eller skriven form.[27] Språket är ett kulturellt redskap (intellektuell artefakt) som människan har skapat för att kunna kommunicera mänskliga kunskaper och organisera sig.

Språk är ett verktyg för tanken. Vi använder språk när vi tänker, lär oss något nytt, drar slutsatser och försöker förstå hur saker och ting hänger ihop. Med hjälp av språk kan vi känna igen sådant som vi ser, kategorisera det som vi ser och komma ihåg det efteråt. Språk används även vid problemlösning och planering.[28]

Mänskliga kulturer använder språk för att förmedla världen. Kulturella vanor, traditioner, värderingar och sociala normer förs vidare från generation till generation med språket som medel. När en kultur förändras, gör också det språk som bär kulturen. Ord slutar användas, ord kommer till, ord förändrar valör.[29]

En individs användning av ord i muntligt tal brukar benämnas verbal kommunikation. Det är talaren som sammansätter orden och den betoning individen ger på orden påverkar hur mottagaren tolkar meddelandet. Det som skiljer sig från kultur till kultur är hur individer formulerar, tar upp saker och hur de gör pauser i sin kommunikation.[30]

Språket ses som ett resultat av kultur men det är genom språket som kulturen kan förstås och vår tanke påverkas i sin tur av både språket och kulturen (Saphir-Whorof-hypotesen)[31]. För att den interkulturella kommunikationen ska vara effektiv är det viktigt att vi förstår de underförstådda språkreglerna i en viss kultur. Språket bär på värderingar och antydningar och det är genom till exempel ordval, meningsbyggnad och betoning som vi kan se nya nyanser i språket. Därför kan det vara svårt även för en person med god språklig kompetens att hantera och förstå språkliga nyanser, humor och subtiliteter när vi kommunicerar på ett språk som inte är vårt eget modersmål.[32]

Ordval kan vara mycket viktigt. Om till exempel det gemensamma språket är engelska utan att det är något av parternas modersmål, kan det naturligt uppstå problem vid kommunikationen eftersom det är vanligt att individer missar olika nyanser i språket som kan ha betydelse. Om en individ översätter direkt från sitt modersmål till engelskan uppstår det lätt problem med förståelse eftersom många ord inte kan översättas direkt.[33] Ett exempel på ett svenskt begrepp som inte går att översätta direkt till engelskan är att det är ”högt i tak” på arbetsplatsen. På engelskan gör vi inte oss förstådda med begreppet om vi säger ”a high ceiling ”. Orden kan definieras lika men betydelsen är olika på grund av att de kulturella miljöer där ordet används är olika. Till exempel om vi säger att en person är me-

dellång, så innebär i Sverige medellång en viss längd, men i Kina innebär medellängd, trots att det är samma definition, en person som är betydligt kortare. Ordet medellång får därmed olika betydelser på grund av olika kulturella kontexter.[34]

Lingvistisk etnocentrism (att utgå från sitt eget lands språk) kan vara väldigt svårt att undvika eftersom de allra flesta utgår från sitt eget modersmål när de kommunicerar. Vi bör därför sträva efter att skaffa kunskap och förståelse av till exempel grammatik och sätta oss in i de olika världsbilder som olika språk uttrycker.[35] Att tvinga sig själv att kommunicera och uttrycka sig själv på ett annat språk utmanar oss som individer till att skaffa oss förståelse för någon annan kulturs referensramar.[36] Värdlandets språk underlättar interaktion med människor från främmande kulturer. Språkträning kan förebygga fördomar eftersom det skapar möjlighet till direkt kommunikation mellan människor från skilda kulturer.[37]

Metaforer är en central del av språket som vi använder vid kommunikation men har även en stor betydelse för hur vi handlar och tänker. Metaforer används vanligen för att förmedla ett budskap och tillföra något i en kommunikationsprocess, oftast ett budskap.[38] Metaforer är oftast specifika för ett visst land eller en viss kultur. Det budskap som uttrycks genom en metafor förmedlas ofta på ett sätt som bara människor inom en viss kultur förstår.[39] Metaforer kan kommuniceras verbalt men även andra kommunikationsvarianter förekommer.

Icke-verbal kommunikation

Människan kan överföra information till andra människor genom att påverka deras syn, hörsel, känsel, lukt eller smak utan hjälp av talat eller skrivet språk. Dessa andra sätt kan vi med en sammanfattande beteckning kalla icke-verbala kommunikationssätt.[40] Med kommunikation i den här kontexten menas informationsförmedling och mänskligt beteende som vi åstadkommer genom att använda av vad som kan kallas våra primära medier för kommunikation. Dessa kan grupperas på följande vis:

1) Produktion av ljud
2) Kroppsrörelser (t ex huvud, ansikte, axlar, armar, händer, fötter)
3) Kläder och smycken
4) Bild och skulptur
5) Beröring
6) Produktion av lukter och smaker

Icke-verbal kommunikation kan delas upp i tre kategorier: paralanguage, proxemik och kroppsspråk.[41] Paralanguage är de verktyg som vanligtvis används för att förtydliga den verbala kommunikationen som till exempel tonhöjd, volym och tvekan. Proxemik handlar om hur människor tar plats i olika miljöer och vad som händer till följd av det.

Kroppsspråk handlar om hur kroppen används för att interagera med människor med hjälp av till exempel rörelser. Instruktioner med hjälp av kroppsspråk kan delas in i tre olika kategorier:

- Göra
- Agera
- Utöva[42]

Ett exempel på görande är när en lärare börjar klappa en rytm i klassrummet och eleverna härmar rytmen. Läraren har då fått elevernas uppmärksamhet genom att göra någonting. Att agera handlar om vad vi gör med kroppen, hur vi rör oss, vilka olika tecken som används osv. Ett exempel på agerande är när en lärare tar upp sitt pekfinger mot munnen och formar den som om det skulle komma ett shh-ljud för att få eleverna att bli tysta. Att utöva är när rekvisita eller föremål används som finns i omgivningen för att instruera. Ett exempel på att utöva kan vara om en lärare kollar på en klocka som sitter på väggen för att påpeka att lektionen snart är slut.[43]

Innehållet i icke-verbal kommunikation:

1. Fysiologiska egenskaper och allmänna förmågor
2. Social identitet
3. Känslor
4. Interpersonella attityder
5. Kognitiv information
6. Interaktionssignaler

Fysiologiska egenskaper och allmänna förmågor

Mottagaren drar slutsatser om den andra personen från observerad information oavsett om den överförs eller inte. Med andra ord, genom beteende eller fysisk skepnad eller en fysisk egenskap. Innehållet i denna kategori kommuniceras i regel omedvetet.

Social identitet

En persons beteende kan ”avslöja” ålder, kön, yrke, inkomst, hemtrakt eller ideologi. Inte heller den här kategorin kommuniceras medvetet. Mottagaren har ett kluster av beteendedrag som kan vara tecken på tillhörighet.

Känslor

Känslor förknippas med icke-verbal kommunikation. Glädje, förvåning, rädsla, sorg, vrede, förakt, avsky och intresse uttrycks och kommuniceras bättre icke-verbalt än verbalt. Upplevelse, sammanhang och beteende är avgörande hur känslor uttrycks. Det finns uppfattningar om att långvariga och ofta återkommande känslor är en del av en persons karaktär och avläses i en persons beteende eller kroppsliga egenskaper.

Interpersonella attityder

Att ha en viss attityd till en annan person beror på en viss kognitiv och känslomässig uppfattning om personen i fråga och kan medföra att en person intar en viss handlingsberedskap gentemot denne. Denna beredskap yttrar sig sedan i en viss sorts beteende gentemot personen.

Handlingsberedskapen yttrar sig i olika attityder som dominans/maktutövning eller underdånighet/maktlöshet och dessa uttrycks lika i alla kulturer. En underdånig person begränsar sin beteenderepertoar och gör sig så liten som möjligt, anpassar sig i ett samtal, yttrar sig kort, tillåter sig att bli avbruten och begränsar sitt val av samtalsämne. Dominanspersonen däremot rör sig ledigt och tillåter sig att utnyttja många olika beteenden i sin repertoar, dvs bestämmer samtalsämne, pratar länge, och uttrycker sig fritt verbalt.

Attityder kan uttryckas också i aggressivitet eller vänlighet. Att avbryta någon är ett tecken på dominans och ovänlighet. Dominans och aggressivitet uttrycks genom att stirra på någon med små pupiller och spänd mun och genom beröring eller i värsta fall genom slag. Vänlighet däremot uttrycks genom att titta på någon med stora pupiller och leende mun och lätt beröring eller med en smekning.[44]

Kognitiv information

De viktigaste typerna av innebörd som förmedlas av icke-verbal kommunikation – attityder och känslor – förmedlar också ett visst mått av kognitiv eller mer saklig information. För att illustrera något som sägs, t ex om någon talar om geometriska figurer är det lämpligt att samtidigt icke-verbalt avbilda de figurer det gäller. Det

är lättare att minnas och förstå när något illustreras icke-verbalt, och föreläsningen med icke-verbal illustration blir livligare och mer intressant.[45]

Kognitiv information förmedlas icke-verbalt när någon pekar ut rumsliga relationer som här, där, framåt, bakåt, uppåt och nedåt. Också gester som pengar, nej, ja, kom hit, ordval, intonation och betoning hör hit. En viktig markering görs med en gest strax före ett uttalande; men om det skulle komma efter uttalandet tenderar det att bli komiskt.[46]

Interaktionssignaler

Interaktionssignaler är beteendedrag som reglerar interaktionen mellan personer. De kan uppfattas som trafiksignaler för kommunikation så att förloppet flyter utan alltför stora störningar, dvs rutiner som reglerar hur vi sätter igång och avslutar ett samtal med en annan person. Signaler som anger hur vi ska turas om att ge varandra information, t ex återkopplingssignaler från vår samtalspartner för att markera att informationen har gått fram.

Signaler för ett samtal:

- Ögonkontakt är den viktigaste signalen för att starta ett samtal
- Höjer blicken mot samtalspartnern och händerna sjunker till neutralläge betyder att vi vill lämna över ordet till vår samtalspartner
- Sluta tala, vända blicken och höja handen gör det omöjligt för samtalspartnern att få ordet
- Att nicka och skaka på huvudet och använda ansiktsmimik som åtföljer huvudrörelsen är återkopplingssignaler i ett samtal

En huvudskakning med ett leende och en huvudskakning med en hopsnörpt mun ger olika återkopplingsinformation.

Till icke-verbal kommunikation räknas all kommunikation som inte förmedlas med ord utan istället förmedlas genom till exempel kroppsspråk, beröring, gester, lukter, socialt avstånd, kläder och utseende. Det är av stor betydelse för hur vi uppfattar det någon säger. För att få fram rätt budskap är inte icke-verbal eller verbal kommunikation viktigare än något annat. Det är samspelet mellan de båda som skapar mening hos meddelandet.[47] Hur icke-verbal kommunikation sker skiljer sig väsentligt mellan olika kulturer. De kläder vi bär är en sorts icke-verbal kommunikation som omedvetet påverkar hur budskapet tas emot. En man som

till exempel är klädd i kostym uppfattas ofta som framgångsrik, medan en man som bär en fjällräven-ryggsäck kan uppfattas som friluftsmänniska.[48]

Icke-verbal kommunikation rör också rumsligt beteende och personligt avstånd, det vill säga, hur fysiskt nära vi står en annan person i en kommunikationssituation. Detta är något som vi oftast gör omedvetet och vilket avstånd som anses lämpligt varierar kraftigt mellan olika kulturer.[49] Stier (2009) delar in den personliga sfären i fyra zoner: offentlig, social, personlig och intim zon. I Sverige är den intima zonen 0–0,5 meter men i andra kulturer kan den vara mindre vilket gör att vi inte alltid håller den.

Nära frågan om rumsligt beteende är haptics, det vill säga, studier om hur vi använder fysisk kontakt och beröring för att kommunicera. Forskning visar att amerikaner och britter mycket sällan rör vid varandra när de talar, medan fransmän har betydligt mer kroppskontakt. Att män håller varandra i handen är i vissa kulturer vanligt förekommande och ses som ett uttryck för vänskap, något som i många andra kulturer skulle betraktas som avvikande eller indikera homosexualitet. Icke-verbal kommunikation rör även paraspråk (även kallad prosodi) som innefattar röststyrka, hastighet, intonation, melodi, ironi och utfyllnadsljud som ”uhm”. Både paraspråk och tystnad är en del av icke-verbal kommunikation vars innebörd är både kulturrelativ och kontextbunden. I länder som Indien, Kina och Japan har tystnad ansetts vara en dygd, medan den i väst ofta betraktats som något socialt oacceptabelt.[50] Kulturella skillnader i turtagning kan enligt Bennett (1998) särskilt skapa problem i gruppdiskussioner. Exempelvis tillåter många asiatiska kulturer en stund av tystnad mellan turerna medan människor i andra kulturer genast byter tur vid tystnad eller avbryter varandra och “tar” turen själv.[51]

Icke-verbal kommunikation är av stor betydelse för hur vi uppfattar det någon säger – eller inte säger. Icke-verbal kommunikation kan skilja sig åt mellan kulturer. Ett av de viktigaste sätten att kommunicera icke-verbalt är genom handrörelser.[52] En assisterande gest kompletterar eller förstärker det sagda.[53] Det kan exempelvis handla om att knyta näven för att visa att någon är arg.

Perception

Våra fem sinnen, syn, hörsel, känsel, doft och smak ger oss information. Våra sinnen delas in i fjärrsinnen, syn, hörsel, doft och kontaktsinnen känsel plus smak. Den information som når våra sinnen och som kan urskiljas förs vidare till nästa steg.[54]

Urval

Sinnesstimulans är något som måste hanteras på något sätt. För lite stimulansinformation riktar vi vår uppmärksamhet mot det som vi uppfattar som källan och försöker därmed få mer information genom att titta eller lyssna mer fokuserat. Får vi för mycket stimulansinformation behöver vi filtrera bort allt som är irrelevant eller mindre relevant. Det gör vi genom att avsiktligt fokusera på en källa. Vi har en tendens att dras till det som är avvikande av någon anledning.

- Någon pratar plötsligt högre än andra
- Någon rör sig plötsligt mer intensivt än tidigare
- När konstant sorl plötsligt upphör och det blir tyst eller nästan tyst
- När alla har milda färger men en person har en chockrosa tröja på sig.[55]

Organisering

Vi kan hantera information som tagits emot av våra sinnen spatialt, temporalt och med olika intensitet.

- Spatialt – Källan har vissa rumsliga egenskaper som form, riktning avstånd och relation till andra ting i världen
- Temporalt – Tidsmässiga egenskaper som hur lång tid, hur snabbt och med vilken tidsmässig ordning förhåller sig de till varandra
- Intensitet – Har att göra med styrka (volym), storlek, färg, temperatur och tryck[56]

Vi organiserar vanligtvis alla företeelser i världen som scheman eller script. Ett schema är en mental struktur för objekt, levande eller döda. Ett script är en mental struktur för händelser, dvs aktiviteter som vi har erfarenhet av som observatörer eller deltagare. Allt vi kommer i kontakt med som är nytt bidrar till att vi skapar nya scheman och script. Allt som vi kommer i kontakt med upprepade gånger bidrar till att nyansera befintliga scheman och script.[57]

Tolkning

Tolkningen förbinder våra scheman och script till en helhet samt väver samman vad vi har i minnet med vad vi upplever just nu. Tolkning är subjektiv vilket innebär att en person utifrån sin bakgrund och med sin perception kan komma fram till en förståelse som skiljer sig från en annan persons förståelse av samma budskap och händelse. Vi skapar våra scheman och script som konstitutioner

(fastställda regler) av verkligheten (världen). Genom att kommunicera mycket kan vi ändå nå ett läge där vi kommer varandra nära när det gäller hur vi tolkar samma fenomen eller samma budskap.[58]

Attribuering är en förlängning av perceptionsprocessen

Ibland vill vi förklara varför något gjordes eller sades på ett visst sätt. För att svara på dessa frågor har vi en tendens att tillskriva den andra vissa tankar, känslor, avsikter, egenskaper och personlighetsdrag som förklaring. Attribuering är ett psykologiskt fenomen som uppstår hos mottagaren men som också kan leda till att vi ger respons på ett visst sätt. Vi attribuerar orsaker till det egna beteendet. Vi kan tala om interna och externa orsaker.[59] Interna i förhållande till personens mentala processer och personlighetsdrag t ex hon är omtänksam och därför säger hon omtänksamma saker, eller hon är neurotisk och därför säger och gör hon saker som framstår som oroliga. Externa orsaker har med situationen och miljön att göra. Hon skakar för att det är väldigt kallt ute eller hon börjar prata om dansfestivaler för att det just nu visas ett inslag om festivaler på tv.

Attributionsteori

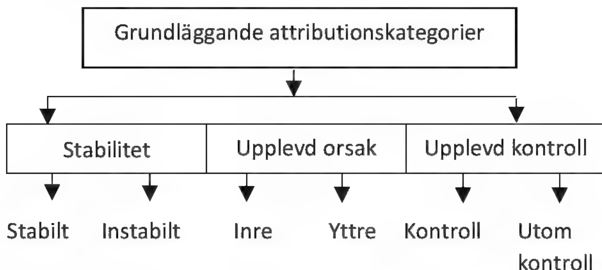

Fig 12. Attribution Theory[60]

Attributionsteorin handlar om upplevda orsaker till att en händelse har uppstått. Teorin behandlar några vanliga faktorer såsom stabilitet: instabil eller stabil, kontroll: upplevd eller icke-upplevd kontroll, och orsaker av inre eller yttre ursprung.

Heider, som utvecklade denna teori inom socialpsykologin, definierade den som en metod för att utvärdera, analysera och förklara hur människor uppfattar sina egna och andras beteenden och livshändelser. Alla tolkar vi beteenden. Vi tolkar våra egna beteenden och andras beteenden. Attributionsteori är en psykologisk teori som förklarar hur vi tolkar beteende.

Heiders attributioner kallades för kontrollfokus, till vilket Weiner tillade stabilitet och kontrollerbarhet.

- Stabilitet: vi utvärderar stabiliteten i beteendet som inträffar. Stabilitet hänvisar till orsakens varaktighet. Om ett subjekt attribuerar sitt misslyckande till faktorer som hon anser vara stabila över tid (som en viss grupps svårigheter), kommer hennes motivation att minska. Om hon å andra sidan tillskriver det till instabilitet, kommer hennes önskan att lyckas inte minska.
- Kontrollfokus: intern eller extern beroende på personen eller sammanhang. Detta är kopplat till självkänsla. En individ som attribuerar sina misslyckanden till personliga faktorer kommer se en avsevärd minskning av självkänslan. Hon använder ett internt kontrollfokus.
- Kontrollbarhet: huruvida tolkningen är grundad på externa faktorer som inte beror på personen eller interna faktorer. En extern faktor kan vara otur. En inre faktor är brist på färdighet. När någon slår fast att orsakerna är interna faktorer så kommer önskan att lyckas minska.

Upplevda kausala attribueringar

Samma personer kan göra olika kausala attribueringar om liknande händelser och olika personer kan även göra olika kausala attribueringar om samma händelse. Vissa kan t ex tro att de blev kuggade på ett prov eftersom de inte var kapabla nog (intern orsak). Andra kan tro att det berodde på provets svårighet (extern och instabil orsak). Dessa faktorer kan inte bara influera självkänslan och motivationen, utan utövar också en viktig influens på våra förväntningar.

När vi tolkar beteende använder vi heuristik (från grekiskan = upptäcka, finna, hitta) vilket är ett tillvägagångssätt vid problemlösning som för det mesta visat sig fungera i praktiken (”heuristiskt”), utan att någon kan förklara varför[61] och bias (från engelskan, partiskhet på svenska, och fördom i sin tur på fornfranska)[62] Kognitiv bias – ett psykologiskt mönster, som kan få en människas subjektiva bild av omvärlden att avvika från verkligheten och konfirmeringsbias – en typ av kognitiv bias och en tendens hos mänskligt beteende till omedveten selektiv uppmärksamhet på sådan information som bekräftar de egna uppfattningar som leder till felaktiga attribueringar. Ofta motiveras dessa attribueringar av våra tidigare övertygelser. Det refererar till det faktum att människor vanligtvis strävar efter att bibehålla en intern koherens (av latinets *cohaerentia* = samstämmighet,

sammanhang) mellan sina övertygelser, värderingar och beteenden (identitet). När denna balans hotas, uppstår kognitiv dissonans och personen känner sig obekväm och vill återställa jämvikten. Det är ett klassiskt koncept inom psykologin som myntades av psykologen Leon Festinger (1957).

Andra parametrar bakom vad vi säger och gör - stabilitet (karaktär)

Upprepat beteende leder till viss förväntan om samma beteende och då är det en stabil orsak. En instabil orsak är ett beteende som inträffar tillfälligt eller sällan.[63]
Kontroll – parametrar som orsakas av mig själv eller av yttre omständigheter. Kommer andfådd och sen till mötet för att jag lät mig distraheras på vägen eller kommer jag andfådd och sen till mötet därför att det skedde en olycka på vägen?
Korrespondens – koppling mellan ett visst personlighetsdrag och vissa uttryck. Aggressiv – aggressiva uttryck. Ordningsam – vilja att skapa ordning. Lugn – lugna uttryck.
Korrespondens saknas – personlighetsdrag och beteende motsvarar inte varandra. Extrovert – är tyst eller vänlig och samtidigt säger något sårande.
Samvariation – handlingar och uttryck hänger ihop med särskilda faktorer. Vissa saker vi säger och gör verkar ha en koppling till faktorer som ligger nära i tiden eller i nuet. Vi räknar med att det händer i framtiden.
Ansvar – när en person inte är ansvarig för sina handlingar på grund av droger etc. kan vi acceptera grader av ansvar.
Skevhet – när någon annan säger eller gör något som inte är bra har vi en tendens att förklara det med interna orsaker. När vi själva gör sådant skyller vi det på yttre orsaker. Negativa saker attribueras till den andra och positiva saker attribueras till oss själva.[64]

Perceptionssvårigheter

- Fysiologiska perceptionssvårigheter
- Fysiologiska faktorer kan bidra till permanenta eller tillfälliga perceptionssvårigheter. Tillfälliga perceptionssvårigheter kan bero på trötthet, hunger etc.
- Kognitiva faktorer – trötthet, hunger och olikhet bidrar till perceptionssvårigheter

Arbetsminnet som vi har i långtidsminnet och hur vi hanterar inkommande information. Arbetsminnet försöker koppla ihop relevant information från olika källor. Sinnena och långtidsminnet bidrar med viktig information. När vi försöker

förstå vad en människa säger får vi ta hjälp av vad som finns i långtidsminnet och försöka sammanlänka det med den nya sinnesinformationen. Social kognition (*mentalisering*) används bl a för att försöka sätta sig in i den andras perspektiv eller situation och kan göra det lättare för oss att förstå budskapet. Hög empatisk nivå kan hjälpa oss att förstå hur den andra känner sig och gör det därmed lättare att förstå den andras budskap.

Personliga perceptionssvårigheter

Sådant som vi inte har blivit exponerade för kan vi inte ha scheman eller script för. Vi tolkar personlighetsdrag negativt/positivt/avvisande/tillmötesgående.

Perceptionssvårigheter på grund av ålder

Tänker och ser tillvaron på ett visst sätt, fokuserar på en sak i taget eller tar in många aspekter. Kulturella faktorer och värderingar.[65]

Singer (1987) visar att vi generellt uppfattar allting i världen inte så som det är, utan så som världen kommer till oss genom våra sensoriska receptorer; med andra ord, var och en av oss konstruerar sin egen verklighet. För vår individuella primära erfarenhet av verkligheten svarar våra sensoriska receptorer. Erfarenhetsprocessen enligt den sensoriskt-receptoriska verklighetsuppfattningen sker i enlighet med Singer (1987) genom:

- Observation
- Selektion, som påverkas av personlig erfarenhet, psykologiska tillstånd, värderingar etc.
- Definition
- Förväntningar, som determinerar våra handlingar t ex gentemot en annan person
- Beteende, vårt beteende som påverkar den andres perception

Utbyte av erfarenhet i en social interaktion (*och kommunikation*), det vill säga genom intellektualisering och förmedling av de sensoriska erfarenheterna leder till intersubjektivitet. Det är genom överenskommelse (konventionalisering), som vi kommer fram till en kollektiv uppfattning av verkligheten.[66] Delade upplevelser av verkligheten blir institutioner, dvs att de leder till vanor vilket gör andras beteende förutsägbart. När en vana blir sedvänja (*rutin*) så börjar andra förvänta sig det och sociala kontrollmekanismer utvecklas för att upprätthålla dem.[67]

5 Kommunikationskompetens

Kommunikativ kompetens är förmågan att genom kommunikation uppnå det vi har för avsikt att uppnå på ett sätt som är lämpligt för situationen.[1] Avgörande för kommunikation är också förmågan att hantera våra känslor, emotionell kompetens, och vår förmåga att kommunicera med personer från andra kulturer, tvärkulturell kommunikation (interkulturell kommunikation).

För att bli kommunikativt kompetent krävs:

1) Motivation
2) Kunskap
3) Färdighet

Motivation är viljan att lära sig och kommer ur vår önskan om att lyckas att uppnå våra mål och förstå att det krävs något mer än nuvarande kompetens.

Kunskap om hur vi förväntas agera och hur vi bäst kan uppnå våra mål. Samla på oss erfarenheter och teoretiska kunskaper.

Färdighet är den motoriska sidan och färdigheterna är inövade motoriska uttryck, t ex förmågan att tala tydligt, framstå som lugn och uttrycksfull. Att exponeras för en rad olika kommunikationssituationer kan vara fördelaktigt. Att stå framför spegeln och träna.

För att agera på ett kompetent sätt i en given situation krävs förutom kunskap och färdighet också affektion.

Det affektiva och delvis konativa (det jag vill eller avser) dvs. affektion handlar om huruvida vi känner oss bekväma eller inte i en viss kommunikationssituation. I varje situation där det finns en vilja och ett gott humör kommer kommunikatören att prestera sitt yttersta för att göra ett gott intryck och uppnå sitt mål.

Emotionell kompetens

Emotioner är tillfälliga bio-psyko-sociala reaktioner på händelser som har en direkt inverkan på vårt välmående och som potentiellt kräver handling.[2]

Känslor ur ett kommunikativt perspektiv

1) Upplevda emotioner, är det som individer känner och som i någon mening är den privata sidan av emotioner.

2) Utryckta emotioner, är de som vi delar med oss till andra. Dessa måste inte stämma överens med varandra. Du kan visa känslouttryck utan att känna något och vice versa.

Känslor behöver bemästras på två sätt, dels när de ska uttryckas och dels när vi inhiberar (innebär att känna men inte visa något) eller maskerar våra känslor. Regler för känslouttryck är huvudsakligen kulturellt styrda. Vi uttrycker känslor genom att förstärka, försvaga, neutralisera, blanda och maskera.

Kommunikativa delkompetenser

Kommunikativ kompetens består av en rad delkompetenser och delas in i två huvudkategorier, individorienterade och altercentriska (andraorienterade).[3]

1. **Individorienterade delkompetenser** har att göra med vad det är som får en individ att framstå som kompetent. Dessa delkompetenser är:
   - Överensstämmelse
   - Kvalitativ effektivitet
   - Kvantitativ effektivitet
   - Anpassningsbarhet
   - Fattning
   - Expressivitet

Överenstämmelse är en tvådelad kompetens och omfattar:

- Tydlighet, kommunikationen är tydlig när mottagaren förstår vad du vill ha sagt. (Anpassas till mottagarens ålder, kultur och kunskapsnivå)
- Korrekthet är att förhålla sig till källan och inte förvanska vad som sägs och skrivs. När du är starkt känslomässigt påverkad kan du misstolka vad någon säger och respondera och kommunicera vidare på ett sätt som förvränger informationen

Kvalitativ effektivitet innebär att kommunicera så att du uppnår ditt mål. Kvalitet är att nå det mål du vill nå. Vi kommunicerar för att uppnå ett mål, så antingen når du målet eller så gör du inte det.

Kvantitativ effektivitet är ansträngningen som krävs för att du ska nå ditt mål. Ju mindre ansträngning desto mer effektivitet. Kvantitativ effektivitet är att du får sagt det du vill säga med två meningar om det är möjligt snarare än med tjugo

meningar. Att veta hur du kan göra något med så liten ansträngning som möjligt. Det är också viktigt att det minst kvantitativt effektiva sättet ska innehålla tillräcklig information.

Anpassningsbarhet innebär att kunna omformulera sitt mål så att det passar situationen och vara flexibel nog att uppnå ditt mål på alternativa sätt. Anpassningsbarhet är ett mått på flexibilitet.[4]

Fattning på ett positivt sätt innebär att du har kontroll och ett tydligt syfte med din kommunikation och framstår som:

- Lugn
- Samlad
- Övertygande

Att kommunicera tryggt verbalt, tala utan att staka dig och söka ögonkontakt med åhöraren.

När du har förlorat fattningen framstår du som:

- Orolig
- Spänd
- Stressad
- Vag
- Osäker

Du kommunicerar genom att tveka, ta mycket på dig själv (självberöring) och tar för lång tid på dig när det blir din tur att tala.[5]

Expressivitet är att vara uttrycksfull, det som brukar kallas charm. Det är genom att:

- Le mycket
- Använda humor
- Att gestikulera för att illustrera din verbala kommunikation
- Beröra samtalspartnern
- Variera dina ansiktsuttryck och röst (tonhöjd, talhastighet och volym)
- Söka ögonkontakt
- Utrycka dina känslor

2. Altercentriska (andra orienterade) delkompetenser

De altercentriska delkompetenserna har att göra med hur väl kommunikatören samspelar med andra och hur väl kommunikatören kan förhålla sig till den andra och vem den andra är. De består av:

- Lämplighet
- Turreglering
- Engagemang
- Tillfredsställelse
- Etik
- Empati

Lämplighet är att följa uttalade och outtalade regler för given situation och vad som anses som lämpligt agerande.[6] Lämplighet är kontextberoende[7] och utmärks av frågorna:

- Vad som kan sägas?
- Hur det kan sägas?
- Vem som får säga vad?

Turreglering innebär att kunna följa konversationens innehåll och respondera på vad som senast sades utan att avbryta på ett bryskt sätt. Att ge ordet till den andra så att konversationen blir en dialog och inte monolog. (Det är inte bevis på kompetens att hålla ordet länge) Prata inte för mycket och inte för lite, visa att den andra får tala ostört genom att lyssna och ge återkoppling. Lämna inte för lång tyst paus, tystnad kan tolkas som inkompetens (svenskt perspektiv).

Engagemang är en tvådelad kompetens.[8]

- Att vara engagerad i konversationen har en inkluderande effekt men du behöver inte engagera dig i kommunikatören.
- Att vara engagerad i kommunikatören visas genom att söka ögonkontakt, nicka medhållande, ge komplimanger, lyssna på den andra, ställa frågor relaterade till samtalsämnet och till personen som sådan.

Tillfredställelse är om den andra lämnar konversationen med en känsla av tillfredsställelse när du har sagt och gjort det som får den andra att känna positiva känslor. Tillfredsställelse är att du uppnår ditt mål med kommunikationen som

får din kommunikatör att känna sig som medskapare. Graden av tillfredsställelse är i första hand ett mått på hur den andra upplever situationen, helst ska båda känna sig tillfreds under och efter konversationen.

Etik ur ett kommunikationsperspektiv handlar om:

- Att vilja den andra väl
- Att vara ärlig

Att vara ärlig innebär att inte avsiktligt ge fel information eller undanhålla värdefull information. (Med reservation av en viss oärlighet och undanhållande av information för att inte såra den andra).

- Att klargöra etiska principer
- Att respektera den andra även när denna har åsikter eller följer principer som du själv inte kan sluta upp bakom
- Att alla har samma möjligheter att få sagt det de vill säga[9]

Empati är en affektiv och kognitiv process.

Affektiva (känslomässiga) och kognitiva processer, dvs tänkande och slutledningsförmåga, är av betydelse för empatisk inlevelse.[10] Empati är en process där information av både affektiv och kognitiv karaktär successivt bearbetas.[11] De samverkande kognitiva och affektiva systemen möjliggör ett flexibelt beteende i en föränderlig värld.[12]

Empati som vetenskapsmetod

Teori-teori utgår från grundantagandet att förståelse av andra bygger på teoretiska antaganden om generella psykologiska och andra lagar för mänskligt beteende.[13] Empati som ”en emotionell respons som väcks av en annan persons emotionella tillstånd eller situation, och dessutom inkluderar åtminstone en minimal åtskillnad mellan en själv och den andra”.[14] Empatisk omsorg utgår från den inlevelse som är inblandad när vi förstår den andres tankar, behov och känslor, annars kan den som blir hjälpt uppleva sig som förminskad och kränkt. Empatisk inlevelse har stor relevans i alla mänskliga relationer.[15]

Empati i samspel ansikte mot ansikte (icke verbal kommunikation)

1) Första ledet i empatiprocessen är att vi spontant fångar upp den andres känslor, så kallad emotionell smitta.

2) Andra ledet involverar mer avancerade kognitiva processer som fördjupar empatin genom att vi identifierar oss med den andra och med hjälp av fantasin försöker sätta oss in i dennas roll, så kallad rolltagande.[16]

I hjärnans bearbetningsprocess ingår aktuell information om den yttre världen från våra sinnesorgan, ”lagrad information” i form av minnen samt även biologiskt färgad information av kroppsligt ursprung (ofta känslomässig). Informationen kan bearbetas på såväl omedveten, intuitiv nivå som på mer medveten, uppmärksammad nivå.[17]

Hur kraftigt emotionellt färgad en händelse i sig själv är har betydelse för hur mycket vi minns av händelsen. Kraftigt emotionellt färgade händelser registreras ofta i vårt minne som betydelsefulla, medan händelser som har svag emotionell intensitet inte väcker vår uppmärksamhet lika mycket och blir svårare att minnas.[18] Det blir därför viktigt att reflektera över hur kraftigt emotionellt färgad händelsen har varit när en händelse rekonstrueras.[19]

I vårt spontana, icke-verbala språk i form av ansiktsuttryck finns emellertid en bestämd relation mellan uttrycksform och inre emotionella/motivationella tillstånd som är universell och inte huvudsakligen socialt bestämd. Våra grundaffekter uttrycks på liknande sätt i alla kulturer.[20]

Fig 11. Några ansiktsuttryck för känsla, Jens Alwood, 1979

Empati

- Grundläggande empati är att känslor och tankar smittar av sig. Vi ”läser” andra och tar över deras känslor och tankar genom att observera deras kroppsspråk, ansiktsuttryck, språk, tonfall eller beteende. I grundläggande empati föregås kommunikation av känslor av reflektion och kräver ingen perception eller perspektiv. Det finns en direkt sensorisk upplevelse avbildad eller beskriven. Grundläggande empati sägs vara en psykologisk imitation och närhetsprincipen påverkar.[21]

- Återskapande empati är lika med sympati – vi föreställer oss någon annans situation och ser den ur deras perspektiv. Återskapande empati bygger på förmågan att föreställa sig, att förstå genom fantasin.[22]

Sympati, dvs, återskapande empati kan delas in både i kognitiva och affektiva medvetandeinnehåll.

- Dela med sig av kunskap om den andras sinnestillstånd. Affektiv empati uppfattar en annans tillstånd genom att iaktta ansiktsuttryck, kroppsrörelser, tal och andra yttre tecken (*icke-verbal kommunikation*)
- Kognition är mer en orsak och verkan-föreställning[23]

Sympati, dvs återskapande empati, är enligt Hume (1711–1776) den viktigaste förutsättningen för moral. Utan sympati skulle vi över huvud taget inte göra skillnad mellan moraliskt rätt och fel eller ha någon drivkraft att välja det moraliskt rätta framför det som bara gynnar oss själva.[24] Vi skulle inte ha något motiv att följa regler, lagar, eller hålla ingångna löften och respektera andras egendom. Inte bara ett moraliskt förhållningssätt vore omöjligt utan också mänskliga samhällen.[25]

Egenintresse har ett starkt inflytande på moraliska känslor

I den moderna utbytes- och beslutsteorin som utvecklades på 1900-talet spelar rationalitet huvudrollen och förklarar mänskliga samhällen som bestående av olika parter med olika intressen som förhandlar med varandra för att förverkliga sina intressen (en del av den klassiska nationalekonomiska traditionen).

Ur detta perspektiv betraktas mänskliga handlingar som ett resultat av omgivningens begränsningar, individens önskningar och mål, samt övertygelser. Människors handlingar får struktur genom de begränsningar och regler som gör vissa handlingsalternativ genomförbara eller belönande och andra omöjliga, svåra eller mycket kostsamma. Lagar är de mest formella strukturella begränsningarna och utgör olika former av tvång från myndigheterna. Till begränsningarna räknas också ofta sociala normer[26] det vill säga oskrivna regler för beteende som, när någon bryter dessa, leder till olika former av sociala bestraffningar (som utfrysning eller avstängning från ekonomiskt stöd).

Människans handlingar utförs inom dessa ”osynliga” ramar och är beroende av sina övertygelser och föreställningar om sig själva och om omgivningen. Förmågan att uppfatta handlingarnas resultat är viktigt för att individen ska kunna kalkylera risker och nytta med olika handlingsalternativ.

Människan som rationell aktör och hennes handlande bestäms av önskningar och mål, upplevelser om vad hon har möjlighet att uppnå utifrån yttre begränsningar samt hur hon tror sig bäst kunna uppnå sina mål. Gemensamt för rationella aktörsmodeller är utgångspunkten från individens förståelse av världen, preferenser, önskningar och handlande.

Preferenser är också sociala och är kopplade till den filosofiska traditionen om dygder som rättvisa, lojalitet, ärlighet och mod. Människans begär, mål och preferenser bör inte skiljas från hennes sociala emotioner och inlärda uppfattningar om vad som är rätt och fel, rättvist och ärligt. Med andra ord måste människans bedömningar och val ses som baserade på andras förväntningar och önskemål samt handlingens konsekvenser för andra.[27]

Målrationellt – Människan handlar aktivt på ett sätt som hon tror ligger bäst i linje med hennes önskade mål, alltså hennes preferenser.

Kalkylerande och nyttomaximerering – Människan har en väl utvecklad förmåga att identifiera olika handlingsalternativ, bedöma vilka är möjliga att uppnå och som bäst överensstämmer med egna preferenser (generar mesta möjliga nytta, egoistiska överväganden).[28]

Benägenhet till sympati påverkas av:

- Personlighet
- Seder
- Nationalitet
- Språk
- Vänskapsband
- Sinnets-skiftande dispositioner
- Avståndet i tid och rum mellan betraktaren och den andre[29]

Moraliska bedömningar tenderar att variera mellan individer och hos den enskilde individen vid olika tidpunkter, oberoende av de specifika perspektiv som skiljer

varje individ från andra bedömare. Utan förmågan att bortse från våra personliga egenskaper och omständigheter i det enskilda fallet kommer vi inte att kunna kommunicera med andra om moraliska eller andra frågor.[30]

Empati är in-känsla – Sympati är medkänsla

Empati säger egentligen inte något om vad den andre tänker eller känner utan bara utgör en ”projektion” av betraktarens egna känslor och tankar.[31]

Empati är det sätt/kanske flera sätt på vilka övertygelser och attityder kommuniceras mellan människor.[32] Detta möjliggörs genom förmågan till perspektivskifte, rollskifte, kultursensitivitet och självreflektion. Människor skiljer sig i fråga om:

- Egenintresse
- Vänskapsrelationer
- Avstånd tid och rum till andra
- Individuell läggning
- Seder och bruk
- Åsikter i olika grupper och historiska perioder

Situationer, åsikter, känslor och fördomar påverkar också empatin.

Moraliska omdömen kräver ett ”fast och allmänt” perspektiv där vi kompenserat för skillnader mellan människor.[33] Därför är det bra att identifiera skillnader och motverka dessa genom att se saker ur andras eller en tänkt opartisk betraktares perspektiv.

Ju mer vi umgås och delar åsikter och erfarenheter med andra, desto mer vänjer vi oss att överskrida våra tillfälliga och individuella perspektiv. Det leder till ökad sympati och medmänsklighet, och styrkan i känslorna av gillande inför andras lycka och ogillande inför deras lidande förstärks.[34] Alltså: empati är gillande inför andras lycka och ogillande inför andras lidande.

Vi kan inte förutsätta att de andras perspektiv liknar vårt eget, utan måste bedöma graden av perspektivlikhet, dvs, kompensera för skillnader på samma sätt som när vi formar välgrundade moraliska omdömen. Empati är ingen moralisk kompass. Den ger oss en empatisk förståelse, inte kunskap om moralen, och är en väg till förståelse av sådant som har moraliskt värde.[35] Intuitivt tycks avsikt-inställning

och känsloläge ha betydelse för vad som är att betrakta som en god handling, en god person och ett respektfullt bemötande.[36]

Svaret på hur vi bör agera och resonera står inte att finna i hur vi faktiskt agerar och resonerar. Människans förmågor och beteenden, såväl medfödda som inlärda, kan vara moraliskt problematiska, (flexibla).

Att känna empati med både sig själv och andra kallas mentalisering

Mentalisering kan gälla både tankar och känslor och kan beskrivas som att tänka om känslor och känna om tankar. Mentalisering är ingen ren intellektuell verksamhet. Mentalisering handlar om ett flertal former av mentala aktiviteter, tankar, känslor, impulser, vanföreställningar, hallucinationer och panikattacker. I västerlandet har gjorts försök att skilja på förnuft och känsla eftersom det rationella förnuftet anses finare än den råa och djuriska känslan. Men det är omöjligt att skilja tankar och känslor åt, eftersom de samspelar med varandra.

Vad du tänker har stor betydelse för vad du känner, och vad du känner har stor betydelse för vad du tänker. Det är till och med så att känslorna hjälper dig att tänka, eftersom de ger dig information. Känsla är slutsteget i en komplicerad process och består förenklat av tre steg:

1) Du uppmärksammar någonting, bedömer det som viktigt och blir mer alert och vaksam.[37]
2) Du klassificerar det du uppmärksammat som någonting bra, som du bör närma dig, eller som någonting dåligt, som du bör avlägsna dig från.

De båda stegen behöver inte vara medvetna; du kan mycket väl gå igenom dem utan att tänka på vad som händer.

3) Det tredje steget är det som vi oftast menar när vi pratar om känslor. Du går vidare från att uppmärksamma någonting och bedöma det som bra eller dåligt till att uppleva en specifik känsla såsom glädje, rädsla eller ilska.

Med känslan följer också en impuls att handla.

Glädje – får dig att vilja stanna kvar och förlänga den positiva upplevelsen.
Rädsla – får dig att vilja fly och söka hjälp eller skydd.
Ilska – får dig att vilja försvara dig genom att gå till attack.

Känslorna hjälper dig alltså att fokusera på det som är viktigt, ge det som händer en personlig mening och göra dig beredd att handla. Utan känslor skulle du inte kunna sortera bland alla de tusentals intryck som möter dig varje sekund, välja ut de som har relevans för dig och sätta resten inom parentes. Tillvaron skulle bli ett svårbegripligt myller. Utan känslor skulle du inte heller kunna förstå dina medmänniskor, för då skulle du inte kunna vara empatisk och leva dig in i hur de tänker och känner. Empati, förmågan till inlevelse, är en viktig aspekt av mentaliseringsförmågan.[38]

Mentalisering

Mentalisering är att försöka förstå dig själv och andra utifrån mentala tillstånd som tankar, känslor, impulser och önskningar. Teorin bygger på att alla människor uppfattar verkligheten på olika sätt, eftersom de har olika erfarenheter, kunskaper och intressen.[39]

Även om alla människor är olika varandra och har sina egna sätt att se på verkligheten så har vi också likheter, och vår möjlighet att förstå varandra bygger på dessa likheter.

En annan definition av mentalisering är att det handlar om att se sig själv utifrån och andra människor inifrån. I båda fallen måste du släppa ditt eget perspektiv.[40]

Du måste kliva ut ur dig själv, samtidigt som du behåller kontakten med ditt eget inre.[41] Du använder dina egna erfarenheter som referens när du mentaliserar kring en annan människa. Du har visserligen inte varit med om samma saker som henne, men du har kanske varit med om något liknande och kan förstå ungefär hur det kan tänkas vara för den andra. Du har också andra kunskaper och intressen än vad hon har, men du kanske kan räkna ut hur det skulle kännas om du tänkte, trodde och tyckte som hon gör.[42] Du ska stå med den ena foten i din egen sko och den andra foten i den andra människans sko.

Du måste kliva ur dig själv också när du mentaliserar kring dig själv. Då ställer du dig vid sidan av och tittar på dina egna tankar och känslor.[43] Om du inte kliver ut ur dig själv är du fången i dina egna tankar och känslor. Då framstår de som självklara, som det enda möjliga sättet att uppfatta verkligheten och inte som ett perspektiv bland många möjliga. Då får du svårt att ta hand om dina känslor och svårt att fungera väl tillsammans med andra.[44]

Känslor ger dig mycket snabbare handlingsimpulser än det medvetna tänkandet, till exempel den rädsla du upplever i en farlig trafiksituation. Ibland behöver du följa känslan utan att tänka efter, men du går inte alltid direkt från känsla till handling. Mentaliseringsförmågan (och reflektionsförmågan överhuvudtaget) hjälper dig att hejda dig en smula och ta hänsyn både till konsekvenserna för dig själv och till andra människors känslor genom att ha kontakt med dina känslor. Du tar hjälp av mentaliseringsförmågan för att avgöra när och hur du ska låta känslorna styra dina handlingar. Du mentaliserar om det förflutna, nuet eller framtiden. Vanligast är nog att du mentaliserar kring det som händer i nuet.[45]

Du mentaliserar i nuet och det har en avgörande betydelse för ditt eget välbefinnande och är också viktigt för att dina relationer ska fungera smidigt. I laddade situationer där känslorna svallar högt är det emellertid risk att du tappar mentaliseringsförmågan och blir oförmögen att reflektera, för det är bättre att ”smida medan järnet är kallt”, enligt Peter Fogany.[46]

Mentalisering kan ske explicit och implicit

Explicit – medveten – språkligt fenomen – reflekterande

Implicit – icke-språkligt – icke-reflekterande – intuitivt och automatiskt

Distinktionen mellan explicit och implicit mentalisering ligger nära distinktionen mellan explicit och implicit minne, mellan de minnessystem som lagrar faktakunskaper och personliga minnen.

Explicit mentalisering

Du reflekterar kring tankar och känslor och diskuterar högt med någon eller tyst med dig själv. Reflektioner tar sig ofta formen av berättelser – vi konstruerar ständigt små historier för att försöka förstå och förklara tankar, känslor och handlingar.[47]

Implicit mentalisering

Du läser av dig själv utan att vara medveten om det och du tolkar och reagerar på dina medmänniskor ganska intuitivt och automatiskt.[48] Vi mentaliserar implicit så länge allting fungerar, men växlar över till explicit mentalisering när det hakar upp sig, till exempel för att det händer någonting som vi inte förstår. ”Då behöver vi koppla ur autopiloten och reflektera över vad det är som är på gång”.[49]

Hur lär vi oss mentalisera?

Ett psykologiskt test, främmandesituationen – ett barn och en förälder får tillbringa ungefär tjugo minuter i ett trivsamt rum som de inte har sett förut. I rummet finns leksaker och ett par fåtöljer. När de har varit i rummet i några minuter kommer en främmande person in och slår sig ned i en av fåtöljerna. Efter ytterligare några minuter går föräldern ut och lämnar barnet ensamt med främlingen i tre minuter. Sedan kommer föräldern tillbaka och främlingen försvinner. Därefter går föräldern ut en andra gång och lämnar barnet i tre minuter. Så återvänder föräldern och testet är slut.[50]

Anknytningsteorin – har utarbetats av psykologen John Bowlby för cirka 50 år sedan och vidareutvecklades av psykologerna Mary Ains Worth och Mary Main. Anknytningsteorin förklarar hur och varför barn under de första månaderna av sina liv upprättar starka känslor till sina föräldrar. Anknytning och mentalisering samspelar och påverkar varandra.[51]

Människobarnet är helt beroende av andra människor för sin överlevnad och fortsätter att vara det i många år. ”Föräldrarna behöver ta hand om sin avkomma för att föra sina gener vidare, och för att de själva ska få hjälp och skydd när de blir äldre”. Därför har vi människor alltid levt nära varandra i flockar eller familjer. De senaste 100–200 år har det blivit möjligt att överleva utan flock och familj. Men barnen behöver fortfarande bli omhändertagna av välvilliga vuxna för att överleva och utvecklas.[52]

Vi vuxna förblir biologiskt och genetiskt konstruerade för att leva i gemenskap oavsett hur mycket våra samhällen har förändrats. Anknytningssystemet är ett medfött beteende, bestående av ett antal instinktiva beteenden som har två syften.

1) Se till att barnet håller sig nära föräldern
2) Aktivera förälderns medfödda omvårdnadssystem

Barnets anknytningsbeteende utlöses när det känner rädsla både för verkliga faror eller sådant som innebär ökad risk för fara: föremål som dyker upp plötsligt, överraskande ljud, allt främmande och obekant, mörker och ensamhet. När anknytningssystemet aktiveras slår det ut andra beteendesystem och närheten till föräldern (anknytningspersonen) blir viktigare än allt annat. Primär anknytningsperson är den person som barnet under dess första levnadsmånader står närmast.

De flesta barn utvecklar ytterligare några anknytningsrelationer, t ex till den andra föräldern, mor eller farföräldrar, ett äldre syskon eller en förskolelärare.[53]

Anknytningspersonen måste representera både fysisk trygghet och psykologisk närhet och kunna läsa av barnet och svara på dess signaler. Barnet riskerar hela tiden att bli överväldigat av starka reaktioner eftersom det inte kan hantera sina känslor. Det behöver en vuxen som kan lugna och trösta och visa att saker är inte så farliga som de verkar.

Anknytningsutveckling

Trygg anknytning handlar om att kunna använda den vuxne som en trygg bas – varifrån det kan ge sig ut på små upptäcktsfärder i världen – och som en trygg hamn, till vilken det kan återvända när det blir oroligt och anknytningssystemet slås på. Barnets anknytningsperson finns vid dess sida och tar lyhört hand om dess fysiska och psykiska behov.[54]

Otrygg anknytning – anknytningspersonen förmår inte svara på barnets behov.

Undvikande anknytning – är lika stark som den trygga anknytningen, men barnet har lärt sig att skruva ned sitt anknytningsbeteende och dölja sina känslor, eftersom barnet konsekvent blivit avvisat av anknytningspersonen när det visat sina känslomässiga behov. Anknytningspersonen är ovillig.

Ambivalent anknytning – Barnet är ständigt upptaget av anknytningspersonen och skruvar upp anknytningsbeteendet så mycket det går. Barnet anpassat sig genom att växla mellan klängighet och högljutt avståndstagande för att påminna den självcentrerade anknytningspersonen om dess existens. Barnet vågar inte lämna basen, trots otrygghet, eftersom det inte vet om det finns någon säker hamn att återvända till. Anknytningspersonen är nyckfull och oförutsägbar och mer upptagen av sina egna behov än av barnets.[55]

Desorganiserad anknytning är den allvarligaste formen av otrygg anknytning. Den är lika stark som andra anknytningsmönster. Barnet slits mellan en impuls att fly från den skrämmande anknytningspersonen och en impuls att söka skydd hos denna. Anknytningspersonen gör grova feltolkningar av barnets signaler och reagerar t ex med ilska eller rädsla när barnet är ledset och gråter. Anknytnings-personen har vanvårdat eller utsatt barnet för övergrepp.

Vi har anknytningsbeteendet med oss hela livet, även om det inte aktiveras lika lätt hos vuxna som hos barn. Som barn gör vi inte en inre arbetsmodell av hur samvaron med andra människor brukar se ut och hur vi ska bete oss för att få närhet.[56]

Arbetsmodellen för anknytning finns lagrad i det implicita, icke-medvetna minnet. Det ter sig självklart och styr oss utan att vi är medvetna om det och är också svårt att förändra.

Anknytning och individutveckling

Trygg anknytning innebär en självständig individ som har kontakt med sina känslor och vågar vara nära andra

Undvikande anknytning innebär känslomässigt kontrollerad person som håller ett visst avstånd till sina medmänniskor

Ambivalent anknytning innebär en osjälvständig person som är känslomässigt krävande

Desorganiserad anknytning innebär allvarliga psykiska problem och en person som har mycket svårt att hantera både sina känslor och relationer till andra människor

Anknytning och mentalisering är i viss mån beroende av varandra. Anknytningspersonens mentaliseringsförmåga skapar den trygga anknytningen, och anknytningsrelationens kvalitet.[57]

För att kunna mentalisera måste vi ha ett själv. Du måste veta att du finns till, ha kännedom om vem du är och vad du känner och vill.

Barnet lär sig genom att anknytningspersonerna tillskriver det en vilja och visar vad barnet känner genom att spegla dess inre tillstånd med hjälp av ansiktsuttryck, gester, ord och röstläge. För att kunna ta till sig den känslomässiga speglingen behöver barnet vara någorlunda lugnt och tryggt. Därför utvecklas det bäst i en trygg anknytningsrelation. Vi kan säga att barnet under sina första levnadsår får tusentals eller kanske snarare miljontals små lektioner i känslor, vilja och identitet, vilket gör att det långsamt lär sig urskilja och identifiera sina känslor och uppleva att det är en sammanhållen person med ett eget perspektiv på verkligheten.[58]

Känslomässig spegling bygger i hög grad på den implicita mentaliseringsförmågan och de flesta vuxna utövar denna konst instinktivt utan att tänka på det. För att speglingen ska lugna barnet och bidra till att det lär känna sig själv bättre måste speglingen emellertid vara både adekvat och markerad, dvs. att speglingen är riktig, att rätt känsla förmedlas till barnet. Alla föräldrar speglar fel ibland utan att det sker någon skada, men om det nästan alltid blir fel är det risk att barnet utvecklar undvikande anknytning.[59]

Att speglingen är markerad innebär att anknytningspersonen visar att det handlar om barnets känslor, inte om anknytningspersonens egna, t ex genom överdrivet stora gester, ansiktsuttryck, eller genom att prata långsamt och extra tydligt. Om speglingen inte är markerad tror barnet lätt att det är anknytningspersonen som är arg eller rädd, vilket är skrämmande och förmodligen gör barnet ännu mer upprört. Om barnet möter omarkerad spegling är det risk att det utvecklar ambivalent anknytning och växer upp och blir till en person som har svårt att veta vem som känner och ofta upplever omvärlden som fientlig.

Om anknytningspersonerna förhåller sig mentaliserande till barnet – genom att spegla dess känslor och behandla det som en individ vilken uppfattar världen på sitt eget sätt och drivs av sina egna tankar, känslor och önskningar – så kommer barnets mentaliseringsförmåga att utvecklas så bra som möjligt. Grunden läggs under barnets första levnadsår, men det är först under det andra året som vi kan se tecken på viss implicit mentalisering, och det är inte förrän barnet är ungefär fyra år som det lär sig mentalisera explicit.[60]

Förhållningssätt som föregår den mogna mentaliseringsförmågan

Teleologiskt tänkande

Redan vid ungefär nio månaders ålder börjar barnet förstå att vi människor gör saker därför att vi har mål med våra handlingar, och ser den konkreta, yttre verkligheten. Det har ännu ingen bild av att det självt och andra människor har tankar och känslor som får oss att handla. Det kallas teleologiskt (målfokuserat) tänkande.[61] Det är tankar, känslor och önskningar som motiverar människor.[62]

Psykisk ekvivalens – psykisk lika med fysisk – fantasi lika med verklighet

Ekvivalens = lika värde (latin). När barnet befinner sig i detta läge i 2–3 årsåldern (ekvivalensspann 2–4 årsålder) blandar det samman den inre, psykiska verkligheten, och den yttre fysiska verkligheten. Det förstår inte att upplevelsen av verkligheten är något annat än verkligheten själv. Det uppfattar tankar, känslor och fantasier som konkreta och verkliga. Om barnet tänker eller känner att det är på ett visst sätt – då är det så. Detta innebär också att barnet förutsätter att alla människor tänker och känner på samma sätt som barnet själv. Eftersom barnet uppfattar sina mentala tillstånd som objektiva fakta tror det att dessa tillstånd delas av alla. Det är svårt för barnet att skilja sina tankar och känslor från verkligheten och att förstå att människor tänker och känner olika.[63]

Låtsasläge

Låtsasläge är ett mognare förhållningssätt än psykisk ekvivalens, eftersom barnet förstår att det är skillnad på den inre och yttre verkligheten. Barnet överdriver skillnaden och förmår inte se att fantasi och verklighet skiljer sig åt och hänger samman och påverkar varandra. Fantasin och leken blir lätt frikopplade från yttervärlden. Låtsasläget är dessutom skört och inflexibelt. Om barnet får alltför tydliga påminnelser om verkligheten kan det inte fortsätta leken.[64] Låtsasläget kan inte upprätthållas om leken blir alltför verklighetsbetonad för då övergår barnet till psykisk ekvivalens. Psykisk ekvivalens + låtsasläge = mentalisering. Om allt går väl integrerar barnet under fjärde och femte levnadsåret psykisk ekvivalens och låtsasläge och utvecklar en mogen mentaliseringsförmåga. Det förutsätter också ett tryggt och lekfullt anknytningsklimat där de förmentaliserade förhållningssätten kan mjukas upp och närmar sig varandra.[65]

Genom att barnet får uppleva att dess tankar, känslor och önskningar respekteras även om de existerar på ett annat, lite lekfullare och mer flexibelt sätt än i den fysiska verkligheten. Låtsasläget mjukas upp genom gemensam lek och gemensamt skoj vilket medför att psykisk ekvivalens ter sig mer och mer verklig och låtsasläget allt mer overkligt.[66]

Anknytningssystemet och hjärnans inneboende utvecklingspotential

Barn föds med olika temperament och olika anlag och sårbarheter, men det är i hög grad det tidiga omhändertagandet och samspelet med anknytningsperso-

nen/-rna som avgör vad som händer med anlagen och sårbarheterna. Om samspelet fungerar finns stora chanser att barnet kommer att etablera trygga anknytningsrelationer och att barnets hjärna – som inte är färdigutvecklad vid födelsen – utvecklas väl.

Barnet kan då göra det mesta möjliga av sina anlag och sårbarheterna behöver kanske aldrig ställa till några problem. Om anknytningsrelationerna är otrygga och dess hjärna inte växer så mycket som den skulle kunnat göra och barnet inte utvecklar sina anlag fullt ut finns en risk att dess sårbarheter kan resultera i stora svårigheter.[67]

Hjärnbarken är den yttre delen av hjärnan som vi behöver för mentalisering och andra former av mer avancerat tänkande. De inre delarna av hjärnan, som sköter om kroppens grundläggande funktioner, såsom andning och hjärtverksamhet, är mer färdigutvecklade när vi föds. I dessa delar uppstår också våra känslor som vi sedan reglerar med hjälp av hjärnbarken. Under graviditeten och de två första åren är det främst den högra hjärnhalvan som växer och utvecklas. Där finns det implicita minnet som lagrar ordlösa minnen och kunskaper om motoriska, sociala och känslomässiga färdigheter. Den högra hjärnhalvan är också centrum för den implicita mentaliseringen som sker utan att vi tänker på det.

I tvåårsåldern börjar den vänstra hjärnhalvan utvecklas kraftigt. Där finns det explicita minnet, det vill säga de medvetna och språkbaserade minnessystem som lagrar fakta-kunskaper och personliga minnen. Där sker också det mesta av det medvetna tänkandet, bland annat den explicita mentaliseringen som är medveten och formulerad i ord. Vi måste kunna mentalisera explicit för att ha möjlighet att hantera våra känslor någorlunda effektivt och undvika att bli överväldigade av starka reaktioner. Upp till tre års ålder blir barnet överväldigat av sina starka reaktioner, och eftersom vänstra hjärnhalvan inte är utvecklad kan barnet inte självt ta hand om sina känslor.[68]

Det lilla barnet är beroende av välvilliga speglande anknytningspersoner som förstärker de positiva känslorna och minimerar de negativa. Om barnet inte får hjälp att reglera sina känslor kommer det att ha höga halter av stresshormoner i blodet, vilket hämmar hjärnans tillväxt.

Synapser är kopplingar mellan neuroner. De gör att hjärnan kan lagra information och fungera optimalt. Dessutom förstärks de synapser som används samtidigt som de som inte används förtvinar. Trygg anknytning leder till att barnet använder många synapser, eftersom dess hjärna hela tiden aktiveras genom samspelet med anknytningspersoner och kontinuerlig spegling. Otrygg anknytning gör att barnet använder färre synapser eftersom samspelet och speglingen fungerar sämre. Stresshormoner hämmar tillväxten av synapser och hjärnans utveckling blir ofullständig. Trygg anknytning maximerar de synapser som förstärks och fortlever, och barnet kan göra det mesta möjliga av sina medfödda anlag.[69]

Anknytningssystemet utvecklades hos människosläktets föregångare genom det naturliga urvalet, vilket innebär att de ungar som knöt an till sina föräldrar överlevde i mycket högre grad än de som inte gjorde det, vilket i sin tur ledde till att det främst var de anknytningsbenägna ungarnas gener som fördes vidare till nästa generation. Efterhand blev anknytningsbeteendet en del av alla ungars medfödda beteenderepertoar.[70]

Under människosläktets fortsatta utveckling har anknytningsbeteendet emellertid kommit att fylla en än viktigare funktion: att skapa förutsättningar för att våra hjärnor ska kunna utveckla hela dess inneboende potential.[71]

Anknytningssystemet ser till att vi tillbringar många år i nära känslomässigt samspel vilket gör att våra hjärnor utvecklas optimalt och att vår förmåga att mentalisera – som är nödvändig för att vi ska kunna samarbeta och lära oss av varandra – växer fram. Mentaliseringsförmågan har gjort att vi kommit längre än andra däggdjur.

Mänskliga förmågor som bygger på mentaliseringsförmåga eller som utvecklas i nära samspel med den är:

1) Att skilja på fantasi och verklighet
2) Att veta vem jag är och uppleva mig själv som en enhet
3) Koncentrationsförmåga
4) Att ta hand om mina känslor
5) Att minnas
6) Att vara agent och känna ansvar
7) Att kommunicera med mig själv och andra

8) Att fungera tillsammans med andra
9) Självständighet och gemenskap
10) Att må bra

Att skilja på fantasi och verklighet

Realitetsprövning handlar om att hålla isär de tankar, känslor och fantasier som finns i vårt eget huvud från allt det som finns där utanför, antingen i den fysiska verkligheten eller i någon annans huvud. Det är en viktig grundläggande förmåga.

Psykisk ekvivalens gjuts samman med låtsasläget och barnet utvecklar sin mentaliseringsförmåga vilket innebär att det får en god förmåga till realitetsprövning.

Den förmågan sviktar när barnet tror att andra kommer att tycka som det själv tycker. Barnet blandar ihop samman sina egna fantasier med verkligheten och tror sig veta precis vad som kommer att hända.[72]

Att veta vem jag är och känna att jag hänger ihop

Vi har ett antal medfödda beteendesystem som styr våra handlingar:

a) Anknytningssystemet
b) Omvårdnad
c) Sexualitet
d) Sällskaplighet
e) Utforskande
f) Lek
g) Skyddande beteendesystem
h) Kamp
i) Flykt

Vid födseln är dessa beteendesystem dåligt integrerade och barnet påverkas starkt av den känsla som dominerar för ögonblicket. Barnet upplever sig själv på flera väsensskilda sätt och har svårt att känna att det hela tiden är en och samma person. Anknytningspersonen hjälper barnet att hantera sina känslor, betraktar känslorna som begripliga och behandlar barnet som en individ med egen personlighet och en egen historia som långsamt bygger en någorlunda fast identitet (anknytningspersonen mentaliserar).

När barnet har utvecklat sin egen mentaliseringsförmåga kan det börja hålla ihop sin identitet på egen hand, och förstår att det är en och samma person i de olika känslotillstånden som t ex glad och ledsen.[73]

Koncentrationsförmåga

Koncentration kräver en förmåga att hålla tillbaka reflexer och impulser och medvetet välja vad vi ska rikta in uppmärksamheten på. Genom att anknytningspersonen avleder barnets uppmärksamhet från något som finns framför ögonen på det till något annat tränas barnets koncentrationsförmåga vilken utvecklas parallellt med mentaliseringsförmågan och förmågan att hantera känslor. För att kunna mentalisera måste vi kunna fokusera vår uppmärksamhet. Vi måste kunna hålla tillbaka impulsen att förutsätta att andra människor tänker och känner likadant som vi själva gör och i stället fokusera på mentala tillstånd, trots att de är mindre medvetna och påtagliga än den fysiska verkligheten.

Att ta hand om sina känslor

Anknytningsbeteendet aktiveras när barnet blir oroligt och meningen är att barnet ska få hjälp av en anknytningsperson som kan skydda det mot faror och ge det lugn och tröst. Om barnet inte får det blir det skräckslaget och försvarssystemet tar över. Om detta händer ofta får barnet höga halter av stresshormoner i blodet, vilket hämmar hjärnans tillväxt. Om barnet ofta blir omhändertaget av en mentaliserande anknytningsperson när det är oroligt, kommer det att få med sig en grundläggande känsla av att faror kan bemästras och att känslor inte är farliga, utan tvärtom något som hjälper och vägleder, och det lär sig att ta hand om sina känslor på ett mer medvetet sätt. Medveten känsloreglering kräver en välfungerande och explicit mentaliseringsförmåga och en upplevelse av att det är du själv som har ansvaret för dina känslor.

Medveten känsloreglering består av tre steg:

1) Du identifierar känslan och funderar över hur den uppkommit och vad den vill säga dig
2) Här skruvar du antingen ned känslan för att den ska bli hanterbar eller så skruvar du upp den så att den blir tydligare och möjlig att undersöka
3) Här uttrycker du känslan. Det kan ske genom att berätta för andra människor vad du känner. Eller genom samtal med dig själv om det inte är lämpligt eller möjligt att kommunicera den med andra.

Som större barn och vuxna har vi huvudansvaret för vår explicita och implicita känsloreglering och behöver ingen anknytningsperson.[74]

Att minnas

För att minnas vad du är med om krävs både mentaliseringsförmåga och en stabil identitetskänsla. Om du ska kunna registrera det som händer i ditt självbiografiska minne måste du titta på det utifrån samtidigt som du konstaterar att det faktiskt är dig det händer och kan sortera in det på rätt plats i din livshistoria.[75]

Att vara agent och känna ansvar

Agentskap är upplevelsen av att styra mitt eget liv eller känslan av att det först och främst är jag själv som har möjlighet att påverka både mina tankar och känslor, och min omvärld.

Agentskap är:

- Att mitt själv är ett jag som kan få saker att hända
- Att jag inte bara är ett mig som blir utsatt av andra

För att kunna känna agentskap krävs:

1) En välfungerande mentaliseringsförmåga
2) En stabil identitetskänsla
3) Ett välutvecklat självbiografiskt minne

Du måste kunna se dig själv utifrån för att uppleva att det är du som får saker att hända. Du måste veta vem du är och minnas din historia för att kunna känna att det är du själv som bestämmer över ditt nu och framtid.

Det finns inget absolut utrymme för agentskap eftersom vi är alla begränsade av politiska, sociala förhållanden, materiella omständigheter, psykisk och fysisk hälsa och andra faktorer. Agentskap innebär också en känsla av eget ansvar som kan vara tungt att bära, och ofta är det frestande att blunda för sitt agentskap och låtsas vara ett passivt offer för omständigheterna. Alkohol leder till att mentaliseringsförmågan går i botten.[76]

Att kommunicera med sig själv och andra

Språket och mentaliseringsförmågan samspelar och påverkar varandra. Språkutvecklingen främjar mentaliseringsförmågan samtidigt som mentaliseringsförmågan gör att barnet kan uttrycka sig bättre och får lättare att kommunicera. Ett

rikt ordförråd med många olika ord för känslor och mentala aktiviteter gör det lättare att mentalisera på ett nyanserat sätt.

När vi har ord för olika tillstånd kan vi skilja dem åt. Ju mer exakt vi kan benämna våra känslor, desto lättare är det att göra något åt dem. Det är bara de som kan mentalisera som kan föra ett fullt utvecklat samtal med andra.

En välfungerande konversation innebär enligt (Paul Grice, engelsk filosof)

1) Var sanningsenlig och ha täckning för det du säger
2) Berätta lagom mycket, var fullständig utan att förlora dig i dealjer
3) Håll dig till ämnet
4) Det du säger ska vara begripligt

Dålig mentalisering kring dig själv kan leda till att du "ljuger" utan att vara medveten om det på grund av att du har minnen eller känslor som du vill undvika kontakt med. Det kan bli osammanhängande och vara svårt att hålla dig till ämnet på grund av att du översvämmas av dina känslor och inte kan hantera dem. Dålig mentalisering kring den person du pratar med leder till att du får svårt att avgöra vad som är intressant för den andra och vilken information hon behöver för att hänga med. Bra mentalisering hjälper dig att ge en bra bild av dig själv, förmedla det du vill säga på ett begripligt sätt och ta till dig andras perspektiv.[77]

Att fungera tillsammans med andra

Du behöver en välutvecklad mentaliseringsförmåga för att kunna fungera bra tillsammans med andra och kunna förstå att andra människor har sina egna historier, perspektiv, tankar och känslor, vilka förmodligen skiljer sig från dina. Det handlar också om empati, om du ska kunna använda dina egna erfarenheter och känslor för att leva dig in i andra människors situation och känna med dem.[78]

Självständighet och gemenskap

Enligt Sidney Blatt (se Per Wallroth 2010:80) har människan två grundläggande existentiella behov:

1) Gemenskap
2) Självständighet

Gemenskap handlar om att känna närhet och samhörighet med andra. Gemenskap anses höra till anknytningssystemet. Det tryggt anknutna barnet kan växla

mellan närhet och nyfiket, flexibelt utforskande som är kopplat till självständighet och hör till utforskandesystemet. Ett barn med undvikande anknytning överbetonar självständigheten och utforskandet och undertrycker behovet av närhet och gemenskap medan barn med ambivalent anknytning gör tvärtom. De överbetonar närhet och gemenskap och undertrycker behovet av självständighet och utforskande. Utan mentaliseringsförmåga blir ensamheten tom och plågsam. Men med förmåga att mentalisera kan du leva dig in i hur andra människor tänker och känner, vilket gör det möjligt att känna närhet och samhörighet.

Självständighet och gemenskap är beroende av varandra. Om du kan känna äkta gemenskap med andra människor så bär du dem med dig även i din ensamhet och har då sällskap av både själv och andra. Om du inte kan känna gemenskap blir självständigheten mest ett uttryck för rädsla för närhet och beroende. Om du inte kan känna dig självständig kommer det inte heller att handla om äkta gemenskap, utan om klängighet och rädsla för att behöva ta eget ansvar.[79]

Att må bra

Ett psykiskt trauma är en skada efter en händelse som är så skrämmande att psyket inte kan hantera den, vilket gör att du inte kan integrera den med din självupplevelse. Men om du mentaliserar kring något hemskt som du upplevt kommer du förmodligen inte att få psykiska problem. Om du inte kan mentalisera för att du inte har tillräckligt utvecklad mentaliseringsförmåga eller att det är så fasansfullt att ingen skulle kunna hantera det, så blir du traumatiserad. Då kommer du, medvetet eller omedvetet, att försöka gömma undan det som hände i en avskild del av ditt psyke för att slippa bli påmind om det. Men antagligen kommer händelsen att förfölja dig i mardrömmar och påträngande minnesbilder.

Mentaliseringsförmågan gör att du kan se saker ur flera perspektiv, vilket kan hindra dig från att bli dömande och intolerant gentemot dig själv eller andra och fastna i negativa tolkningar av det som händer. Nästan alla typer av psykiska sjukdomar och problem medför mentaliserings-problem och många former av psykiskt lidande kan ses som en följd av svårigheter med förmågan att mentalisera.

I lyckade terapier etablerar terapeuten och patienten en anknytning som fungerar som en trygg bas varifrån patienten kan utforska svåra känslor och smärtsamma minnen, och på så sätt utveckla eller återupprätta mentaliseringsförmågan.[80]

När mentaliseringsförmågan sviktar

Ditt anknytningssystem aktiveras när det händer någonting som gör dig orolig eller ångestfylld. När du var riktigt liten började du förmodligen skrika vid sådana tillfällen och förhoppningsvis kunde din mamma eller pappa ta hand om dig. När du var lite äldre sprang du till dina föräldrar för att få skydd och tröst när du blev rädd. Som vuxen kanske tar du upp mobilen och ringer partnern eller bästa kompis för att ventilera det som hänt.

Om anknytningssystemet aktiveras kommer det att dominera över de andra beteendesystemen och utrymmet för mentalisering krymper. Om anknytningsbeteendet får kontakt med anknytningspersonen och därmed hjälp med känsloregleringen, så lägger sig oron och då får du möjlighet att mentalisera för fullt igen. Om du däremot inte får kontakt och hjälp så är risken att oron stiger så mycket att försvarsbeteendet aktiveras. Försvarssystemet kan slås på direkt utan att anknytningssystemet är inaktiverat om något händer som känns livshotande. När försvarssystemet aktiveras kopplas hjärnbarken bort och det blir omöjligt att mentalisera. Försvarssystemet fokuserar på att klara livhanken, och för att inte riskera att bli distraherad och därmed få mindre chans att överleva, kommer du att uppleva allt annat som oväsentligt.

Försvarssystemet består av ett antal subsystem:

1) Hyperverksamhet
2) Rörelsefrysning
3) Flykt
4) Kamp
5) Total underkastelse
6) Återhämtning

Människan har försvarssystemet gemensamt med andra däggdjur. Kedjan av subsystemens aktivering hos djur ser ut så här:

- Speja för att upptäcka fara
- Rörelsefrysning för att slippa bli upptäckt
- Flykt
- Underkastelse, försöker likna ett kadaver (spela död)
- Återhämtning (om det överlever) och långsamt återskapas verklighetsbeteenden

Vi halkar tillbaka in i förmentaliserings-tänkande även som vuxna. Om mentaliseringsförmågan minskar eller försvinner går vi tillbaka till de förmentaliserade förhållningssätten:

- Teleologiskt tänkande – (målfokuserat)
- Psykisk ekvivalens – kan inte skilja på fantasi och verklighet
- Låtsasläge – lek – fantasi

Teleologiskt tänkande

Vid teleologiskt tänkande glömmer vi bort att det är tankar och känslor som får oss att handla och ser bara på ytan efter tydliga beteenden och konkreta bevis, och vill dessutom agera drastiskt för att förändra situationen omedelbart. Det är bara handling och impuls som räknas (du kan göra saker som du ångrar senare). Vid permanenta mentaliseringsproblem dämpar du din ångest och svåra känslor genom att agera, vilket är destruktivt i längden. Det kan leda till missbruk av droger, alkohol, ätstörningar, spelmissbruk, självskadebeteende eller misshandel.

När du är agent är det du själv som känner ansvar och måste göra något om du inte är nöjd med situationen. En agent gör det på ett medvetet, ansvarsfullt och målinriktat sätt, medan den som handlar utifrån teleologiskt tänkande gör något impulsivt för att få stopp på sin ångest och sina ohanterliga känslor.

Psykisk ekvivalens

Om du hamnar i psykisk ekvivalens förlorar du förmågan till realitetsprövning. Du blandar samman din inre, psykiska verklighet med den yttre, fysiska verkligheten och förutsätter att alla människor tänker och känner på samma sätt som du. Det leder till att du lätt gör feltolkningar och reagerar känslomässigt häftigt eftersom dina tolkningar färgas av dina egna tankar och känslor. Du befinner dig i psykisk ekvivalens varje natt, för när du drömmer upplever du det som att händelserna i drömmen inträffar på riktigt. Gränsen mellan fantasi och verklighet upphävs eftersom realitetskopplingen är bortkopplad. En ganska vanlig variant av psykisk ekvivalens är projektion.

Människor som är traumatiserade hamnar lätt i psykisk ekvivalens. När som helst kan en liten detalj som på ett eller annat sätt påminner om outhärdliga upplevelser skapa en flashback, det vill säga minnen som känns så verkliga att vi tror att alltsammans händer här och nu. Om du har ett ekvivalent anknytningsmönster har

du extra lätt att hamna där eftersom du vill vara så nära dina medmänniskor att du ofta får svårt att avgöra vem som känner vad och ofta tror att du vet precis vad andra människor tänker.

Att hamna i låtsasläge

När du befinner dig i låtsasläge fastnar du i verklighetsfrämmande fantasier eller tankekonstruktioner. Det är något annat och kraftfullare än vanlig lekfullhet, för när du leker som vuxen är du medveten om att du leker och dina fantasier har därför kontakt med verkligheten. En vanlig och ganska mild form av låtsasläge är intellektualisering, att använda sig av abstrakt tänkande för att slippa känna och uppleva. Du har inte kontakt med dina känslor.

En värre variant av låtsasläge är avskärmning, dvs att din uppmärksamhet snävas in så att du helt eller delvis förlorar kontakten med det som händer runt omkring dig. Om avskärmningen blir total när försvarssystemet aktiveras i låtsasläge är det risk att du förlorar kontakten med verkligheten och hamnar i ett tillstånd som liknar djurens totala underkastelse. Men avskärmning kan aldrig bli total. Det är bara hjärnbarken och de explicita minnessystemen som kopplas bort.

Kommunikativ kompetens och personlighetsdrag

Kommunikativ kompetens bygger också på personlighetsdrag. Att vara insatt i hur människor kommunicerar både generellt och i specifika situationer innebär möjligheter att avsiktligt utveckla vår kommunikativa förmåga.[81]

Personlighetsdrag inom psykologi/socialpsykologi och syften

a) Extrovert
b) Introvert
c) Tillmötesgående

Extroverta drag:

- Ler oftare
- Pratar mer (både antal ord och tid)
- Pratar snabbare
- Varierar tonhöjden på rösten mer
- Står närmare och kommunicerar
- Söker ögonkontakt oftare
- Generellt mer uttrycksfulla

Syftet med kommunikationen är:

- Uttrycka känslor
- Öka och dela glädje
- Skapa och stärka sociala band
- Dela erfarenheter/upplevelser

Introverta drag:

- Pausar oftare när de deltar i en konversation
- Söker sällan ögonkontakt
- Är mindre uttrycksfulla

Syftet med kommunikationen är:

- Förmedla känslor, huvudsakligen oro
- Minska osäkerheten med sig själv
- Undvika eller hantera osäkerhet

Tillmötesgående drag associeras med mycket kontakt och leenden
Syftet med kommunikationen är:

- Hålla andra lugna och tillfreds

Bland andra drag finns öppenhet som behöver intellektuell och kulturell stimulans, och ett starkt ordningsamt personlighetsdrag som vill hålla ordning på sina vänner i högre utsträckning än att socialisera med dem.

Syftet med öppenhet är:

- Påverka och influera andra
- Dela erfarenheter/upplevelser
- Bli stimulerade

Det starkt ordningsamma draget har syftet att:

- Koordinera, samverka och samarbeta i sociala aktiviteter
- Hålla andra lugna och tillfreds
- Se till att saker och ting är i ordning[82]

6 Sociokulturell tradition och kommunikation

Sammanhanget har en stor inverkan på hur vi kommunicerar och hur vi tolkar den kommunikation som pågår. Sociala aktiviteter har också betydelse för vad och hur vi kommunicerar. Kommunikationssätt varierar något med de aktiviteter vi är delaktiga i.

1) Kommunikation ses som något som lärs genom användning och något som följer regler och konventioner
2) Kommunikationen formar och konstruerar den gemensamma syn på världen som en social grupp har
   i) Hur etablerade och nya normer och regler formar oss, våra beteenden och vårt sätt att kommunicera
   ii) Hur vår kommunikation konstruerar vår uppfattning av verkligheten, alltså konstruktion eller social konstruktion

Människan är social och att vara social innebär att vi vill tillhöra någon grupp. Vi kan tillhöra flera grupper och konstellationer. För att vi på något sätt ska kunna markera tillhörighet försöker vi att bli lika de vi har någon bindning till. Mycket av denna likhet uppstår utan att vi är medvetna om det. Parterna märker det inte lika tydligt som utomstående som observerar parternas interaktion. Ju längre vi umgås och skapar bindningar, desto mer lika blir vi. Det kan märkas även när parterna kommunicerar med andra, att de responderar på liknande sätt. Det kan vara både ett medvetet eller ett omedvetet sätt att visa att de hör ihop som par eller grupp.

Den sociala identifikationen syns på två sätt:
1) Parterna anpassar sig inom gruppen för att visa att de gillar varandra, förstår varandra och har en smidig kommunikation med varandra
2) Medlemmar från två olika grupper markerar tydligt vilken grupp de tillhör genom att visa hur de gör och kommunicerar i den gruppen. Om det är nödvändigt kan vi markera även en olikhet mot medlemmen från den andra gruppen[1]

När människor möts och interagerar är alltid sociala processer inblandade.[2] Att vara social, dvs att en person av omgivningen uppfattas som social eller inte i ett

visst sammanhang innebär att det finns en social ordning och en kulturell komponent närvarande. Ordning förutsätter att saker och händelser har delats in på ett förutbestämt sätt på samma sätt som vi i historien delat in och skiljt ut avvikande personer utifrån en i förväg definierad ordning.[3]

Om ordningen är definierad inom gruppen kan det ses som ett stabilt tillstånd som medlemmarna kan förutse.[4] Social ordning kan därför ses som ett kulturellt fenomen som kan växla beroende på kontext, kultur, social process/ interaktioner.[5] Vad som uppfattas som social ordning blir då en förutsättning för att ange och tydliggöra ett avvikande beteende.[6]

Ordning kan styras av yttre omständigheter som det omgivande samhället har tilldelat i form av social kategorisering såsom utbildning, tjänst etc. Det finns också en inre ordning som måste accepteras av medlemmarna i en grupp:

- Vem interagerar med vem och på vilket sätt?
- Vilka rättigheter och skyldigheter har gruppmedlemmarna?[7]

Social ordning/den sociala verkligheten

Enligt konstruktivismen är den sociala verkligheten konstruerad och världen uppfattas som en objektivt ordnad verklighet som existerar oberoende av individen och dennes uppfattning. Det är i den sociala ordningen som beteendet äger rum i form av synliga organisationsstrukturer producerade av och befintliga i samhället och de processer som producerar och omvandlar naturen genom olika teknologier till olika kulturella redskap/artefakter.

Språket – det mest grundläggande kulturella redskapet

Språket är en av de viktigaste konstruktionerna och är grunden för att skapa förståelse av världen, eftersom det ger oss kategorier inom vilka vi kan strukturera vår värld.

Enligt Derrida (1930–2004) är språket uppbyggt av binära motsatser, en föreställning som kommer från antiken. Motsatsparen i språket förutsätter varandra och det är genom motsatspar vi skapar förståelse av världen. För att vi ska kunna förstå fenomen måste vi också lära känna dess motsats. Ska vi förstå vad ljus är måste vi känna till mörker, verklig och overklig osv. Motsatser ses som ett av språkets fundament. Historiskt har exempelvis begreppet kultur ofta satts i motsatsförhållande till natur, förnuft till känsla, man till kvinna mm.[8] I en världsbild

präglad av dikotomier är det vanligt att se kategorier som motpoler, men också att skapa hierarkier mellan dem. (Hierarki betecknar en organisationsform med utpräglat centralstyre, som ofta förekommer inom såväl militär, stat, samhälle, kyrka, företag, men även i överförd bemärkelse inom vetenskapen, till exempel systematik.)[9] Varje samhälle skapar och upprätthåller en ordning där individer, roller och positioner utifrån kategorisering och definition.

Kategorisering – ett viktigt kulturellt redskap

Kategorisering ska förstås som en princip för att strukturera fenomen genom att ordna dem utifrån deras likheter; kategorier beskrivs generaliserat och egenskaper och attribut framställs som om de var giltiga för allt och alla som anses tillhöra kategorin.[10]

Social kategorisering ligger till grund för många av de föreställningar som vi har och de tolkningar som vi gör dagligen, om oss själva, varandra och vår omgivning. Det sätt som vi kategoriserar oss själva och varandra innefattar så gott som alltid någon form av språklig aktivitet. Utan namn/*begrepp* och uttryck för värderingar är det svårt att till exempel jämföra och relatera till olika grupper. Kategorier och kategorisering ingår dessutom som byggstenar i de kunskapsdiskurser som styr hur vi agerar med och mot varandra. Kategoriseringar är förstås oundvikliga – och även oundgängliga. Vi måste helt enkelt hitta ord som betecknar grupper av människor och kunna använda dem som benämningar. Konsekvensen blir att våra olika benämningar också formar en bild av oss själva, i relation till andra, särskilt när de konventionaliseras i olika sammanhang.[11]

Något förenklat kan vi påstå att en stor del av den västerländska identiteten växt fram i relation till en nedvärdering av den Andra (”infödingen”, ”vilden”), som beskrivits i termer av den negativa polen av motsatser (rationell-irrationell, kultur-natur osv). Ett liknande mönster kan vi se i konstruktionen av manligt och kvinnligt. På detta sätt åskådliggörs också grundstrukturen i fördomar, vilken kan beskrivas som bestående av tre aspekter:

1) Etablera kategorin
2) Homogenisera den
3) Tillskriv den negativa egenskaper.[12]

Kategorisering har både sociala och kulturella dimensioner, den är sociokulturell. En social kategori utformas i en social process i och genom sociala interaktioner. Kulturell kategorisering är laddad med mening och fylls med symboliskt innehåll,[13] med andra ord, värderingar, attribut, attityder, beteende osv.

Sociala kategorier betonar frågor om maktutövning och maktrelationer medan kulturella kategorier betonar frågor om meningsskapande och kulturbyggande. Kulturen och vad som sker på det kulturella fältet borde inte reduceras till socioekonomiska produktions- och maktförhållanden på något enkelt och rakt sätt. Det pågår en kamp om ekonomiska resurser i samhället och makten över dem, men där pågår också en kamp om kulturella resurser och produktion och distribution av tolkningar om världen och samhället. I sin analys av klassamhället och makten fäste Gramsci avseende vid staten men också vid civilsamhället, alltså vid olika organisationer, rörelser, nätverk osv. Staten och statens trogna experttjänare är viktiga aktörer, men när det gäller kampen över den makt som i förlängningen också innebär kampen över kategoriseringarna är det viktigt att studera civilsamhället. Gramsci är ju känd som hegemonins teoretiker, och det är hegemonin som tar sig uttryck på olika fält i kulturen och i civilsamhället. Hegemoni är ett samhällsfenomen som kräver ständig kamp för den som vill upprätthålla den. Följaktligen pågår det också en kamp i samhället om (hegemoniska) kategoriseringar, dvs en kamp om att vinna människornas medgivande att godkänna vissa kategoriseringar.

Sociala och kulturella kategorier är inte stabila utan inrymmer en labilitet som innebär att kategorier kan omstruktureras och att deras kulturella betydelse och sociala skepnader kan börja figurera i maktkampen på ett oförutsett sätt. Omstrukturering är en kontinuerlig process och det intressantaste härvidlag kanske inte är de lärda (officiella, administrativa) propositionerna utan den vardagliga kategoriseringen som har karaktären av ett slags ”självklar kunskap”, (*common sense/förnuft*) vilken oftast är icke-reflexiv, och därför är svår att se och höra även om den är en central beståndsdel av människornas kulturella repertoar.[14]

Social kontext

Social kontext har sitt ursprung i, och kan enbart utvecklas och bevaras, via sociala aktiviteter. En social kontext innefattar både en kollektiv och en personlig

nivå. I båda fallen handlar det om tvånget att tillgodose vissa fysiologiskt betingade behov, exempelvis tillgång till mat, bostad, kläder, vatten, värme etc.[15] Oavsett om det är frågan om en global, lokal eller personlig angelägenhet så ställs människor inför den komplexa situationen att behöva tillgodose såväl gemensamma som personliga behov i förhållande till både naturen och andra människor. Innebörden av detta är att det finns både kollektiva och personliga (ändamålsenligt grundade) motiv för att människor ska engagera sig i något som kollektivet delar.[16]

Staten – en social kontext

Weber definierar staten som en organisation på territoriell grund som har rätt att utöva våld gentemot dess medlemmar. Det är en suverän förvaltnings- och rättsordning som kan ändras genom lagstiftning. Denna ordning kräver dessutom giltighet gentemot statens medlemmar.[17] Gellner definierar staten som ”den institution eller den uppsättning av institutioner som särskilt befattar sig med ordningens upprätthållande”.[18] Stater är en organisation där medlemskap är obligatoriskt för dess invånare. Durkheim menar att staten uppkommer eftersom det hela tiden existerar ett socialt tvång i samhället, och att staten inte måste uppfattas som en inskränkning av individens frihet, utan förutsättningen för ett ordnat liv. Individen kan bara bygga upp trygghet, lycka och en viss grad av frihet om allas handlingar samtidigt är reglerade av en överindividuell (*sociokulturell*) kraft.[19]

Staten som överindividuell kraft i form av sin suveränitet innebär både suverän juridisk auktoritet och obestridlig politisk makt. Den interna suveräna staten står för och behandlar spridningen av den interna makten inuti staten, diskussioner om maktens position i det politiska systemet och hur behovet ser ut för en suverän makt. I den externa internationella arenan handlar det om huruvida en stat kan vara helt autonom. Den suveräne är tänkt att bara ha det egna territoriets bästa för sina ögon och ger exklusiva rättigheter till ledningen inom ett land att göra som den vill med sitt territorium och sitt folk. Om nu avsikten med statsbildningen var att bli nästa överindividuella kraft och avskaffa furstemakten som i sin tur avskaffade Gud som den absoluta makten genom att skilja kyrkan från politiken så menar Heywood att det är dags för statens suveränitet att ersättas av ett suveränt internationellt samfund för att hålla rivaliserande stater i styr.[20]

Nationalstaten – en sociokulturell kontext

Etnicitet härstammar från grekiskans *ethnikos* som betydde ”hedning” fram till 1700- och 1800-talen och betecknade ungefär folk med rasmässiga särdrag. Etnicitet handlar om klassificering av människor och grupprelationer. Vanligen avser vi en grupp som delar språk, religion och sedvänjor, och det har ansetts karaktäristiskt för etniska grupper att de bildar familj inom den egna gruppen. Etnicitet bygger på delade myter, ett gemensamt ursprung och på uppfattningar om ett metaforiskt släktskap och skapas och upprätthålls på vardagsnivå som en del av det sociala livet. Etnicitet är ett uttryck för en gruppidentifikation som skapas i kontakten med andra grupper i form av åtskillnader som görs mellan fränder och främlingar, mellan vi och dem utifrån, dvs till stora delar konstruerade kriterier. Vi tillhör en etnisk grupp genom upplevelser, genom att identifiera oss med den och handla så att tillhörigheten bekräftas. Tillhörighet formas som en diskursiv praxis genom det sätt vi talar om gruppidentiteter och identifierar oss med de tecken och symboler som formar etnicitet.[21] Två kulturellt likartade grupper kan vara åtskilda etniskt sett, och en etnisk grupp kan inbegripa kulturell diversitet. Det är när kulturella olikheter börjar uppfattas som viktiga och blir socialt relevanta som relationerna får ett etniskt element. Etnicitet sammanfaller i praktiken med social klass och med delad kultur.[22]

Kultur är ett ”kollektivt socialt fenomen som skapats snarare än ärvts, av en grupp medlemmar”. Dess minsta mänskliga byggstenar utgörs av individer och det är dessa individers internaliserade grupptillhörigheter som kan knytas till både socialt generaliserande homogeniteter såsom nationalitet, etnicitet, religion och kön (*ärvts, tillskrivits*) och till socialt signifikanta homogeniteter såsom utbildning, ålder mm, /*förvärvats, tillskrivits*.[23] Människor uppfattar varandra på två sätt. Det ena (generaliserande) sättet innebär att vi kategoriserar människor utifrån traditioner, i synnerhet den religion i det samhälle i vilket de råkar födas. Det andra (*signifikanta*) sättet innebär att vi uppfattar människor med många olika tillhörigheter som är fria att själva rangordna dessa.[24] Människan tillhör olika grupper och internaliserar olika grupptillhörigheter som styr vårt handlande alltefter som vi definierar vår situation, vår uppgift och vårt mål.

Människor uppfattar världen omkring sig själva ungefär på samma sätt vilket leder till att intersubjektivitet kan uppstå genom utbyte av erfarenhet i en social interaktion (*och kommunikation*), det vill säga genom intellektualisering och

förmedling av sensoriska erfarenheter. Det är genom överenskommelse (konventionalisering), som vi kommer fram till en kollektiv uppfattning av verkligheten.[25] Upplevelser som vi delar av verkligheten blir *institutioner*, dvs de leder till vanor vilket gör andras beteende förutsägbart och att *vår sociala värld upplevs som stabil*. När en vana blir sed (*rutin*) så börjar andra förvänta sig den och sociala kontrollmekanismer utvecklas för att upprätthålla dem.[26] Institutioner utgörs av legala, sociala och mentala strukturer[27] och delas in i tre olika typer: regulativa, normativa och kognitiva.[28] Regulativa institutioner utgörs av formella lagar och regler till vilka organisationer/*gemenskaper*/*samhällen* måste förhålla sig, och normativa institutioner är de moraliska ”regler” och föreställningar som finns angående lämpligt beteende. Kognitiva institutioner är de *sociokulturella* förgivettagna föreställningar som är inpräntade i oss, de grundläggande idéer och uppfattningar vi har om världen.[29]

Nationalism

Nationalism har en nära relation till etnicitet och vi kan förstå nationalism så att etniska rörelser blir nationalistiska när de inkluderar strävanden efter makt över andra stater och efter att de definieras i relation till nationens gränser. Nationalism kännetecknas av dess förhållande till staten och idén om att politiska gränser bör sammanfalla med kulturella. Här ingår tanken att den egna etniska gruppen ska dominera staten och att staten ska företräda gruppens intressen, *ett gränsland mellan demokrati och korruption*. Nationalism är kopplad genom en uttalad maktaspekt till de etniska relationerna mellan fränder och främlingar. Detta blir tydligt bland annat när vi ser hur maktaspekten kan driva fram väpnade konflikter runt om i världen. För att nationalism ska bli ett effektivt politiskt redskap och få en bredare förankring kan de etniska och kulturella symbolerna bli centrala. Typiskt för nationalism är att den förtingligar etniska och kulturella element och gör dessa till symboler som är till för att förstärka den nationella enheten. De kulturella och etniska elementen ringas in och konkretiseras så att människor kan uppfatta dessa som enskilda markörer för en specifik nationalitet. Kulturen och etniciteten konserveras så att de får karaktären av konstanter.

På en teoretisk nivå är skillnaden mellan etnicitet och nationalism lätt att definiera, men i praktiken kan gränsen vara vag och problematisk. Bägge begreppen är för-

ankrade i sociala processer, vilket skapar många frågetecken då vi närmar oss fenomenen i deras konkreta, historiska sammanhang. Vid sidan av detta förekommer begreppet "kultur" ofta i relation till båda.

Kulturen har en grundläggande roll i båda processerna av likhet och olikhet som är centrala för etnicitet. Dels framträder dess roll i form av symboliska markörer som gör tanken på en enhetlig nation manifest. Kultur handlar om både det som förenar och det som skiljer, vilket också gäller för etnicitet. Etnicitet anses beteckna även den medvetna sociala identiteten och strukturerar de sociala relationerna till andra grupper på en mer eller mindre uttalad nivå vilket kultur inte behöver göra.[30]

Nationalism är både objektiv och subjektiv. De objektiva indikatorerna för en nation är etnicitet, språk, religion, territorium och en gemensam historia. Gemensamma förfäder och i stort sett en gemensam kultur. Subjektiva faktorer som förenar en nation är en nationell medvetenhet, solidaritet, lojalitet och en gemensam kollektiv vilja[31] (*gemensamma mål*).

Det finns en diskussion om huruvida nationen är ett politiskt eller kulturellt fenomen. Nationalismens grundläggande tanke var – och är alltjämt – att staten skall bygga på nationen, det vill säga att i princip varje utvecklad nation skall ha en egen stat. Denna grundtanke hos nationalismen som politisk ideologi formulerades först under franska revolutionen. Idén bakom tillkomsten av den franska nationalförsamlingen 1789 var att nationen skulle bestå av medborgare med politiska rättigheter som styr sig själva. Nationen i denna mening är väsentligen en politisk gemenskap, och den patriotism som medborgarna skall besjälas av gäller i första hand den gemensamma friheten och författningen, (*Frankrikes författning, dvs en konstitutionell patriotism),* inte landet där de bor eller folket de tillhör. (*Detta sammanfaller med Frankrikes dåtida koloniala expansionistiska politik*). Men 1800-talets nationalism fick utöver denna politiska nationalism också en kulturell dimension som hade formulerats av framför allt tyska intellektuella under årtiondena runt 1800 med Herder och Fichte som de viktigaste namnen. Den kulturnationalism de gav uttryck för handlade om det vi numera kallar identitet. Varje folk har sin särart som utformats under seklernas lopp då folket levt under gemensamma villkor och genomgått samma öden. Identiteten uttrycks i lagarna, i sagorna och vi-

sorna men framför allt i språket. I språket, som människorna använder kontinuerligt och i alla slags sammanhang, framträder nationens kollektiva själ, dess folkande. Språket är också det verktyg varmed folkanden hos sina individuella representanter frambringar dess moraliska och intellektuella skapelser.[32]

Den kulturella nationalismen hade en mer närliggande bakgrund i de strävanden som alltsedan 1500-talet hade funnits i olika furstestater att ge det egna landet en så lång och ärorik historia som möjligt. Renässansens humanister engagerade sig inte bara för den klassiska antiken, de ägnade sig också åt att kartlägga fornminnena, lagarna och språket i de länder där de verkade. Argument, motiv och kunskaper som på 1800-talet skulle ingå i den nationalistiska ideologin användes nämligen av de makter – vanligen kungarna – som under 1500- och 1600-talen byggde upp vad som brukar kallas den tidig-moderna staten. Denna process innebar att kungarna sökte skaffa sig bättre kontroll över sina territorier och ville förstärka den vertikala integreringen av de länder där de härskade.[33]

Vid medeltida universitet fanns en studentnationsstruktur (även vid svenska universitet), och den har förändrats som koncept till att bli den allmängiltiga territoriella statsnationen som existerar idag. Det sätt på vilket vi uppfattar nationen och dess konstruktion idag lär ha sitt ursprung kring franska revolutionen. De revo-lutionära tankarna under 1700-talet innebar att statens politiska gränser skulle sammanfalla med en nationell kultur, undersåtarna bli medborgare och staten bli nationalstat. Nationens byggstenar blev på detta sätt folket, språket och kulturarvet. Varje nation skulle ha sitt eget modersmål, eftersom språket speglade nationens folkande, och fungera som det viktiga nationella sammanbindande kittet.[34]

Nationalism är nationalstatens ideologi, men eftersom kultur är konstruerad är skiljelinjen mellan ”fakta” och ”ideologi” diffus och flytande.[35] Nationalismen antyder en relation mellan etnicitet och statsmakt och eftersom skillnaden mellan ideologi (åsikt) och fakta är flytande legitimeras den dominerande etnicitetens statsmakt. Nationalistisk ideologi grundar sig på antagandet att statsmaktens (politikens) gränser speglar nationens gränser. Nationens gränser, i sin tur, dras jämsides gränserna för den dominerande kulturella gruppen vilken inkluderas i nationskonceptet.[36]

Nationalistisk identitet

Det tydligaste uttrycket för det moderna medborgarskapets förankring i nationalstaten är alliansen mellan medborgarskap och nationalitet. Staten är den juridiska organisation som styr folket genom lagarna och som fastställer medborgarens legala status genom tilldelningen av rättigheter och skyldigheter. Nationen, å andra sidan, är den sociala gemenskap som definierar medborgarnas egenskaper och samhörighet med varandra med hänvisning till en gemensam kultur och historia. Båda dessa medlemskap, statstillhörighet och nationstillhörighet, markerar en gräns mellan vem som är och inte är medlem i den politiska gemenskapen och ger i så måtto ett svar på medborgarskapets vem är vem.[37]

Medborgerliga rättigheter

Olika typer av individuella rättigheter och deras förhållande till kapitalismens uppkomst och utbredning. Marshall gjorde en grov indelning av rättigheterna i tre dimensioner. Den första av dessa var den civila som speglar rättsstatens framväxt från 1700-talet och framåt. Bland de civila rättigheterna märks yttrande- och religionsfrihet, likhet inför lagen och rätten till opartisk domstolsprövning. Den andra dimensionen utgörs av de politiska rättigheterna, vilka i sin tur motsvarar den demokratiska statens framväxt från 1800-talet och framåt. De politiska rättigheterna utmärks av den allmänna rösträtten, rätten att kandidera till politiska uppdrag och organisationsfriheten. Den tredje och sista dimensionen är den sociala, en produkt av välfärdsstatens framväxt under 1900-talet. Bland de sociala rättigheterna återfinns rätten till offentligt finansierad sjukvård, skola, försäkring och pension. Tillsammans kom dessa rättigheter att bli grundpelarna i det medborgarskap som möjliggjorde alla individers fulla integration och medlemskap i den politiska gemenskapen. Processens fulländning antog Marshall vara uppnådd i och med de sociala rättigheternas införlivande i medborgarskapet, varigenom arbetarklassens ekonomiska, kulturella och politiska utanförskap successivt upphävdes.[38]

Sociala rättigheters betydelse för medborgarnas lika värde, en normativ position. Medborgarskap har alltid varit ett viktigt verktyg för assimilering av minoriteter, uteslutning av utlänningar och förtingligande av ”folket”. Storbritanniens politiska och kulturella assimilering av walesiska, skotska och irländska minoriteter – för att inte tala om kolonier över hela Samväldet – var verkligen inget undantag.[39]

Genom den ideologiska sammansmältningen av stat och nation fick medborgarskapet ett annat utseende än det haft tidigare. Före den franska revolutionen hade statens gränser liten fysisk eller psykologisk betydelse. Förutom i tider av krig kunde människor korsa dem mer eller mindre obehindrat. I jämförelse var gränserna mellan olika samhällsstrata betydligt mer svårforcerade. Vågorna av nationalistisk yra i Europa som följde i revolutionens kölvatten förändrade detta förhållande. Samhällets klasser och undergrupper konstruerades gradvis och genom olika former av kulturell standardisering till en mer integrerad samhällskropp, nationen, vilken omslöts och reproducerades av de gränser, fysiska och mentala, som separerade den från andra nationer.[40]

Den moderna nationella medborgaren uppstod därigenom i ett motsatsförhållande till utlänningen. Den här skarpa gränsdragningen mellan medlem och främling var fundamental för uppkomsten av en sammanhängande massa av medborgare. Den var den juridiska distinktionen (statstillhörigheten) från vilken fördelningen av förmåner och rättigheter utgick. Den var också den sociala distinktion (nationstillhörigheten) som den interna formeringen av kollektiva identiteter vilade på.[41]

Konstruktionen av nationell identitet beror på kontext, att den konstrueras i relation till något annat. Nationalismens dikotomi kategoriserar således folkgrupper i ”vi” och ”de Andra”.[42] Ett problem med att dela upp folkgrupper på detta sätt är att i en mångkulturell nation med flera etniska grupper skapas spänningar mellan olika nationalistiska ideologier[43] Migration mellan nationalstater har setts som en destabiliserande och osäker faktor som lett till ökad inre splittring.[44]

I den politiska diskursen, nyhetsrapporteringen, läroböckerna och den vardagliga kommunikationen skildras invandrare, minoriteter, flyktingar i allmänhet i termer av kultur och kulturella skillnader, (snarare än “rasmässiga” varianter som antisemitism, kolonialism eller i rasistiska texter) som ett hot mot (välfärds)staten, den västerländska kulturen och dess ekonomiska, politiska och sociala dominans”.[45]

Förståelse av kultur och medborgarskap

Den essentialistiska kultursynen är i stort statisk till sin form, relaterat till bundenhet, biologi och arv och delas unisont mellan medlemmarna i en kulturell enhet.[46] Kultur är därmed bundet till platser eller grupper och kan förstås som en

essens som människor bär på. Sett till denna förståelse av kultur kan migration och globalisering leda till allt från kulturella motsättningar och oövervinneliga skillnader mellan människor från olika kulturer till regelrätta konflikter och hot mot den sociala sammanhållningen.[47]

I relation till nationalstaten används kultur utifrån ett essentialistiskt perspektiv som ett sätt att visa på skillnader.[48] Denna hänvisning till skillnader genererar kulturalism, vilket pekar ut grupper som artikulerar skillnader med syfte att mobilisera sig politiskt utifrån en gruppidentitet i relation till nationalstaten. Mobilisering med hänvisning till en särskild kultur är en medveten handling och centreras kring en föreställning om historia och gemensamma minnen.[49] En sådan mobilisering kan utifrån denna förståelse göras även av en majoritetsgrupp, med hänvisning till essentialistisk kultur, för att artikulera oöverkomliga skillnader gentemot andra grupper, såsom migranter.[50]

Kulturen som gemensam identitet blir sett ur detta perspektiv ett verktyg för mobilisering på nationell nivå och ett argument för nationalstaten att vidmakthålla social sammanhållning. Ökad kulturell mångfald orsakad av migration utgör ett politiskt hot mot den bundenhet som präglar nationalstaten och som genererar lojalitet i och med den tillhörighet som delad kultur, som språk och värderingar erbjuder.[51] Nation knyts till kultur utifrån en föreställning om likhet och samhörighet, men också till en föreställning om olikhet. Denna nationella identitet föreskriver både vad "vi" är och vad "vi" inte är.[52]

Förståelsen av kultur är därmed relaterad till ett perspektiv på medborgarskap, det restriktiva medborgarskapet. Flera stater i Europa har infört begränsade rättigheter för medborgarskap och högre krav på nationell homogenitet och samstämmighet, bland annat genom språk och samhällsorienterande tester, medborgarceremonier och integrationskrav för migranter.[53] I flera europeiska stater, så som Nederländerna, Storbritannien och Danmark, är dessa processer av villkorat medborgarskap centrerat kring vad som beskrivs som kultur, normer och värderingar.[54]

Med hänvisning till säkerhet kontrolleras migration och mångfald med syfte att skydda en föreställd nationell identitet.[55] Detta görs genom ett krav på tillhörighet och lojalitet mot ett antal kärnvärden, en konstruktion av nationell identitet i relation till andra nationella identiteter. De europeiska staternas begräsning av

mångfald och migration bör förstås som ett sätt att agera beskyddare av den sociala sammanhållningen.[56] Medborgarskapet blir således förhandlingsbart i relation till anpassning och kulturell assimilering. Genom kulturell skillnad problematiseras "den andra" och hennes kultur som oförenlig med nationalstatens majoritetskultur.[57] En essentialistisk kulturförståelse innebär att artikulera en skillnad gentemot andra grupper eller nationalstater tillsammans med ett restriktivt medborgarskap i syfte att beskydda den sociala och kulturella sammanhållningen.[58]

Genom att fokusera på problem som tillskrivs de Andra, såsom illegal invandring, integrationssvårigheter, brottslighet, våld, terrorism osv, kan diskurserna inom politik och forskning producera och reproducera fördomar som leder till att vardagsdiskrimineringen legitimeras i olika områden i samhället och att invandrares, minoriteters och flyktingars medborgerliga rättigheter begränsas.[59]

Icke-essentialistiskt kulturperspektiv förstås i en globaliseringskontext, i en transnationell rörelse med varor, populärkultur och människor i migration och är konstant föränderlig till sin form och till sitt innehåll i möten med andra.[60] Det är således inte möjligt, utifrån denna kulturförståelse, att prata om en nationellt förankrad kultur och hur denna skulle kunna ställas mot andra kulturer. Orsaken till detta är dels att det inte existerar någon kultur som är förankrad i ett territorium eller inom specifika grupper, och också att dessa föreställningar och diasporor är i konstant förändring, inte minst i möten mellan människor. Kulturens betydelse i relation till nationalstaten är förankrad i globalisering och transnationell förflyttning av föreställningar, varor och människor. Nationalstaten som beskyddare av social sammanhållning genom regleringar av medborgarskap borde ha ersatts av universella rättigheter bortom nationalstaterna och genererat en större vikt vid universella värden, såsom till exempel de mänskliga rättigheterna.[61]

I och med globaliseringen och en ökande global migration har det traditionella medborgarskapet blivit otillräckligt och framförallt otillfredsställande sett till demokratiska kriterier (Beckman 2006), och individers ekonomiska och sociala rättigheter har kommit att artikuleras i egenskap av människor med en kultur och en identitet som har formulerats utanför nationalstatens kontext.[62]

Denna syn på medborgarskap och nation understryker vikten av det postkoloniala perspektivet som ett verktyg för den europeiska nationalstaten. Den europeiska staten kännetecknas av en eurocentrisk och rasistisk förståelse av

identitet och nation, och att dekonstruera denna förståelse genom att ifrågasätta naturliga berättelser och idéer ur ett postkolonialt perspektiv kommer att producera en framgångsrik nationalstat och en känsla av medborgerlig tillhörighet. Denna dekonstruktion åstadkoms genom att nationalstater ifrågasätter etablerade kärnvärden och strävar efter att uppnå en balanserad mångkultur som väger demokratiska principer mot mänskliga fri- och rättigheter, men som samtidigt också kan fokusera på specifika samhällen och grupper. Detta kräver att det mottagande samhället förstår sin egen historia och dess koloniala karaktär och att de kan föreställa sig alternativa berättelser.[63]

En flytande kulturell förståelse, ett medborgarskap baserat på individuella rättigheter och en inkluderande balans som överskrider nationalstater. Globaliseringen har också lett till en ökad kulturell mångfald inom nationalstaten, vilket har destabiliserat den och ifrågasatt själva definitionen. Som ett resultat av detta har även statens traditionella definition av medborgarskap ifrågasatts och gjorts mer komplex.[64]

Definition av minoritet och rättigheter

När det gäller rättighetsteori är det också relevant att notera att vi skiljer mellan två slags minoriteter: invandrare och nationella minoriteter. Skillnaden bygger på uppfattningen att etniciteter kan vara rättighetsbärande subjekt. De nationella minoriteterna kan härledas från sådana kollektiv, som tidigare existerat utanför den nuvarande nationen och som antingen frivilligt eller genom erövring uppgått i denna, t ex samer i Sverige. De kan därmed ha rätt att fordra vissa saker av nationen, antingen som en följd av avtal som ingåtts vid det historiska tillfälle då de blev en del av den, eller som en följd av att deras rättigheter kränkts vid detta tillfälle. ”Invandrare” refererar däremot till personer som genom att flytta till staten har accepterat dess lagar. Nationella minoriteter har därför rätt att ställa krav på kollektiv autonomi vilket invandrade minoriteter i diaspora inte har rätt till.[65] Diaspora stod för den grekiska expansionen och kolonisationen där handel, bosättningar och krigiska erövringar ingick. Diaspora är en social gemenskap i förskingringen i vilken ett hemland utgör en central känslomässig knutpunkt som påverkar strategier för identifikation och är en del i ett transnationellt nätverk.[66] Diasporan uppfattas som en social organisation med stor förmåga att anpassa sig

till ändrade förutsättningar till följd av globaliseringen.[67] Den sociala diasporaorganisationen riktas både mot relationerna till hemlandet och det nya värdlandet.[68]

Den svenska staten

Under Gustav Vasa hade Sverige redan en statlig organisation från vilken social disciplin kunde utövas under kontroll av statliga eller maktförhållanden, men utan att försumma behovet av något slags lokalt självstyre. Bildandet av den svenska staten var en kamp mellan staten och självstyrande lokalsamhällen. Grundprincipen var att staten kunde ingripa och hålla emot till individnivå, men inte åsidosätta de (ganska underordnade) gamla formerna av autonomi. Statsbildningen fick armén att anpassa sig till den nya statens krav, inklusive normal beskattning, en ny militär ordning, en stark politisk (god) ordning, en central och professionell administration och konsekvens i lag och ordning. Maktkamper mellan adelsmän och furstar på 1600-talet innebar en polarisering av samhällets elitgrupper, som förespråkade den ena eller den andra regeringsformen. Staten sågs fortfarande som en legitim form av politiskt och juridiskt organiserat samhälle på grund av det avtalstänkande som fanns mellan staten, nationen och folket. Själva statsbildningen var utformad för att centralisera makten genom att underordna former av lokal självstyrelse så att de kunde utföra nya uppgifter i statens regi.[69]

Svensk nationalism

Svensk nationalism bygger på en (gotisk) förlegad svensk nationalmyt med bilden av den norra ön Scanza, som enligt Gottjohn var världens "moderliv" (Vagina Gentium) omkring 550. Den kom härifrån, från ön Scanza, där goter, getter, bågskyttar och till och med amazoner kom ner och började erövra världen. Biskop Nicolaus Ragvaldi i Växjö startade 500 år av svensk nationell självhärlighet när han vid ett kyrkomöte i Basel 1434 skröt med att han representerade de viktigaste människorna, goterna. Enligt Ragivaldi var dessa goter ättlingar till Noas son Jafet, som hade ockuperat Sverige. Dessa goter skulle sedan emigrera och slåss mot grekerna och upprätta kungadömen i Italien och Spanien.[70] Med hjälp av berättelsen om de antika goterna fick Sverige den krigiska historia som saknades, komplett med hjältar och glorifierande expeditioner. Detta grundade den svenska nationalismen genom krigföring och framställde Sverige som så

starkt som möjligt, vilket skulle imponera mer än sanningen. På detta sätt motiverades intåget i trettioåriga kriget.[71]

Nils Ekedahl beskriver den ideologiska faktor som länge varit viktigare än något annat som kan hålla samman tidigmoderna nationer: religionen och mer specifikt lutherdomen. Svenskarna är Guds folk, som israeliterna i Bibeln, Gud beskyddar och hjälper dem ibland, men straffar dem också ofta. Föreställningen är bredare än gotiska teman och fungerar i praktiken som en nationell myt – identitetsskapande, mobiliserande och inspirerande – även om innehållet inte är svenskt. Istället används samma judiska historia på liknande sätt i andra länder. Myten höll åtminstone fram till mitten av 1700-talet och den har upprätthållits av det då mest överlägset och omfattande informationsnätverket, kyrkan. Anders Claréus lyfter fram en annan kraftfull tröghetsfaktor i denna process, böndernas: vad tyckte de om Sverige som land och folk, och kände de något som kan kallas en nationell identitet? Uppenbarligen inte mycket, men Claréus har funnit att de tämligen ofta åberopade den urgamla frihet som de menade skilde dem själva från bönderna i andra länder. Intressant nog hade denna föreställning om frihet ingenting med frihetstiden och dess statsskick att göra; istället förknippades den med kungen som uppfattades vara garanten för att böndernas rätt inte kränktes.[72]

Föreställningen om att vara en nation hänger således samman med det nationalistiska anspråket på en stat. Samtidigt bygger föreställningen om att utgöra en nation också på föreställningen om en gemensam kultur; frukten av en gemensam historia som ofta anses vara i behov att återupplivas (Smith 2000) eller, för att citera 1974 års kulturpolitiska mål, ”levandegöras” (prop. 1974:28).[73]

Migrationsinfluenser i Sverige, källa ett sammandrag av Jesper Strömbeck

Till Sverige kom första människorna för 13 000 år sedan. (Jesper Strömbäck 2016) Människan har migrerat från (svält, krig, hot, klimatförändringar) eller till fysisk säkerhet, bättre jaktmarker, bättre odlingsmark etc. Alla nationer i världen har formats genom migration och handel.

Handeln ökade kraftigt under den romerska järnåldern, alltså de första åren av vår tideräkning. Romarrikets nordgräns sträckte sig, då imperiet var som störst, längs Rhen och Donau. Men det förekom livlig handel med folkstammar norr därom. Det som importerades till Skandinavien var bland annat föremål av glas och brons. Rika nordbor lagade och serverade mat i bronskärl från södra Italien

och bar smycken tillverkade av guldsmeder vid Svarta havet. Handeln förde impulser från Rom till Skandinavien, där byggnader, kläder, smycken och bruksföremål började tillverkas efter romerska förebilder. Ett av de viktigaste kulturella bidragen var skrivkonsten. Den äldsta runskriften tillkom nämligen efter romersk förebild.[74]

Under medeltiden fick den tyska invandringen stort inflytande över Sverige genom dess ledande positioner inom det svenska kungastyret. När Stockholm bildades på 1200 talet var den en "invandrarstad" och dess förste borgmästare var Hinze van Heden som kom från Tyskland. Under kommande århundranden fortsatte en varierad invandring till Sverige vilket formade Sverige. Det svenska bergsbruket utvecklades exempelvis av tyskar och de som invandrade på 1500 talet var många byggmästare, boktryckare, guldsmeder, skräddare, sadelmakare, bryggare, skeppsbyggare och segelmakare. Särskilt Gustav Vasa och Erik XIV rekryterade utländsk arbetskraft som kunde utveckla Sverige till en modern enhetsstat.

Under den svenska stormaktstiden på 1600 talet uppskattades invandringen till 2–3 % av befolkningen och de gjorde stora insatser ekonomiskt, militärt och kulturellt. Göteborg grundades 1619 som en holländsk koloni och holländarna fick 20 års skattefrihet och holländska var det enda officiella språket. Holländare och tyskar har haft stor betydelse för den svenska gruvdriften och järnhanteringen.

I början av 1600-talet var uppskattningsvis 45 % av alla högre befäl inom militären och 48 % av alla ryttmästare födda i ett annat land. Skottar utgjorde en annan viktig del i den svenska militären. Utan de utrikesfödda befälen och fotsoldaterna hade det svenska stormaktsväldet aldrig kunnat formas. Invandrade som Willelm de Bosche och Louis de Geer hade stor betydelse för den svenska vapenindustrin. Också kulturen var "importerad" till Sverige under 1600 talet. Professorer och lärare vid de nybildade universiteten i Uppsala och Lund hämtades från andra länder. Inom områden som forskning, juridik, medicin, boktryckeri, arkitektur, musik och konst hade invandrade mycket framträdande positioner. Samtliga mästare som 1639 utgjorde Stockholms bild- och stenhuggarämbete var av utländsk härkomst och 25 av 43 mästare inom snickarämbetet hade utländsk bakgrund 1689.

På 1700 talet fortsatte invandringen av flyktingar och arbetskraft. Flyktingar kom från Finland och de baltiska länderna som en följd av den ryska expansionen.

Även från Skottland kom flyktingar i mitten av 1700-talet som en konsekvens av den brittiska kronans jakt på upprorsmän som följd av att den skotske prins Charles Edward Stuart misslyckades med ett uppror mot engelsmännen.

Industriellt tog Sverige fart under 1700 talet och invandringen hade stor betydelse för den utvecklingen. Manufakturerna, verkstäder med ett visst mått av standardiserad tillverkning vilka inrättades med kungligt privilegium etablerades och drevs av invandrade från Tyskland, England och Danmark. Invandringen hade stor betydelse för textilindustrin, kaffehusen och sockerbagerierna. Utan Erasmus Muller från Holland hade inte framställningen av fint papper kommit igång och sedeltillverkning hade inte existerat. Colin Campbell från Skottland bildade det Ostindiska Companiet och startade den handel som vi känner till även idag.

Tyskar fortsatte att spela en stor roll inom dåtidens kirurgi och apoteksverksamhet. Under detta århundrande påverkades kulturen i de högre kretsarna och adeln av den franska rokokokonsten. Under 1800 talets början återtog det tyska dess ställning som normgivande för kultur och vetenskap. 1800 talet var också det århundrande under vilket nationalism och ett nationellt medvetande började växa sig starkt. 1809 års regeringsform slog fast att endast infödda svenska män kunde erhålla fullmaktstjänster hos staten, med undantag av att Jean Baptiste Bernadotte, furste av Ponte Corvo, 1810 gjordes till kronprins och lade grunden för Sveriges nuvarande kungahus.

Trots nationalismens framväxt fortsatte flykting- och invandringen från Finland efter det att Sverige förlorat den finska rikshalvan i det rysk-svenska kriget. Polacker kom efter att Polens uppror mot Tsar-Ryssland hade slagits ner. 1800 talet var också det århundrande då industrialismen fick sitt genombrott. Norge spelade en viktig roll av utbyggnaden och moderniseringen av den svenska trävaruindustrin. Från England överfördes teknik inom textilindustrin genom Edward Davies som grundade Borås första textilfabrik. Sveriges första järngjuteri grundades av skotten William Gibson.

Under 1860–1914 behövdes inget tillstånd för att bosätta sig i Sverige, det rådde fri invandring, vilket berodde på att emigrationen av svenskar översteg immigrationen under den perioden. I början av 1900 talet invandrade italienare som livnärde sig som musiker, försäljning av gipsfigurer och stuckaturdekoration. De

första tiggarna dök upp också då och de var armenier som flytt undan det Osmanska riket.

1917 införde Sverige passtvång för att förhindra flyktinginvandring från Ryssland, Finland, Norge, Danmark och Tyskland. Nationalstaterna och deras administrativa kompetens ökade och nationalismen växte sig starkare och ett av dess kännetecken var de rasbiologiska lärornas framväxt. Detta bidrog till motståndet mot invandring inte minst mot judar och romer. Tongångarna illustreras från socialhandbok från 1925, " En invasion av olikartade främmande element…ej endast verka till förfång för den inhemska arbetskraften, utan skulle också därigenom att visa sådana element varken kunna eller böra assimileras med den svenska folkstocken, komma att äventyra den enhetlighet i fråga om ras och språk som nu i sällsynt grad utmärker densamma" (Svanberg & Tydén, 2005 sid 267).

Fram till 1941 var flyktingar inte välkomna, främst gällde det judar. 1938 utfärdade regeringen kungörelsen "skälig anledning att antaga, att han lämnat sitt land för att inte återvända dit" vilken stängde gränsen för judiska flyktingar. Det tyska införandet av J-stämpeln i alla judiska medborgares pass kom till efter påtryckningar från Sverige. Det blev lättare att identifiera och avvisa judiska flyktingar som inte hade släkt i Sverige. 1942–1943 var Sveriges gränser i princip öppna för danska och norska judar på flykt från sina nazistockuperade länder. I december 1944 tros 90 000 flyktingar befinna sig i Sverige plus 80 000 barn som evakuerats från Finland. Befolkningen i Sverige uppskattades då vara 6, 6 miljoner.
1945–1964 avskaffades visumkravet för alla som kom från följande länder:

- 1945 Norge och Danmark
- 1949 Finland, Italien
- 1952 Turkiet
- 1953 Grekland
- 1954 Jugoslavien
- 1954 Västtyskland
- 1955 Portugal
- 1959 Spanien

Arbetskraftsinvandringen 1950 och 1960-talet var avgörande för den svenska industrins expansion och bidrog till framväxten av den svenska välfärdsstaten.

1967 reglerades arbetskraftsinvandringen och i samband med lågkonjunkturen på 1970 talet då den minskade kraftigt.

Ökningen av flykting- och anhöriginvandringen började gå i vågor.

- 1973 – chilenare som flydde undan Pinochets militärjunta
- 1975–1982 assyrier och syrianer, som flydde undan Libanonkriget
- 1980–1988 irakier och iranier som flydde undan Iran-Irakkriget
- 1990 – kroater, bosnier flydde undan inbördeskriget i Jugoslavien
- 2000 – personer från Irak, Afghanistan, Eritrea, Somalia och Syrien flyr undan krig och förtryck

Efter EU medlemskapet 1995 och den fria rörligheten ökade arbetskraftsinvandringen. Den ökade också även bland medborgare utanför EU i och med att Sverige liberaliserade reglerna 2008. Det innebär att alla som hittar ett arbete i Sverige får rätt till uppehålls- och arbetstillstånd. Flyktingmigrationen till Sverige från 2009 till 2020 har resulterat i att 329 483 personer har fått positivt beslut. Totalt antal asylsökande under denna period var 544 107 personer vilket innebär att 60,6 % av dem har fått stanna i Sverige.

År 2019 utgjorde 2 019 730 personer ur Sveriges befolkning av utrikesfödda och 615 000 personer var inrikesfödda med två utrikesfödda föräldrar vilket tillsammans motsvarade 25,5 % av hela befolkningen.

De trettio vanligaste födelseländerna för utrikesfödda[75]

Syrien	191 530
Irak	146 048
Finland	144 048
Polen	93 722
Iran	80 136
Somalia	70 173
Jugoslavien	64 349
Bosnien Hercegovina	60 012
Afghanistan	58 780
Turkiet	51 689
Tyskland	51 436

Eritrea	45 734
Thailand	43 556
Norge	41 578
Indien	40 641
Danmark	39 457
Kina	33 282
Rumänien	32 294
Storbritannien	29 979
Libanon	28 508
Chile	28 025
USA	22 802
Ryssland	22 665
Etiopien	21 686
Vietnam	20 676
Grekland	19 547
Pakistan	19 107
Ungern	16 728
Litauen	15 596
Filippinerna	15 281

Språk och minoriteter i dagens Sverige

I Sverige är svenska lagstadgat huvudspråk sedan 2009, och har haft denna status de facto sedan urminnes tid; däremot är svenska inte fastställt som officiellt språk vilket är vanligt med huvudspråken i många andra länder. I Sverige talas bland annat albanska, bosniska, kroatiska, makedonska, arabiska, assyriska/syrianska, persiska, spanska, engelska, somaliska, tyska, holländska, polska, portugisiska, ungerska, kurdiska, grekiska, franska, tigrinja, thai, turkiska, kinesiska m fl.

Nationella minoritetsspråk är finska, samiska, meänkieli, romani och jiddisch. Det svenska teckenspråket har också ett särskilt skydd i språklagen.

Syftet med lagen är att ange svenskans och andra språks ställning och användning i det svenska samhället. Lagen syftar också till att värna svenskan och den språkliga mångfalden i Sverige samt den enskildes tillgång till språk.

Mot bakgrund av Europarådets ramkonvention om skydd för nationella minoriteter erkände Sveriges riksdag 1999 samer, tornedalsfinnar, sverigefinnar, romer

och judar som nationella minoriteter, på grund av dessa folkgruppers långvariga historiska förankring i Sverige.[76]

Ramkonventionen innehåller ingen definition av begreppet nationell minoritet, men i artikel 5 omnämns religion, språk, traditioner och kulturarv som viktiga delar av de nationella minoriteternas identitet. Riksdagen kompletterade dessa kriterier med ett antal andra och kom fram till att en grupp, för att räknas som nationell minoritet i Sverige, ska ha:

- en uttalad samhörighet och en (till antal i förhållande till resten av befolkningen) icke dominerande ställning i samhället
- en religiös, språklig, traditionell och/eller kulturell tillhörighet
- en vilja och strävan att behålla sin identitet
- historiska eller långvariga band med Sverige

Judar, romer, samer, sverigefinnar och tornedalingar uppfyller dessa kriterier. Respektive grupp har aktivt värnat sin kultur och sitt språk så att minoritetskulturerna har kommit att utgöra en levande del av det svenska samhället och kulturarvet. Alla fem grupperna har dessutom funnits i Sverige under mycket lång tid. Judar har bott i landet sedan 1600-talet, och romer åtminstone sedan 1500-talet. Samerna är ett urfolk och har levt i det som nu är Sverige sedan urminnes tider. Tornedalingar och finsktalande personer har funnits här sedan långt före den svenska statsbildningen. Sverige och Finland var under drygt sexhundra år, fram till 1809, ett och samma land.[77]

Social process

Struktureringsteorin syftar till att ge en beskrivning av relationen mellan individ och samhälle från en interaktionistisk utgångspunkt där individ och samhälle ses som konstruktioner och påverkar varandra i en ständigt föränderlig kontext. Inom strukturer finns både begränsningar och möjligheter för mänskliga handlingar samtidigt som strukturernas innebörder är under konstant ombildning genom att de påverkas av mänsklig interaktion.[78]

En struktur består av regler och resurser, där regler är de regler som styr den dagliga interaktionen. Dessa regler är både meningsfulla och reglerande, och de skapar normer och hot om sanktioner om de överskrids. Reglerna är dock inte formella och tydliga, utan vaga och tysta, en produkt av mänsklig interaktion. Men

dessa regler är ofta viktigare än faktiska formaliserade regler, som de som finns i lagböcker. Struktur uppstår när regler associeras med resurser. Det finns två olika typer av resurser: allokerade och auktoritativa. Allokeringsresurser handlar om möjligheten att påverka den fysiska miljön, medan auktoritativa resurser handlar om möjligheten att styra och kontrollera människor. Att äga resurser är därför likvärdigt med att äga och utöva makt. Så länge en person har möjlighet att påverka och förändra sociala händelser, så har hen makt.[79] Individuella handlingar (externalisering) betyder att andra observerar och tolkar handlingar bortom vad de själva representerar, vilket också innebär att objektifiering sker. Med tiden internaliseras dessa objektifierade beteenden och ses som givna. Institutionalisering uppstår när sedvanliga beteenden utförda av olika typer av aktörer kännetecknar varandra.[80] Institutionalisering är en process som skapar aktörernas sociala verklighet.

Social process – social interaktion – beskrivs som en ritual där människor via kommunikation vill uppnå kontroll av sin situation och sin omgivning.[81] När människor möts och interagerar så finns alltid sociala processer närvarande.[82] En annan definition är att sociala processer kan ses som en rad av händelser som kan vara medvetna eller omedvetna hos de aktörer som är involverade i processen.[83] Sociala processer kan med andra ord förstås som en del av människans vardag och i skilda kontext uppstår olika sociala processer beroende på de människor och sammanhang där processerna äger rum.[84]

Social interaktionism

Ett socialpsykologiskt och interaktionistiskt perspektiv grundar sig på teorin och uppfattningen att människan är en social varelse och på hennes förmåga till perspektivtagande. Socialpsykologin studerar individens aktivitet eller beteende på dess plats inom den sociala processen. En individs beteende kan endast förstås i termer av det totala beteendet hos den grupp i vilken hon är medlem, eftersom hennes individuella handlingar är sammankopplade med ”större” sociala handlingar, vilka går bortom henne själv och inbegriper övriga medlemmar i gruppen.[85]

Innebörden av att som människa vara social betyder att hon har förmågan ”[…] att samtidigt befinna sig i flera olika perspektiv”.[86] Det är först genom ett rollspel som vi kan överta och anta andra människors synvinkel, det vill säga deras

perspektiv, som vi kan förstå oss själva.[87] Jaget existerar alltså inte vid födseln, utan det utvecklas i samexistens med betydelsefulla andra, som Mead, 1976 konstaterar, i motsats till den generaliserade andra vi känner genom lek, spel eller samhället i allmänhet. Under leken lär sig barnen att anamma sina lekkamraters perspektiv och lära sig rollspela, men när de blir äldre kan de också anamma många andras perspektiv och delta i olika lekar där reglerna spelar roll, där de måste förstå sin egen position och roll i spelet. För att jaget ska utvecklas fullt ut måste också sociala normer och medborgerliga roller internaliseras, vilket Mead, 1976 gav uttryck för genom att anta den generaliserade andras perspektiv.[88]

Socialitet handlar om människans sällskaplighet eller förmåga och önskan om att vara social tillsammans med andra. Socialitet handlar också om en önskan och förmåga att visa sin individualitet i mötet med andra.[89] Socialitet som relationell faktor bygger på grundantagandet att det mest betydelsefulla i livet för människor är att upprätthålla sociala band. Viljan att vara sociala leder oss till att ingå relationer som är livsviktiga för oss och vårt välbefinnande. Socialitet är ”vilja till relation”.[90] Religion och moral hänger ihop med relationsskapande, identitetsskapande och individens plats i interaktionsordningen (*the interaction order*). Individer kan bara existera i ett samhälle, det vill säga människor är sociala varelser, men det är endast genom att interagera på ett accepterat sätt som vi förmår att skapa oss en *bekräftande/accepterad* bild av oss själva och inte bli behandlade som – eller till och med se oss själva som – asociala särlingar.[91]

Symbolisk interaktionism

Människor möter och kommunicerar med andra människor men för också en inre dialog med sig själva. Vi interagerar med språk, verbalt och icke verbalt. Vi interagerar med oss själva genom inre resonemang och tänkande, ”den ömsesidiga orientering och beteendeutformning som leder till gemensam handling, dvs till ett ömsesidigt upplevt och meningsfullt beteendemönster”.[92]

Symbolisk interaktionism ser jaget som en process i vilken vårt jag skapas av människor vi möter. Genom språket kan människan göra jaget till en företeelse, ett objekt i sig och reflektera över andras åsikter och föreställningar om oss själva med ”jag” och ”mig” som två faser i processen. ”Mig” står för jagets sociala roller, de av oss internaliserade förväntningar som andra har på oss. I ”mig” finns vårt språk och alla våra erfarenheter lagrade. ”Mig” är relativt stabil och förändras

ganska långsamt. "Jag" är den spontana och kreativa delen av oss. Det är den delen av individen som varseblir och svarar på den andres åsikter och beteende. Hur vi människor reagerar i en viss situation styrs många gånger av fysiologiska tillstånd och betingade reflexer, dvs processer som sker omedvetet eller bara delvis under medveten kontroll. I detta sammanhang fungerar "jag" och "mig" i en ständig växelverkan, där "mig" utövar sociala påtryckningar på "jag" vilket styr hur "jag" kommer att agera i en bestämd situation. I nästa stund har detta blivit en del av det förgångna och alltså en del av "mig". På det sättet påverkar "jag" successivt "mig" att förändras.[93]

Den symboliska interaktionismens hörnstenar är "definitionen av situationen, att all interaktion är social, att vi interagerar med hjälp av symboler, att människan är aktiv och att vi handlar och att vi befinner oss i nuet".[94] Definitionen av situationen innebär att om vi människor definierar eller varseblir en situation som verklig, så är den också verklig för oss i dess konsekvenser. Det vi varseblir blir alltså inte bara vår verklighet utan det blir också något som styr vårt beteende. Hur någon definierar en situation vid ett visst tillfälle blir bestämmande för just den personens beteende i just den situationen. Definitionerna är pågående processer och vi definierar om situationen hela tiden. Omdefinitionerna ger möjligheter att ändra beteendet. Om allt vi varseblir är subjektivt skulle vi kunna säga att inget är objektivt. Här är symbolisk interaktionism dock pragmatisk och vissa delar av en situation som alla är överens om får en objektiv prägel.

"Situationen i samklang med våra genom interaktion uppbyggda symboler ger en slags objektivitet till den sociala verkligheten."[95] Symboler bär på mening, men de blir symboler bara om de har samma betydelse för oss och andra i vår omgivning. Ord är de vanligaste och mest uppenbara symbolerna vi använder, och ordens mening beror på hur vi definierar situationen.[96]

7 Interkulturell kommunikation och interkulturell kompetens

Kommunikation mellan individer sker genom språk, tal, beteende och varseblivning. Det handlar om hur vi uppfattar den andre, hur vi uppfattar oss själva och hur vi kommunicerar i kraft av vår perception av de verbala och icke-verbala element som *tillsammans med sociala aktiviteter och den sociala ordningen* finns i kommunikationen.[1] Interkulturell kommunikation är kommunikation mellan unika människor med sin kulturella bakgrund, personliga upplevelser och erfarenheter, motiv, ideal, målsättningar och kompetenser som möts, samverkar och påverkar varandra i unika situationer och kontexter.[2] En situation definieras av tid och plats där specifika människor handlar på ett speciellt sätt. Vi människor vill förstå vad som händer omkring oss, därför kopplar var och en enskilda detaljer till varandra utifrån deras kognitiva scheman, script och tidigare erfarenheter så att de blir begripliga. Varje person gör det utifrån sina personliga preferenser och det gör att två personer kan tolka en gemensam situation och meningen med densamma på två helt olika sätt.[3] Även om alla människor är olika och har sina egna sätt att se på verkligheten så har vi också likheter, och vår möjlighet att förstå varandra bygger på dessa likheter.[4]

Kommunikationsprocessen har en kontextuell (environmental) förankring i samhället, och pekar också på den kulturella bakgrund som påverkar avsändarens kodning, dvs våra tankar, känslor och attityder uttryckta i en för mottagaren igenkännlig form. Mottagarens avkodning sker med hjälp av dennes sinnen i en tolkningsprocess av budskapet och andra stimuli. Hur vi kodar och avkodar meddelanden är beroende av våra individuella (psykologiska) och kollektiva kulturella och sociala (kognitiva) erfarenheter. Det handlar om en kulturell, sociokulturell och psykologisk påverkan som har betydelse för hela kommunikationsprocessen.[5]

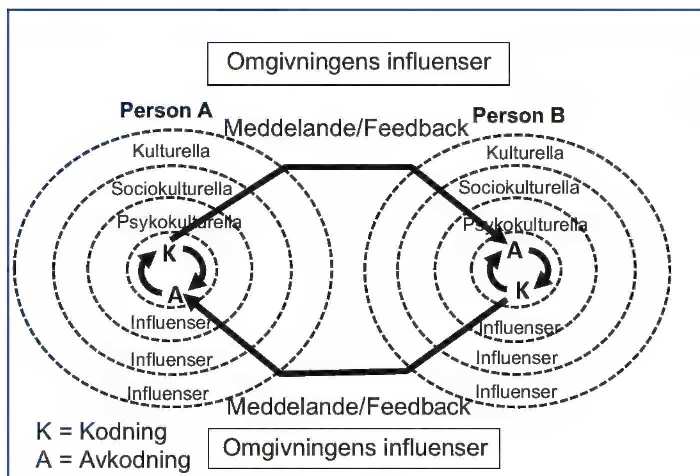

Fig 16. Communication With Strangers. An Approach to Intercultural Communication Gudykunst & Y.Y Kim[6]

Kulturell information ombesörjer bara grunden till en kommunikativ förutsägelse. Förutsägelser gör vi utifrån vår kategorisering om den andra personen (medlem eller icke-medlem av min kultur). Social kategorisering refererar till hur vi ordnar vår sociala verklighet, och genom att kategorisera andra och oss själva blir vi medvetna om vår sociala grupptillhörighet. En social grupp utgörs av två eller flera personer som definierar sig genom något som binder dem samman. När vi väl har placerat någon i en social kategori, aktiveras vårt (*typifierande, generaliserande*) och stereotypifierande (*negativ generalisering*) som inte utgör något annat än en mental bild (*representation*) av den kategoriserande gruppen.[7]

Kommunikation och kultur ses som två separata termer men för att skapa förståelse för varandra krävs båda i ett samspel. Båda definitionerna måste studeras tillsammans eftersom kommunikation kräver kodning/avkodning för att vi ska kunna förstå ett meddelande. För att förstå kodningarna och meddelandet måste vi ha kunskap om kulturella mönster och sociala samspel.[8] Människor från samma kultur kan ta vissa grundläggande och delade antaganden för givna i en kommunikationssituation. Däremot måste människor från olika kulturer vara beredda på

att så kanske inte är fallet, och då talar vi om interkulturell kommunikation vilket ofta handlar om att hantera skillnader och undvika missförstånd.[9]

Kommunikation är en källa till gemenskap och identitet och sker som social interaktion, det vill säga, genom att bygga relationer och utbyta meddelanden för att uppnå intersubjektivitet. Kultur kan inte bara förstås i relation till skarpa gränser och objektivt definierade skillnader, utan också i relation till mänsklig gemenskap och möten.

Interkulturell kompetens

Interkulturell kompetens betraktas som förmågan att på ett framgångsrikt sätt interagera och kommunicera med människor med annan kulturell bakgrund.[10] Det mest grundläggande är att definiera den kontext inom vilken kommunikationen sker, dvs. medkommunikatör, avsikt och situation. Avsikt är grundläggande eftersom det har betydelse för kodningen av budskapet, om det t ex rör sig om övertalning, dialog för att gemensamt utföra en arbetsuppgift, uppnå konsensus i någon världsåskådning eller helt enkelt bekanta sig med varandra, etc. Avsikten bestämmer i sin tur vilka kategoriseringar som blir relevanta att använda sig av i kommunikationen. Om det t ex pågår någon kommunikation mellan två kollegor kanske inte det primära vore att fokusera på kommunikatörernas kulturella bakgrund eller andra socialt generaliserande homogeniteter såsom nationalitet, etnicitet, religion och kön. Det kunde vara bättre att fokusera på profession och professionalitet, med andra ord, socialt signifikanta homogeniteter såsom utbildning, kompetens, yrkeserfarenhet, etc.

Ämnesområdet interkulturell kommunikation har studerats sedan 50-talet, främst vid utlandsarbete inom globala företag och det finns en mängd teorier med olika fokus.

- Anpassning vid utlandsarbete
- Kulturchock vid anpassning till en ny kultur
- Internationell management
- Kulturell träning

Gemensamt för forskningen är dock att den behandlar hur vi på ett framgångsrikt sätt kan kommunicera med människor från andra kulturer.[11]

I de flesta teorier rörande interkulturell kompetens ingår en kognitiv, emotionell och beteendemässig dimension.

Interkulturell kompetens delas in i:

- Innehållsmässiga kulturkompetenser
- Processuella kulturkompetenser

Innehållsmässiga kulturkompetenser

Innehållsmässiga kompetenser handlar om kunskap om kulturen med dess språk, historia, *social organisering*, värderingar, normer och traditioner,[12] och det är kunskap som är informativ och som vi kan t ex läsa oss till. Innehållsmässig kunskap i kommunikation är vad Bennett kallar kulturspecifik kunskap och som vi kan tillägna oss genom att läsa böcker, *forskningsrapporter* eller genom utbildning. Denna kunskap om hur specifika kulturer fungerar kan hjälpa oss att undvika de värsta misstagen men riskerar också att skapa fördomar och stereotypa föreställningar,[13] såsom generaliseringar och reducera individer till stereotyper.

Stereotyper

Utifrån ett sociokulturellt perspektiv skapas stereotyper (antaganden och attityder) genom social inlärning, och utvecklas och upprätthålls genom socialiseringsprocesser och erfarenhet.[14] Ofta är stereotyperna ärvda eller omedvetet överförda från någon äldre när barnen är små. Därför kan det vara svårt för barnet att själv bedöma sanningsenligheten i dem.[15] Ur ett kognitivt perspektiv ses stereotyper som kognitiva strukturer (*scheman*) som innehåller summan av en persons kunskap och antaganden om andra.[16]

För att vi människor ska förstå världen och kunna ta in och tolka all information som hela tiden sköljer över oss behöver vi kategorisera och typifiera saker och ting. Här gäller det att skilja på typer och stereotyper. Typer fungerar som de verktyg som hjälper oss att sortera och associera olika sorters information och knyta dessa till ett sammanhang, framförallt de som inte skiljer sig nämnvärt från det som avviker från normen. Dessa följer de normativa regler som samhället satt upp och blir förknippade med dessa, snarare än med de egna karaktärsdragen. Stereotyper reducerar ett objekt till en viss typ av egenskaper, karaktärsdrag eller åsikter till att endast bli förknippade med detta. Dessa överdrivs och förenklas ofta för att ytterligare skapa skillnad, ett slags ”vi och dem”. Detta skapar alltså

en uppdelning mellan det som är socialt accepterat (typer) och det som inte är det (stereotyper), för att sedan skilja dem åt.[17] Utan dem skulle det vara mycket svårt att förstå omvärlden på det sätt som vi gör idag. Stereotyper hänger nära ihop med representationer.[18]

En representation är som ett tvådelat system i samverkan. (1) Den faktiska betydelsen av ett objekt, människa eller händelse. (2) Vår mentala bild av samma koncept. Det är alltså en kombination av olika logiska begrepp och språket som gör det möjligt, och är helt avgörande för oss när vi tolkar omvärlden.[19]

En persons uppfattning om världen är ett samspel mellan vad som existerar och den kunskap/erfarenhet (*förförståelse alternativt fördom*) som en person har i själva mötet med situationen, personen, begreppet eller föremålet.[20]

Stereotyper ingår i allas fördomar[21] och stereotyper är fördomar som kommer fram speciellt ofta för en viss grupp.[22] Palmberg använder ordet ”standardfördom” som en synonym till stereotyper och ger som exempel utseende eller beteende på hos viss grupp.

Fördomar handlar om att döma och dra slutsatser innan ett möte med en grupp av människor eller en enskild individ. Fördomen är en övertygelse eller en föreställning om hur människan ska bete sig, se ut, tänka och tycka. Ofta är fördomarna grundade på jämförelser med den egna gruppen. Det kan vara svårt att tala om en grupp eller en kultur utan att övergeneralisera, eftersom vi saknar kunskap och information om alla människor.[23] Fördomar kan definieras som negativa attityder.[24] En person som har mycket fördomar är ofta motiverad till sina uppfattningar om andra människor. Till exempel kunde en motivation till en fördom vara konkurrens mellan personer eller grupper.[25] Fördomar kan uttryckas både kognitivt och emotionellt. Vissa personer kan uttrycka sina fördomar genom aggression eller avsky, eller genom att ta avstånd. Det kan också bli ett sätt att hantera frustration eller en kompensation för sina egna tillkortakommanden.[26]

Kulturdimensioner

Kulturdimensioner bygger på forskning där nationell kultur jämförs. Hofstedte publicerade 1983 en studie med över 116 000 deltagande chefer från 50 olika länder inom företaget IBM. Studien poängsatte olika länders kulturer utifrån fyra kategorier. Det tillkom en femte dimension 1991, långtidsorientering, baserad på

forskning av Michael Bond och 2010 lades en sjätte dimension till, tillfredsställelse mot återhållsamhet, baserad på en analys av *World Values Survey*[27]. De olika dimensionerna är dock inte rena kommunikationsteorier utan tar även hänsyn till de socialpsykologiska kulturella skillnader som existerar på en kulturell nivå. Dessa dimensioner kan därför inte förklara interaktionen som sådan, dock berör den de kulturella skillnader vilka i sin tur har konsekvenser för kommunikation.[28] Kultur ses här som en kollektiv programmering av sinnet och vad som skiljer en grupp människor ifrån en annan.[29] Hofstedte definierar tankemönster, känslor och handlingar som mentala programmeringar och menar att vårt sätt att bete oss till stor del är påverkad av hur vi har blivit mentalt programmerade. Källan till vår[30] mentala programmering är den sociala miljö i vilken vi har vuxit upp och samlat på oss våra livserfarenheter och kunskaper och har lärt oss våra tanke- och handlingsmönster. Det hela börjar med familjen och leder senare till kvarteret, sedan skolan, ungdomsgrupper, arbetsplatser och samhället. Hofstedes teori har kritiserats för att vara gammal och inte kunnat hänga med i samhällsutvecklingen i en mer globaliserad värld. Teorin anses inte vara dynamisk då en föränderlig värld enligt kritikerna borde leda till förändrade index[31]. Som svar på kritiken försvarar Hofstede teorin med att indexen har visat sig stå sig väl över tiden och att de samhälleliga förändringar som världen genomgår sker på ett globalt övergripande plan, vilket i sin tur gör att teorin fortfarande anses vara rättvisande i komparativa studier mellan kulturer (nationalstater). De kulturella dimensionerna blir med detta i åtanke ett sätt att mäta kultur, förstå kulturella skillnader och hantera kulturkrockar.[32]

Kulturkrocksteorin beskriver kulturkrock som ett fenomen som har flera definitioner även om det finns en relativ konsensus bland dessa. Kulturkrock kan beskrivas som ”ett tillstånd av desorientering och oro över att inte veta hur jag ska bete mig i en kultur jag saknar kunskap om”[33]. En annan beskrivning är att kulturkrock ”beskriver ett trauma som en person lider av som plötsligt introduceras till en kultur som är väldigt olik deras egen”. Kulturkrock är en kumulativ reaktion på kulturell anpassning som kan härledas till såväl en intellektuell nivå som en känslomässig, beteendemässig och fysiologisk nivå hos den utsatta individen. Sammantaget syftar samtliga dessa definitioner till att behandla kulturkrock som ett problem som dyker upp i anpassningsarbetet till en kultur och en kulturell

övergång på ett individuellt plan. Kulturell träning, på plats såväl som tidigare ska ha samtliga av dessa faktorer i åtanke för att bli effektiv.[34]

Kulturkrockskurvan

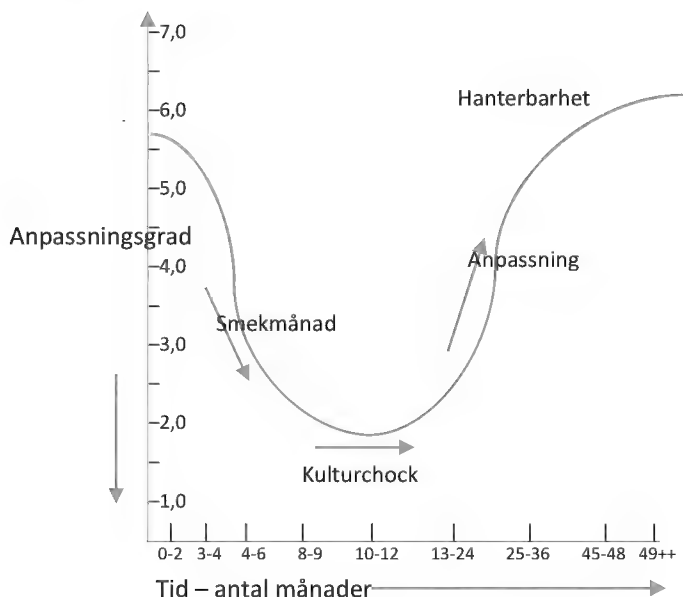

Fig 13. U-kurvan gällande interkulturell anpassning[35]

En kartläggning av effekterna av en kulturkrock framgår i modellen ovan. Kulturkrockskurvan formad som ett U benämns även som U-kurvan, och visar på förhållandet mellan expatriatens uppfattning och upplevelse på plats i det nya landet i förhållande till tillbringad tid. Första fasen, ofta benämnd med sitt engelska namn Honeymoon (smekmånaden) är en introduktion till det nya landet och kulturen. Under dessa första veckor är expatriatens generella uppfattning till den nya kulturen positiv. Detta förbyts i fas två, kulturchocken som är en tid präglad av problematik då de kulturella skillnaderna blir tydliga. Irritationen kan bero på kulturkrockar upplevda i arbetsmiljö, hemmet eller gällande praktiska frågor[36]. Många expatriater tar inte sig igenom denna fas, vilket i förlängningen leder till ett misslyckat anpassningsprojekt[37]. I tredje fasen sker en anpassning där

en förståelse för den nya kulturen byggs upp.[38] Detta är ofta förknippat med en inlärning av språket. I fjärde och sista fasen är expatriat och familj mer eller mindre integrerad i den nya kulturen och de har lärt sig uppskatta och hantera den. Det är i detta sista steg som expatriaten visar på störst produktivitet.[39]

Vi drabbas av olika påfrestningar många gånger under livet, såväl psykiska som fysiska, och migration och emigration är exempel på det. Antonovsky kallar dem för stressorer. Stressorerna utgörs bland annat av krav och kännetecknas av bristande tydlighet, under- eller överbelastning, och brist på möjligheter till medbestämmande. Hur människor hanterar stressorer är enligt Antonovsky beroende på vilka generella motståndsresurser denna förfogar över. Dessa generella motståndsresurser är, enligt Antonovsky, kulturell stabilitet, god ekonomi, socialt stöd och jag-styrka.[40] För migrantens del kan kulturell stabilitet föregås av och förutsätta god ekonomi, socialt stöd och jag-styrka.

Kulturdimensionerna beskriver genomsnittliga kulturella skillnader, inte värden för individer. Det finns sex grundläggande dimensioner som visar de gemensamma kulturella problem som utgör skillnader mellan nationer.[41]

- Maktdistans
- Individualism – kollektivism
- Maskulint – feminint
- Osäkerhetsundvikande
- Långtidsorientering – korttidsorientering
- Eftergivenhet – återhållsamhet

Maktdistans

Maktdistans handlar om hur organiseringen av ett samhälle och hur maktstrukturen ser ut. En auktoritär maktordning kan vara feodal och/eller bygga på olika former av diktatoriska och auktoritära härskar- och maktstrukturer.[42] Regeringsstyret ska t ex ha erhållit legitimitet från historiskt förankrade gudomliga rättigheter, dvs. religiösa lagar och traditioner.

En demokratisk organisering av samhället utgår från staten som ett instrument för samhällets beslutsfattande med fokus på samverkan med den politiska makt som tillhandahåller och reglerar individens behov. Ett av de främsta tecken på en välfungerande demokrati är att samhället kännetecknas av att det ständigt rör sig

mot det (ideala) tillstånd där alla samhällsmedlemmar känner sig som upphovspersoner till just de rättigheter som de förväntas respektera som mottagare.[43] Regeringsstyret söker legitimitet från folket.

Maktdistans är en dimension inom en nationalkultur som rör avståndet mellan individer av olika status/rang. Det är där som avståndet mellan underlydande och överordnad manifesterar sig.[44] Kulturer med hög maktdistans har mycket större skillnader i fördelningen av välstånd och makt inom kulturen. Inom kulturer med stor maktdistans tenderar det att finnas en hierarkisk struktur när det kommer till sociala relationer.[45]

I vilken grad mindre inflytelserika individer i en organisation accepterar och förväntar sig en ojämn maktfördelning hänger samman med maktdistans. I länder med en liten maktdistans är mindre inflytelserika individer mindre beroende av sina chefer och hierarkin. Här har oftast den anställda mer inflytande och kan inkluderas i beslut. Som resultat är underställda i dessa länder inte rädda för att ta kontakt eller säga emot sina chefer. I länder där maktdistansen är stor är underordnade och överordnade inte alls på samma nivå och underordnade förväntar sig tydliga och strikta direktiv från sina överordnande. Undersökningar visar att de asiatiska, östeuropeiska och latinska länderna har mycket hög maktdistans. Låg maktdistans visar sig bland annat i de nordiska länderna och USA.[46]

Individualism – kollektivism – relationen mellan individ/samhälle och solidaritet

I en auktoritär samhällsorganisering bygger sociala relationer på en hierarki av roller, ordnade enligt kön och ålder i en patriarkal gemenskap. Samhällets medvetande är centrerat kring kollektivet vars kärna är familjen, släkten, klanen, byn och i sin förlängning hela den etniska/nationella gruppen. Solidaritet och tillit skapas och transformeras genom blodsband, giftermål och andra allianser. Dessa förutsätter en hög grad av enhetlighet, konformitet och likhet mellan människorna i form av en stark samstämmighet i värderingar och synsätt. Målet för den mekaniska (*auktoritära*) solidaritetens socialisationsprocesser är människor som sätter gruppen före sig själva och uppfattar sin egen person som en upprepning av tidigare generationer i ett kollektiv där gruppen gestaltar självet. Den enskildes högsta moraliska plikt är därför att underordna sig i den hierarkiska ordning som definierar varje människas plats i helheten enligt familjens status, hennes kön och ålder. Samhällsordningen och dess institutioner bygger på kollektivets företräde

framför individens rättigheter. Individuella och unika personligheter behövs inte. Individualiteten existerar endast som härskarnas, furstarnas och hjältarnas privilegium som uttryck för de unika rättigheter de får genom sin börd. Deras undersåtar är objekt och medel för härskarnas mål. Inom den auktoritära solidariteten utgör kollektivet och dess heder det heliga och okränkbara subjektet.[47]

I kraft av urbaniseringsprocessen jämte arbetsdelningens moraliska potential frikopplas individen från den mekaniska (*auktoritära*) solidaritetens täta familj och bygdegemenskap. Identitetens tyngdpunkt flyttas från familjen, klanen och Gud till professionen, staten och individen[48] och en organisk (*jämlik*) solidaritet.

Den organiska (*jämlika*) solidariteten detroniserade det blodsbaserade kollektivets primat till förmån för individens värdighet. Det är den enskilda människan som uttrycker samhällets gudomliga essens, och individen snarare än kollektivet är kultens föremål. Inom den mekaniska (*auktoritära*) solidaritetens domäner utgör kollektivet och dess heder det heliga och okränkbara subjektet, medan den organiska (*jämlika*) solidaritetens heliga och okränkbara subjekt är individen och dess mänskliga värdighet.[49] Det betyder inte att individen svävar fritt omkring; den frikopplas bara från blodsbaserade band för att senare knytas samman med andra individer inom den stat som nu bildar ett utvidgat samhälle. Individ och samhälle förutsätter varandra i autonomi och gemenskap.[50]

Individualism är något som är kopplat till en kärnfamilj emedan kollektivism är mer kopplat till storfamiljen. Med kärnfamiljen menas en familj i vilken ingår föräldrar och barn, medan storfamiljen också kan omfatta föräldrarnas syskon och föräldrar samt barn och barnbarn. De barn som växer upp i en storfamilj, med flera äldre och yngre i familjen, tenderar mycket mer att se sig själva som en del av en grupp, att jag är bara en del av den helhet som är ”vi”, än vad en individ som är uppväxt i en kärnfamilj gör.

I en livssituation där vi befinner oss i en miljö med konstanta och mycket sociala kontakter så blir en harmonisk sammanhållning med den sociala omgivningen en mycket viktigare dygd som sträcker sig utanför ramen för sin egen familj. I kollektivistiska kulturer är människor mer måna om omgivningen och säger inte ofta nej öppet till någon annan, utan ger i stället antydningar om det, eftersom det anses oartigt att neka någon, till skillnad från individualistiska kulturer där folk är mer rakt på sak.[51] Vi uppfattar det som att människor upplever sig själva som en

del av en helhet och inte har några intentioner att störa och göra någon annan besviken genom att säga nej. En person antyder något istället för att neka det blankt och det förväntas andra medlemmar av kulturen att förstå. Vi kan se det i länder, till exempel Japan som anses vara präglat av en mycket kollektivistisk kultur.[52] Där förväntas folk förstå antydningar och att inte allt uttrycks rakt och konkret. Medan folk från individualistiska kulturer kan bli förvirrade eftersom de inte är vana vid dessa typer av antydningar när folk inte säger som det är. Lojaliteten till gruppen som helhet är en nödvändig del för kollektivfamiljen där resurser uppfattas som något som bör fördelas inom familjen. Medan kärnfamiljen och det individualistiska synsättet brukar se till att barnen flyttar ut när det blir dags för högre studier och de förväntas kunna lära sig att klara sig själva. De lär sig att ta hand om sig själva, deras inkomst blir deras rättighet och de förväntas använda de intjänade resurserna som de själva önskar, medan medlemmen från kollektivfamiljen förväntar sig att den som är högre utbildad och tjänar mer skall dela med sig av sina förtjänster till familjen.[53]

Denna dimension har att göra med den grad i vilken en kultur uppmuntrar jaget eller gruppen. Beroende på vår nationella kulturella bakgrund så tar en individ olika ställningstaganden till individualism och kollektivism. Utmärkande för individualism är en kultur där de sociala ramverken inte är speciellt viktiga. Som individ ska vi vara självständig och unik som person. Kollektivism utgörs av en kultur där vi förväntas ta hand om varandra, gruppen prioriteras före jaget. Individer integreras i sammansvetsade grupper som blir ett socialt skydd för individen i utbyte mot dennes lojalitet. I en kollektivistisk kultur förväntas en anställd att se till sin sociala grupp och besluten tas alltid för gruppens bästa (*källa till korruption*). I dessa länder är det inte ovanligt att släktingar anställs eftersom de ser efter vad som passar in i gruppen. I en individualistisk kultur förväntas den anställde istället att endast se till sitt eget intresse och arbetet bör också vara organiserat efter detta. Det finns ett starkt samband mellan ett lands nationella välstånd och graden av individualism, ju rikare desto högre individualismindex. Högst individualismindex har USA där även de europeiska länderna ligger högt i rankningen. Lägst individualismindex har Central-och Sydamerika följt av de asiatiska länderna.[54]

Maskulint – feminint

Alla samhällen består av individer av bägge könen, oftast jämt fördelade i antal. Båda är biologiskt olika och så är det över hela världen. Men denna olikhet har olika innebörder när det kommer till vilka roller de får i samhället beroende på vilket samhälle de befinner sig i.[55]

När vi talar om maskulina kulturdimensioner ser vi egenskaper som sätter mäns fokus på ambitioner när det kommer till yrkeslivet, det handlar om att värdesätta höga inkomster och att vara ute efter att bli erkänd för sina insatser. Män är de som försörjer familjen med jobb och inkomst medan kvinnorna är de som ansvarar för omvårdnaden av familjen och hushållet. Det maskulina samhället är fullt av utmaningar inom arbetslivet och mycket fokus ligger på att avancera genom befordran och att klättra uppåt. Samhällen som präglas av en feminin kulturdimension tenderar att lägga fokus på relationer i arbetslivet, exempelvis är det viktigt med goda relationer mellan arbetsgivare och anställda. Det handlar mycket om samarbete i samhället och att komma överens med varandra. Målsättningarna handlar mer om att vi vill ha ett lyckligt liv och vara nöjda med oss själva och inte ha så höga ambitioner när det kommer till social rankning. I motsats till den maskulina dimensionen så har båda könen en mycket mer jämlik ställning i samhället för den feminina kulturdimensionen när det kommer till könsrollernas betydelse. Könet spelar näst intill ingen roll angående människors position i arbetslivet; män och kvinnor kan ha likadana roller inom arbetslivet. Det är också därför det är vanligt med många kvinnor inom professionella yrken i de feminina kulturdimensionerna, eftersom könsrollerna där är mer jämställda. När vi talar om maskulina kulturer avses kompetitiva samhällen, där arbete och social status har mycket större fokus än andra aspekter av livet, där det handlar om ambition och att uppfylla förväntningar, och där mycket målinriktade individer kan klara sig bra. Till skillnad från feminina kulturer där människor fokuserar på kvalitet och livsglädje och att komma överens med varandra. Det maskulina samhället präglas mer av tävlingsmentalitet och ambitioner medan det feminina samhället handlar mer om jämställdhet och överenskommelser istället för att tävla mot varandra.[56]

Ett maskulint synsätt definierar ett samhälle där de emotionella könsrollerna skiljs åt på ett tydligt sätt. Männen har fokus på materiella framgångar och har en tendens att behöva hävda sig och spela hårdföra. Kvinnorna är istället blyga, ömsinta

och bryr sig om livskvalitet. En maskulin kultur bryr sig mer om prestation, självsäkerhet och hjältemod. I ett samhälle, som istället har en feminin karaktär och definierar de emotionella könsrollerna, förväntas båda könen ha de egenskaper som kvinnan förväntas ha enligt det maskulina synsättet. En feminin kultur präglas av blygsamhet, samarbete och omsorg om de svaga. Organisationer i en feminin kultur arbetar mot jämlikhet och rättvisa. Organisationer i en maskulin kultur har istället mottot: må bäste man vinna, vilket är ledordet både vid konflikthantering och vid belöningar. Högst upp på rankingen på maskulinitetsindex ligger Slovakien och Japan. Längst ner i rankingen ligger Sverige och Norge.[57]

Osäkerhetsundvikande

Osäkerhetsundvikande är en dimension som handlar om olika kulturers syn på hur vi undviker det som är obekant för oss och om hur olika kulturer tolererar det som är oförutsägbart. Olika samhällen har utvecklat metoder för att hantera den ångest som kommer från osäkerhet; dessa metoder är bl.a. teknologi, lagar och religion. Teknologi i dess olika former hjälper folk att undvika den osäkerhet som orsakas av naturen. Lagar och regler försöker hindra osäkra beteenden från människor. Religion hjälper en anhängare att acceptera viss osäkerhet som vi inte kan försvara oss mot och ibland kunna erbjuda den slutgiltiga säkerheten genom ett liv efter detta. Med osäkerhet menas att något kan ha andra utfall än det som vi antingen vill undvika eller acceptera. I samhällen med mycket osäkerhetsundvikande riskerar minoriteter till och med att bli förtryckta och särbehandlade av majoriteten om dessa människor inte är som den stora gruppen och därför anses vara oförutsägbara och främmande för dem.[58]

Den osäkerhetsundvikande dimensionen definieras utefter vilken grad som individer inom en kultur känner sig obekväma med just osäkerheten. Det handlar alltså om hur en kultur hanterar det faktum att framtiden är okänd och osäker. Osäkerhet kring detta kan uttryckas och resultera i stress, nervositet och ett behov av att kunna förstå oskrivna regler. Kulturer med ett starkt osäkerhetsundvikande har ett behov av att arbeta med strukturer. Dessa kulturer har vanligtvis stark tilltro till expertis och har ett stort antal specialister i organisationerna. Detta är ett resultat av att människorna i dessa kulturer har en tendens att arbeta väldigt hårt eftersom de upplever ett inre krav att prestera för att kunna mildra osäkerheten. I kulturer med svagt osäkerhetsundvikande är det tvärtom, där upplever människor en instinktiv skräck för struktur och regler. Människor har ett mer

avslappnat synsätt och ser det som att problem löses lättare genom vanor och social kontroll än regler. I toppen på osäkerhetsundvikandeindex hittar vi Grekland och Portugal och i botten med minst osäkerhetsundvikande finns bland annat Singapore och Jamaica.[59]

Långtidsorientering – korttidsorientering

Kulturer som präglas av långtidsorientering är generellt misstänksamma mot förändringar och anser att det är viktigt att bevara traditioner och normer. Arbetslivet handlar mycket om ekonomiska mål och faktorer som frihet, prestationer och eget tänkande värderas högt. De kulturer som har korttidsorientering ser istället framåt och satsar gärna på nya moderna utbildningar, uppmuntrar sparsamhet och förberedelser i största allmänhet inför framtiden. Arbetslivet i en korttidsorienterad kultur värderar ärlighet, ansvarstagande, anpassningsbarhet, långsiktiga vinster och företagets framtid. De asiatiska länderna har ett högt index på långtidsinriktning och ligger i toppen. Det beror bland annat på att i många asiatiska länder hänger familjeliv och arbete ihop med varandra och familjeföretag är mycket vanligt. Lägst index på långtidsorientering har Puerto Rico.[60]

Eftergivenhet – återhållsamhet

En kultur med hög eftergivenhet präglas av en syn som tillåter behovstillfredställelse och låter människor njuta av livet och uppleva glädje. Enligt detta synsätt anser människor att fritid är viktigare än arbete och att sociala relationer har stor betydelse. Människor har en låg moral, svag disciplin och en optimistisk syn på framtiden och livet i stort. En kultur som präglas av återhållsamhet å andra sidan, begränsar glädjen och betonar kraven på att följa strikta sociala normer. Individer i denna kultur har i arbetet en hög moral, stark disciplin, tydliga könsroller och stort fokus på arbete men mindre på fritid och sociala relationer. Venezuela och Mexico har högst eftergivenhet i världen medan Pakistan och Egypten har lägst.[61]

Kulturella dimensioner är ett ramverk som till stor del är utvecklat av Geert Hofstede som ett verktyg för att kunna kategorisera och generalisera kulturer och samhällen till en viss grad. Brist på praktisk kunskap om den andra kulturen kan i vissa situationer skapa svårigheter för individer som bara har teoretiska kunskaper om kulturens generella drag som inte är tillräckliga för att kunna förstå situationen de möter.[62]

Hög och låg kontext i kommunikation

I de innehållsmässiga kulturkompetenserna kan kontext rörande kommunikation ingå vilket anger två extremer och vad som finns mellan mycket hög kontext och mycket låg kontext i olika länder.[63] Individer i ett land med hög kontext har tendenser att vara djupare involverade i varandra vilket skapar intimare relationer som bildar en social hierarki. Resultatet av denna intimitet gör att individer håller inne med sina känslor och att kommunikationen ofta bär ett större djup.

I länder med låg kontext är individerna i högre grad individualiserade, i vissa fall även främmande för varandra vilket gör att samhället som helhet påverkar individen mindre och att kommunikationen sker på ett tydligare och rakare sätt.[64]

I meddelanden som ofta har hög kontext finns informationen antingen i den fysiska situationen i vilken kommunikationen sker, eller internaliserad i personen som kommunicerar meddelandet oavsett om det sker i tal eller skrift. Låg kontext innebär att informationen och syftet med kommunikationen ofta framförs tydligt i själva språket, både skriftligt och muntligt. I dessa kulturer förväntar människor sig dessutom att få en förklaring om något är oklart. Större delen av informationen i ett meddelande från en individ med låg kontext förväntas finnas i själva meddelandet på ett tydligt sätt som kompensation för brist på kontext eller sammanhang. I länder med låg kontext sker kommunikationen direkt och linjärt med konstant användning av ord. Den är precis, öppen och baseras på känslor med äkta intentioner.[65] Kommunikation med hög kontext, å sin sida, tenderar till att uttrycka dess intentioner på ett mer indirekt sätt och kommunikationen har ofta en underliggande mening som ingen säger rakt ut.[66]

De främsta skillnaderna som finns mellan olika länder är:

- Språk
- Utbildning
- Värderingar
- Attityder
- Religion
- Social organisation

Språk, som är en viktig skillnad och kulturell faktor, kan användas för att generera större förståelse för andra kulturer eftersom det innebär direkt kommunikation mellan individer från skilda kulturer.

Eftersom både urbanisering och sekularisering är processer som pågår i alla länder är det viktigt att vara försiktig med att kategorisera individer efter nationell bakgrund och komma ihåg att minoritetsgrupper med annan etnisk tillhörighet än den dominerande nationella bakgrunden ingår i nästan alla nationalstater. Vi ska också ha klart för oss att ovanstående kulturdimensioner finns representerade i en nationalstat som en mosaik, och att vissa kulturdimensioner existerar mindre på individ- än på samhällsnivå. Till detta måste vi också tillägga att stereotyper alltid finns med i kommunikationsprocesser.

En enkel definition av stereotyper är ”bilder i vårt huvud om andra sociala/ sociokulturella grupper”.[67] En mer utförlig beskrivning av stereotyper är att stereotyper ofta är nedvärderande bilder av sociala grupper. Det innebär att en grupp människor känns igen och tillskrivs både inre och yttre egenskaper. Till exempel att en person med ett visst utseende eller *bakgrund* förväntas bete sig på ett visst sätt. Människor har både stereotyper om andra grupper och den grupp hon själv tillhör.[68] Vår egen erfarenhet av andra kulturer spelar en stor roll i vår kommunikation.

De som genom interaktion förvärvar kunskap om andra kulturer kommer att ändra sin stereotypiska syn på andra nationaliteter och skaffar sig en förståelse för de värderingar som ligger mer till grund för de flesta scheman (*tankestrukturer*) än vad de stereotypiska reglerna gör.[69] Individens grad av engagemang i den andra kulturen såväl som nyfikenhet och vilja att lära spelar stor roll för vår förståelse av andra kulturer.

Processuella kulturkompetenser

Kultur är människans sociala gensvar på faktorer som strukturerar vår tillvaro. Processuell kulturkompetens är medveten och individuell och inkluderar både ett affektivt medvetande som omfattar känslor och tankemässiga (kognitiva) kompetenser och ligger närmare kulturgenerella förmågor, eftersom de kan appliceras på vilket kulturmöte som helst.

Känslomässiga kulturkompetenser handlar om:

- Att förstå vilka känslor som kulturmötet frambringar hos en själv
- Att kunna hantera känslor.[70]

Förstå vilka känslor som kulturmötet frambringar hos en själv är intuitivt och känsloläge har bland annat betydelse för vad som betraktas som en god handling, en god person eller ett respektfullt bemötande.[71] Känslorna hjälper oss att fokusera på det som är viktigt, ge det som händer en personlig mening och göra oss beredda att handla. Utan känslor skulle vi inte kunna sortera bland alla de tusentals intryck som möter oss varje sekund, välja ut de som har relevans för oss och sätta resten inom parentes. Tillvaron skulle bli ett svårbegripligt myller. Utan känslor skulle vi inte heller kunna förstå våra medmänniskor, inte känna empati och eller kunna leva oss in i hur de tänker och känner.

Förmågan att hantera känslor

Emotioner är tillfälliga bio-psyko-sociala reaktioner på händelser som har en direkt inverkan på vårt välmående och som potentiellt kräver handling.[72]

a. Upplevda emotioner är vad individer känner och som i någon mening är den privata sidan av emotioner.
b. Utryckta emotioner är de som vi delar med oss till andra. Upplevda och uttryckta emotioner stämmer inte alltid överens. Du kan visa någon form av känslouttryck utan att känna något och vice versa.

Känslor regleras på två sätt, dels när de ska komma till uttryck och dels hur vi ska inhibera (innebär att vi känner utan att visa något) eller maskera våra känslor. Känslo-uttrycksregler är huvudsakligen kulturellt styrda. och vi uttrycker dem genom att förstärka, försvaga, neutralisera, blanda och maskera.

Att ha en grundläggande känsla av att faror kan bemästras och att känslor inte är farliga, utan tvärtom något som hjälper och vägleder, lär oss att ta hand om våra känslor på ett medvetet sätt. Medveten känsloreglering kräver en välfungerande och explicit mentaliseringsförmåga och en upplevelse av att det är du själv som har ansvaret för dina känslor. Mentalisering är att försöka förstå sig själv och andra utifrån mentala tillstånd som tankar, känslor, impulser och önskningar. Teorin bygger på att alla människor uppfattar verkligheten på olika sätt, eftersom de har olika erfarenheter, kunskaper och intressen.[73] Även om alla människor är olika

och har sina egna sätt att se på verkligheten så har vi också likheter, och våra möjligheter att förstå varandra bygger på dessa likheter.

Vad du tänker har stor betydelse för vad du känner, och vad du känner har stor betydelse för vad du tänker. Det är till och med så att känslorna hjälper dig att tänka, eftersom de ger dig information. Mentalisering handlar om att se sig själv utifrån och andra människor inifrån. I båda fallen måste du släppa ditt eget perspektiv[74] men ändå behålla det som referens.

Kognitiva kultulturkompetenser

Kognitivt medvetande innehåller åsikter vilka är ett uttryck för ens perception av världen (världsbild)[75] och övertygelser. Till de tankemässiga kulturkompetenserna räknas förmågan till:

- Perspektivskifte
- Rollskifte
- Kultursensitivitet
- Självreflektion

Perspektivskifte

Perspektiv handlar om att förklara tankar, känslor och beteenden hos individen i kombination med den sociala påverkan som individen utsätts för. Genom socialisering, iakttagelse och reflektion över beteenden kan vi imitera den kultur som vi vill tillhöra. Kulturen skapas av människor som delar gemensamma erfarenheter vilka formar det sätt på vilket vi förstår världen. Kulturen skapas och omskapas mellan människor i ett ständigt pågående samtal människor emellan.

Ett perspektivskifte innebär att vi antar ett relativistiskt synsätt och blir medvetna om att det existerar många olika perspektiv och söker förstå och värdera andras beteende i ljuset av deras kultur snarare än vår egen (etnocentrism). *Ordet etnocentrism kommer från grekiskans ethnos som betyder nation och kentron som betyder centrum.* Etnocentrism innebär att en grupp endast har sig själv som utgångspunkt och ignorerar därför omvärlden eftersom gruppen ser sitt eget perspektiv som det enda rätta vilket försvårar interkulturella möten.[76] Etnocentriska tankar är inte medvetna, avsiktliga eller noggrant genomtänkta, utan en konsekvens av vår socialisation.[77]

De kulturella skillnader som kan uppstå i uttryck, handlingar och attityder grundas ofta på skilda föreställningar om hur världen är uppbyggd.[78] Generellt kan sägas att människor med samma kultur har i stort sett samma reflektioner om sig själva och omvärlden. De har en tämligen likartad världsbild och strävar efter samma belöningar.[79]

Världsbildens konstitution

I en världsbild finns en uppsättning antaganden kring den fysiska och sociala verkligheten och de olika sätt på vilket vi förhåller oss till dem. Världsbilden kan delas in i etiska och teoretiska verklighetsområden dvs kunskaps- och värderingsområden.[80]

1. Den etiska delen – Vad är det högsta goda?
    - Världsbildens etiska del är de åsikter, värderingar och normer som talar om vad det högsta goda eller alltings ”måttstock” är inom världsbilden. Vilket rättesnöre ska människan följa för sina handlingar enligt den aktuella åskådningen?
2. Den teoretiska delen består av teorier om människan och världen, sammanfogade kring flera olika ”centrala verklighetsområden”
    - Kunskapsteori – Hur skapas ”sann”, tillförlitlig kunskap?
    - Ontologi – Vilket/vad är den yttersta verkligheten?
    - Teleologi – För vem/vad är universums högre mål/syfte?
    - Förklaringsteori – Vad/vem bestämmer/kontrollerar allt som händer i världen?

Kunskapsteori ger besked om hur ”sann” tillförlitlig kunskap skapas enligt rådande världsbild. Vilken kunskap som ska prioriteras och hur olika sorters kunskap ska värderas är andra frågor inom detta fält. Det vill säga, med faktakunskap menas sådan kunskap som är etablerad och som inte kommer ändras i första taget medan färdighetskunskapen kräver träning för att utvecklas. Med förståelsekunskap avses vår förmåga att förstå vilket har med erfarenhet att göra. Förtrogenhetskunskapen benämns ofta den tysta eller dolda kunskapen där omdömesförmågan har stor betydelse.[81]

Ontologi förklarar vilket eller vad som är den yttersta verkligheten i det aktuella systemet. Detta är vad som utgör grundformen för allt annat som existerar. Är det Gud, materia eller kanske oförstörbar energi?

Teleologi innehåller teorier kring vad som är universums högre mål eller syfte. Finns naturen till för Guds syften, eller är Guden beroende av sin Skapelse för sin existens, eller finns det kanske inget högre syfte?

Förklaringsteorin, slutligen, går in på vem eller vad som bestämmer och kontrollerar skeendena. Har människan en fri vilja, eller är allt bestämt i förväg av ödet, av en Gud/Gudomlighet eller kanske av biologi?

Hur är världen beskaffad? Från mytologi till naturvetenskap

Beroende på hur människan begriper och förhåller sig till naturen definierar hon de synsätt, attityder och föreställningar om naturen som människor har. Det handlar om idéer och föreställningar som är inslag i politiska ideologier och filosofiska tankesystem.[82] Det finns ett samband mellan tongivande samhällsfilosofier och de ekonomiska och materiella omständigheter under vilka dessa filosofier har växt fram, och den rådande synen på naturen har varit en faktor i en ömsesidig påverkan mellan samhällsfilosofierna och det sätt på vilket naturen har använts under tiden.[83]

All kunskap om världen och dess beskaffenhet innefattar konstruktioner. Det vill säga, abstraktioner, generaliseringar, formaliseringar och idealiseringar. Dessa konstruktioner innefattar endast det som är relevant för oss i världen, eftersom fakta initialt är selekterad från en universell kontext. Tolkningarna av dem utgår från individens tidigare erfarenheter eller erfarenheter som förmedlas genom samhället.[84]

Nordisk skapelseberättelse

Enligt fornnordisk folktro skapades världen i en process där kylan i norr, Nifelheim ("dimhöljda världen") och värmen i söder, Muspelheim ("världsbranden") fördes samman i ett tomrum eller gap, Ginnungagap ("det vidöppna gapet"). I denna mittpunkt kom hettan från söder att smälta frosten från norr och de smältande dropparna skapade med tiden ur-jätten Ymer. I denna process bildades också rimfrost av vilken ur-kon Audhumbla blev till och ur hennes spenar fick Ymer sedan näring. Ymer i sin tur var upphovet till de första jättarna

(rimtursar), vilka blev till från svetten i hans ena armhåla. Vidare var Audhumbla upphov till Bure, den första varelsen och asarnas stamfader, genom att slicka fram honom ur en sten.

Bure fick sonen Bor som gifte sig med jättedottern Bestla. De fick tre söner: Oden, Vile och Ve. Asagudarna dräpte Ymer och ur jättens kött bildades landet, från hans blod blev havet och sjöarna till, och från hans hår spirade alla jordens växter. Vidare kom himmelen till av hans huvudsvål och hans hjärna spreds däri ut till moln. Ovan på himmelen lyste stjärnorna och dessa var ett resultat av gnistorna som slagit in från Muspelheim.

De första människorna skapades enligt den nordiska mytologin efter att Oden och hans bröder Vile och Ve funnit två trädstammar. Av dessa formades en man och en kvinna: Ask och Embla. (Redogörelsen av skapelsen ovan följer berättelsen i Snorres Edda. Den berättas något annorlunda i Völuspá).

Midgård

Enligt nordisk mytologi har människorna sin hemvist i Midgård som är en skyddad borg mellan jättarnas och gudarnas boningar. Denna befästning skapades av gudarna med hjälp av Ymers ögonbryn. I Midgård finns också Nidavelir som är dvärgarnas hem. Dvärgarna blev till från maskar i Ymers innanmäte. Dvärgarna var skickliga smeder och smidde såväl Tors hammare som Frejas halsband.

Utgård

I Utgård lever jättarna, ibland kallas deras rike Jotunheim. Namnet Utgård kom sig av att de troddes bo i ogästvänliga områden vid världens utkanter. I den nordiska mytologin representerade jättarna (som ibland kallades resar) kaos och var ett hot mot det mänskliga livet och även mot gudarna som stred mot dem. Det fanns dock periodvis mer fryntliga relationer mellan jättarna och gudarna och mellan de olika släktena kunde kärleksrelationer uppstå.

Ragnarök ger namn åt det oundvikliga slutet då världen går under enligt den nordiska mytologin. Enligt trosföreställningen har det sin upptakt i att en stor jordbävning briserar och resulterar i att gudarna Loke (halvgud och släkt med jättarna) och Fenrisulven frigörs från sina kättingar. Fenrisulven slukar solen, vilket blir början till en lång iskall vinter. I nästa skede svämmar havet över då Midgårdsormen vrider sig i vrede och slutligen tar sig upp på land. Avgörandets ögonblick

stundar då Midgårdsormen och Fenrisulven tillsammans med jättarna drabbar samman med asagudarna Oden och Tor understödda av Valhalls krigare på slätten Vigrid. Fenrisulven slukar Oden och Tor dräper Midgårdsormen, men såras dödligt av dennes gift av etterdroppar. Nästa katastrof sker då eldrikets härskare Surt sätter igång världsbranden. Därefter blir himmelen mörk och vattnet har täckt allt land. Men slutet är inte fullkomligt, då världen en dag på nytt ska spira och mänskligheteten fortbestår genom Liv och Livtrases (de två sista människorna som överlevde Ragnarök) som har gömt sig i Yggdrasil, världsträdet. Också nya gudar i form av asarnas barn ska en dag utgöra nya guda-släkten över vilka Solens dotter ska lysa.[85]

Det antika Greklands skapelsemyt

I tidernas begynnelse fanns bara mörker. Sedan kom kaos (världsaltet), och ur det föddes modergudinnan Gaia, jorden. Hon var helt ensam i universum, och beslöt sig för att skapa Uranos, himlen. Himlen och jorden omfamnade varandra i en tusen dagar lång kärleksakt, och Gaia födde titanerna, cykloperna, hekatoncheirerna och giganterna. Men Uranos låg fortfarande så tätt ovanpå Gaia att barnen inte kunde komma ut. En av Gaias söner, titanen Kronos, tog därför ensam på sig uppdraget att skrämma bort Uranos. Efter detta stannade himlen för alltid på långt avstånd från jorden. Kronos övertog makten, och blev snart besatt av att behålla den. Varje barn som hans fru Rhea födde till honom, åt han upp för att de inte skulle kunna ta över hans maktposition. Rhea var förtvivlad, och när hon åter igen blev med barn flydde hon till Kreta. Där födde hon Zeus, som hon lämnade i nymfernas vård.

När Zeus växte upp var han fast besluten att hämnas sin mor och rädda sina syskon, som låg instängda i faderns mage. Genom att lägga kräkmedel i sin fars dryck lyckades han få honom att kasta upp alla de barn han hade svalt. Kronos blev rasande, och samlade alla de andra titanerna för att hämnas. Ett krig utbröt, som Zeus till slut lyckades vinna med cyklopernas hjälp. Men striderna var långt ifrån över.

Gaia var nu förargad över att Zeus fördrivit hennes barn, titanerna. Hon släppte lös giganterna, och nya strider påbörjades. Det skulle dröja länge tills det rådde fred bland gudarna. Men Zeus lyckades, med hjälp av sin stora list och styrka,

övervinna alla de gudar och monster som Gaia släppt lös. Ordningen kunde äntligen infinna sig uppe på berget Olympen. Universum delades upp mellan Zeus och hans syskon, och Zeus kunde nu inta sin plats på tronen som den mäktigaste av de grekiska gudarna.[86]

Jag hittar ingen apokalypsmyt för antika Grekland. Trots att Zeus var den mäktigaste guden hade han inte absolut makt i den ständigt pågående maktkampen mellan gudar, halvgudar, dödliga och vidunderliga varelser som cykloper och hekatoncheirer. Gudarna hade tilldelats olika funktioner och bestraffningsmetoder och de härskade över i var sin del av universum och respektive undersåtar som utsattes för sanktioner om de inte följde deras strävanden och regler.

Den geocentriska världsbilden

Antikens geocentriska världsbild (grekiskans ge: jord och kentron: mittpunkt) utgick från det aristoteliska världssystemet och en uppdelning mellan en jordisk sfär, där det fanns förändring och oro (som var av ondo) och en himmelsk sfär av oföränderlighet där allt rörde sig i ideala (perfekta) cirkelbanor med ett enhetligt centrum. Och likväl som himlakropparna har sina banor utstakade har människorna i ”det ideala naturtillståndet” att följa sina givna livsbanor.[87]

Jorden står i centrum, därefter följer planetsfärerna för Månen, Merkurius, Venus, Solen, Mars, Jupiter och Saturnus. (Himlakropparna ansågs ju vara gudomliga väsen som stod för himmelsk ordning, och många andra positiva egenskaper). Därefter kom fixstjärnornas sfär och ytterligare två sfärer. Utanför dessa föreställde människorna sig gudarnas boning enligt grekisk filosofi.

Aristoteles ansåg att planeterna borde röra sig i cirkulära banor därför att cirkeln är ”den perfekta kurvan”, alltså ett normativt synsätt, att det fanns naturligt utstakade banor och därför sökte planeterna sig dit. Att syssla med experiment, som eventuellt kunde visa något annat än det som följer av föreställningen om den perfekta ordningen, kunde tolkas som ”hybris”, det vill säga övermod, förhävelse mot gudarna. Det var det svåraste brottet som fanns, och ledde till nemesis, det vill säga gudarna tog hämnd.[88]

Antikens geocentriska världsbild rådde under två tusen år mellan 500 f. Kr och 1500 e. Kr. Den övertogs av katolska kyrkan under medeltiden och existerade parallellt med den kristna uppfattningen under medeltiden.

Den kristna myten övertog den judiska skapelsemyten. I (1 Mos. 2:4) kan vi läsa: "Detta är berättelsen om den ordning i vilket allt blev till i himmelen och på jorden när det skapades, då när Herren Gud gjorde jord och himmel". Då skildes mörkret från ljuset, vattnet från det torra, och djur och växter blev till i sina skilda arter. Ordningen med skilda arter och kategorier var alltså given från början! "Och Gud såg på allt han hade gjort och se, det var mycket gott och det var afton och det vart morgon den sjätte dagen". (1 mos.1:31)… "Och Gud fullbordade på sjunde dagen det verk som han hade gjort; och han vilade på sjunde dagen från allt verk som han hade gjort." (1 Mos. 2:2) Så blev det ordning på tiden också, det vill säga tiden delades upp i dagar och veckor etc.[89]

På sex dagar skapade Gud det kristna universum genom befallningar och den sjunde dagen proklamerade han som vilodag. Gud skiljde ljuset från mörkret, ljuset definierades som dag och mörkret blev till natt. Han delade också upp vattnet på jorden i två delar, och ett valv för "himmel" som skiljer dessa åt. Det torra landet kom den tredje dagen och där skapade han växtligheten och så fortsatte det. Gud skapade solen, månen, till att mäta tidens gång, i dagar, månader och år. Dag fem skapar Gud alla vattenlevande djur och alla fåglar efter sina slag. Den sjätte dagen skapar Gud de marklevande djuren: vilda djur, boskapsdjur och kräldjur efter sina slag. Till sist skapar Gud människan till sin avbild och den sista dagen vilar han från sitt skaparverk och välsignar och helgar den sjunde dagen.

Detta är ett teleologiskt grundantagande som bygger på tro och säger att världen har skapats en gång av någon allsmäktig varelse/kraft och att den varelsen/kraften styr världen. Allt är determinerat, det vill säga, det har inget med mänsklig påverkan att göra eftersom det sker oberoende av människans fria vilja. Symbiosen mellan den geocentriska och kristna världsbilden dominerade under medeltiden ända fram till dess att Kopernikus introducerade den heliocentriska världsbilden.

Grundantagandet om hur världen är beskaffad i relation till naturvetenskapen

I begynnelsen sprängdes universum fram ur en minimal punkt. Detta startögonblick kallas big bang, och anses ha ägt rum för 10 till 20 miljarder år sedan. Allt som nu finns i universum vällde fram ur denna punkt i detta första ögonblick och anses därför ha varit komprimerat i denna första punkt fram till dess. Med big bang uppstod och vidgades rum-tiden. Alltså fanns "före" eller "utanför" big

bang varken tid eller rum.[90] Idén om en "ursmäll" ligger nära till hands, och skulle innebära att kosmos är fylld av en värmestrålning, en rest från begynnelsen. Bakgrundsstrålningen upptäcktes 1965 och håller temperaturen 3 Kelvin (3K = 270,15C) – i god förenlighet med de på förhand gjorda teoretiska beräkningarna.

Beträffande naturvetenskapens uppfattning om universums framtida öde råder i enlighet med teorin om big bang två möjligheter: Ständig expansion eller kompression. Avgörande för vilken av dessa modeller som ska bli verklighet, är mängden materia i universum.

1) Om mängden materia som expanderar understiger en given gräns kommer dess gravitation inte att vara tillräcklig för att hejda expansionen. Expansionen kommer i så fall att fortgå mycket länge. Detta brukar kallas ett öppet universum. I expansionsprocessen går stjärnor och galaxer mot utslocknande, så att ett nästan totalt mörker kommer att råda efter tio tusen miljarder år. Även de svarta hålen förtunnas och löses upp, vilket tar cirka 1 065 miljarder år – mångfalt längre för de största. Kvar finns sedan bara tunna skikt av lätta partiklar samt svaga, ytterst långa radiovågor.

2) Om mängden materia överstiger den givna gränsen, kommer gravitationen att hejda expansionen för att sedan dra samman universum. Denna modell kallas smått lekfullt för the big crunch (den stora krossen som är ett avgörande moment).

Big crunch är apokalypsen – det omvända förloppet mot big bang – och innebär att hela universum – tid och rum – återförs till samma komprimerade tillstånd som vid begynnelsen. Vi har då att göra med ett slutet universum. Perioden för universums utvecklingscykel, från big bang till big crunch, uppskattas till storleksordningen 100 miljarder år.[91]

Den heliocentriska världsbilden

Den heliocentriska världsbilden innebär att solen är universums centrum och att allt kretsar runt den. Denna världsbild kom sakta att etableras genom den forskning som utfördes av några astronomer vilket till största delen genomfördes på 1500-talet. Att solen är universums medelpunkt framställdes först av Kopernikus (1543) och sedan av Galilei. Han upptäckte att månen har kratrar, att Saturnus

har ringar, att solen har fläckar och fyra av Jupiters månar som kretsade runt Jupiter och inte runt jorden. Galileis bok blev bannlyst av katolska kyrkan år 1610 och han tvingades ta tillbaka allt han bevisat. Sedan satt Galilei i husarrest resten av sitt liv. Johannes Kepler (1571–1630) som var Tycho Brahes (1546–1601) assistent och använde Brahes mätdata i sin forskning efter hans död. Kepler är känd för att han etablerade tre lagar där han bland annat menade att planeterna rör sig i ellipser och inte i perfekta cirklar kring solen. Nu stämde observationerna bättre mot vad astronomerna förväntade sig att se på natthimlen.[92]

Den heliocentriska världsbilden fick sitt verkliga genombrott med Isaac Newton (1643–1727) och hans Principia 1687, där han skriver att gravitationskraften verkar på solen och planeterna, beroende på mängden fast materia de innehåller. Isaac Newtons teori om gravitationen blev den vetenskapliga förklaringen till den heliocentriska världsbilden, som förekommit i lärda mäns tankar i tusen år, men ingen hade före Newton kunnat förklara varför jorden skulle kretsa runt solen.

Naturvetenskapen växte fram och såg universum som ett stort urverk, där Gud vid skapelsen hade arbetat efter matematiska modeller när han skapade världsalltet. Människans och vetenskapens uppgift var att upptäcka dessa matematiska modeller och förstå dess storhet och skönhet. Inom astronomin fanns sedan grekernas tid uttrycket "sfärernas harmoni", vilket syftade på de talförhållanden och den matematiska skönhet som fanns i distributionen av stjärnorna på himlavalvet, på "himlens sfär". Detta naturvetenskapliga tänkesätt med dess förkärlek till matematik har ända sedan dess haft hög status i den vetenskapliga diskursen.

Den engelske filosofen Thomas Hobbes hade i sitt verk Leviathan (1651) beskrivit allting i naturen, där den enskilda människan och samhället fungerar enligt den moderna fysikens mekaniska lagar. Bilden av den mänskliga kroppen som en maskin började också bli känd genom Willian Harvey och hans upptäckt av blodomloppet, som han presenterade i sin bok de Motu Cordis et Sanguinis från år 1628, ett av medicinhistoriens största arbeten. I kroppen fanns alla delar som maskinen hade, en pump (hjärtat), maskindelar (organ), hävstänger (leder) rör (ådror), trådar och ledningar (nerver) osv.[93]

Detta är den mekanistiska världsbilden som är en rationaliserad människosyn, där allting är mätbart och funktionellt.[94] Under 1700-talet börjar vetenskapen på detta sätt betrakta allting i människans värld som lika lagbunden som den livlösa fysiska

världen, och de mekaniska lagarna börjar nu tillämpas även när det gäller mänskliga ting. Humanvetenskapen börjar nu efterlikna naturvetenskapen och ser människan lika lagbunden som ett stycke död materia i universum och människans handlingar kan förutsägas på samma sätt som man ser på materien. Detta innebar i sin förlängning att Newtons fysik gick att tillämpa också på människor, och det blev viktigt att kunna mäta, väga och räkna människans handlingar. Uppgiften som den nya vetenskapen skulle få var att med hjälp av vetenskaplig ingenjörskonst bygga och skapa ett samhälle som var uppbyggt på samma sätt som universum, att skapa ett samhälle som hade en lika systematisk och oantastlig struktur som en ekvation, där ”också den kaotiska människan måste underordna sig matematikens värld”.[95] Vi kan påstå att det finns något tvångsmässigt med att vi måste få ordning på allt vi kommer i kontakt med i vilket också ingår universum och tillvaron i stort.[96]

Den mekanistiska förklaringen till de naturliga fenomenen går ut på att försöka förklara dem utan att hänvisa till vilja, ändamål, avsikt, känsla, förnimmelse, tänkande, etc. Själva idén om vad en ”vetenskaplig förklaring” är utesluter möjligheten att åberopa sådant. Med andra ord, då vi med maskinen som metafor skapade oss en vetenskaplig metod, så fixerade vi samtidigt undersökningsobjektet som konstitutivt dött.[97]

Evolutionism (*biologi*) ledde till uppfattningen att, förutom sannolikhets- och orsakslagar, inte finns någon styrande princip eller mening. Det finns därför hos tingen i sig själva (*inklusive människan*) inga moraliska eller etiska lagar, inga absoluta riktlinjer eller vägledande normer i samhället. Som en följd därav kommer troligen etiska ställningstaganden att bli svårare att genomföra, inte för att folk är mindre moraliska utan för att de inte längre kan rättfärdiga sina beslut med hjälp av sagor…[98]

Vi lever i ett antropocentriskt naturperspektiv

Det antropocentriska perspektivet innebär att naturen och människan är åtskilda, att människan står över naturen och uppfattas som subjekt medan naturen uppfattas som objekt eller ett passivt instrument i människans tjänst.[99] I teleologiska och mekanistiska världsbilder är det ovanstående natursyn som gäller och i den teleologiska uppfattningen har människan blivit utsedd av ett högre väsen till att vara dess ställföreträdare på jorden, att vara högre stående och skild från naturen

vilket inkluderar alla andra arter i ständig konkurrens och kamp om knappa och ändliga resurser.

Detta synsätt bygger vidare på Aristoteles värdehierarki, de lägre stående varelserna finns till för de högre stående varelsernas skull.[100] Människans unika privilegium att ha ett medvetande (subjekt) gav henne rätt att behandla andra djur som hon behagade eftersom de saknar förmågan att känna smärta eller njutning,[101] ett *perspektiv som även inkluderar människor som kategoriseras och inte tillskrivs fullt värde som människor.* Grundtanken med människan som subjekt, "jaget" som växte fram gav henne rätt att förhålla sig och agera mot "icke-jaget" som angripare och manipulatör. Det antropocentriska perspektivet går ut på att människans behov (i generella termer) står i centrum och samhällets politiska och ekonomiska struktur handlar tillsammans med den teknologiska utvecklingen om att naturen ska tjäna dessa behov.

En världsbild sanktionerar en viss ordning som given, som den oproblematiska, självklara utgångspunkten *a priori* som i senare led ofta får en normativ innebörd. Eftersom vi har uppfattningen att världen är ordnad på ett visst sätt (den kosmiska ordningen) bör vi också handla därefter. Idén om den lagbundna ordningen i ett mänskligt samhälle har sitt ursprung i grekernas uppfattning av kosmos som en ordnad helhet. Det kosmologiska problemet om den allmänna ordningen i naturen eller den lagbundenhet som behärskar alla skeenden är antingen mekanisk eller teleologisk. Är den mekanisk så förklaras naturen som en värld av ting som styrs enligt mekanikens lagar om *orsak och verkan* eller teleologisk, dvs världen är avsiktligt inrättad av ett väsen som tänker som en människa.

Rollskifte

Rollskifte rör förmågan att anta ett flexibelt beteende[102] och avvika från det vanliga beteendemönstret genom att ta kontroll över ens beteende. Roller utgör en del av det sociala samspelet inom olika sociala aktiviteter. Varje roll följer en uppsättning regler som är förbundna med aktiviteten/gruppen. Grupper är organiserade baserat på positioner. Begreppet roll har skapats som komplement till begreppet status. De positioner som finns i samhället (gemenskapen) har inte bara varierade grader av status utan även olika funktioner. Sättet att förklara positionens funktion är att kalla det en roll.[103] Att ha en viss funktion i samhället (eller i en grupp) är att ha en roll. Varje roll har sina specifika uppgifter och uttryck

(utföranden). Varje roll är en funktion i förhållande till en eller flera roller.[104] En roll är inte synonymt med den som axlar rollen. En person antar flera roller, kanske under en och samma dag.[105] När personen antar en roll är det som att iklädda sig en arbetsdräkt, en uniform. Vi är inte uniformen men vi bär den. En identitet är något jag är, en roll är något jag axlar eller ikläder mig.

Rollen innebär ett visst sätt att kommunicera som inte är giltigt när vi övergår till en annan roll.[106] De som inte kan skilja sina roller åt och hantera den kommunikation som följer med rollerna, får ofta problem. Vi kan inte spela rollerna från början. Vi måste lära oss dem.[107] Med rollerna lär vi oss också hur varje roll förväntas kommunicera och det kommunikationssätt som är effektivt i förhållande till rollens funktion. Inlärning är en interaktiv process som bygger på följande aspekter.[108]

- Rolltolkning står för hur individen tolkar sin roll. En del i lärandeprocessen är att förfina sin tolkning och förstå rollen bättre
- Rollförväntan ligger hos de samspelande parterna. De har förväntningar på hur rollen ska ageras. I förväntningarna ligger också ett lärande då jag lär mig att förstå när jag inte spelar rollen fullt ut
- Rollagerande är hur individen faktiskt uttrycker sig rollen så andra kan observera den och interagera med den, dvs att kommunikationen stämmer med vad som förväntas

Kultur är en produkt skapad av social interaktion/relationer och kommunikation, och kommunikation är en kulturell artefakt i sig som hjälper gruppmedlemmar att förstå sin roll i den.[109] Varje roll har grader av krav och kriterier men det finns ett visst utrymme för improvisation och personlig ”touch”, speciellt när vi hamnar i en ovanlig situation, då inte heller medaktören vet hur rollen ska spelas.[110]

Kultursensitivitet

Kultursensitivitet handlar om att vara medveten om både subtila och märkbara kulturella skillnader.[111] Människan har genom historien skapat olika kulturella redskap som hjälpmedel för att bearbeta världen, och på så sätt har vi skapat ett språk för att kunna kommunicera och organisera oss.[112] De kulturella redskapen är antingen intellektuella (*språkliga*) eller materiella (artefakter). Det är dock omöjligt att upprätthålla en sådan distinktion eftersom de båda typerna av redskap

är överlappande. Fysiska redskap är alltid delvis begreppsliga eftersom *de är definierade med hjälp av en innebörd* som gör dem meningsfulla i våra ögon och förändrar vår syn på världen. De är skapade för att fylla ett visst syfte, och i den meningen innehåller de fysiska objekten mänskliga kunskaper. Alla våra redskap, både de språkliga och fysiska, är produkter av människor och i den meningen kan vi jämställa dem.[113] Vi tar de för givna!

Mänskligt agerande och social interaktion leder inte enbart till socialt konstruerade individer och socialt accepterade rutiner, de leder även till bearbetning av fysiska objekt. Även mer komplicerade artefakter är produkter av sociala konstruktionsprocesser. Fabriksbyggnader, maskiner, löpande band, formella organisationsstrukturer, datorer liksom naturligt talspråk och skrivna texter, mm är även de kulturella skapelser. Många av dessa artefakters existens och funktioner tas för givna. De uppfattas som naturliga och lika självklara och ofrånkomliga ingredienser som förekomsten av exempelvis växter, djur och andra objekt som vi uppfattar som naturliga. Vanor och rutiner tas därmed inte för givet enbart på grund av att de uppfattas som normala eller självklara, de är även "objektiverade" i form av fysiska objekt,[114] *genom upprepat beteende och en känsla av stabilitet.* Vårt tänkande och våra föreställningsvärldar är framvuxna ur, och därmed färgade av vår kultur och dess intellektuella och fysiska redskap,[115] kulturella redskap, artefakter.

Ordet "art" kommer ifrån *ars* (latin), som betyder konstruera, arrangera. "Fakt" kommer från latinska *factum/facere* som betyder "att göra/något gjort". En artefakt är ett föremål konstruerat av människor, och vi skiljer det från "naturliga objekt". En artefakt är inte bara ett föremål som människan tillverkat/skapat, utan det innehåller också en sorts kunskap. Samhällets utveckling kan bland annat förstås i och med begreppet "artefakt", och lagring och överföring av kunskap sker bland annat med hjälp av artefakter.[116]

"Vi kan i princip inte handla i några situationer utan att använda oss av medierande redskap". Mediering är ett centralt begrepp inom det sociokulturella perspektivet. Begreppet förklarar samverkan mellan människor och de kulturella redskap (artefakter) som människor använder för att förstå och agera i omvärlden.[117]

Vad vi än gör så är vi alltså beroende av medierande redskap för vår världsuppfattning. Redskapen "konstituerar världen" för oss, genom redskapen "medieras" omvärlden för oss.[118]

Det innebär att vi inte upplever världen direkt i någon ursprunglig mening, utan vi ser och agerar i den sådan den presenteras för oss medierad genom redskap som beskriver färg, form, funktion och allehanda andra egenskaper som är intressanta i en viss verksamhet. De medierande redskapen är tecken eller symboler som gör att vi inte bara reagerar på signalerna, utan det innebär också att vi tolkar omvärlden, tar ställning till den och handlar på olika sätt.[119] Artefakterna (de kulturella redskapen) måste uppfattas som sociala deltagare, inte bara därför att de är förbundna med mänskliga representanter i många handlingssekvenser, utan också därför att de håller de sociala relationerna på plats när de interagerande agenterna har dragit sig tillbaka,[120] (dvs lever inte längre).

Tecken och symboler

Tecken (av grekiska *semeion* = tecken) är förmedlande resurser med en viss betydelse och meningsbildande i kommunikativa situationer. Tecken har delats in av Saussure i komponenterna innehåll och uttryck.[121] Uttryck innebär att mediet är ordnat på ett visst sätt och innehåll är en föreställning om en situation som går att förstå. Både uttryck och innehåll måste finnas med för att tecken ska stå för någon slags verklighet.

Tecken har ett logiskt samband som delas in av Pierce i ikoniska, indexikala och symboliska tecken.[122]

- De ikoniska teckens logiska samband bygger på igenkänning, dvs att uttrycket återger ett innehåll genom att det liknar innehållet, t ex fotografier, kartor och diagram.
- Indexikala tecken, såsom spår i snön, skuggor och visare hos analoga klockor har ett logiskt samband som bestäms av att det råder en fysisk närhet eller ett orsak-verkan-förhållande mellan uttryck och innehåll.
- Symboler som t ex det verbala språket, trafikljusets färger, musikens noter, vissa gester, logotyper och grafiska märken. Det logiska sambandet mellan uttryck och innehåll baseras på överenskommelser, konventioner och kulturella vanor.[123]

Till kulturella uttryck (kulturella redskap, artefakter) hör också all konstnärlig verksamhet, representationer i text, bild, lek, spel, fester, ceremonier, och alla fysiska avtryck i miljön som ständigt skapas. Ju mer dessa institutionaliseras i det

ekonomiska sociala systemet eller i familjelivets dynamik, desto större inflytande har de. [124]

Människor verkar också vara en form av sociokulturella redskap, eftersom vi fungerar som ”medierande resurser för varandra”.[125] Artefakter, inklusive kommunikation, är skapade ur sitt sociala sammanhang och skaparen vill kommunicera ett budskap.

Med språkliga redskap i samspel med andra socialiseras vi till att bli kulturella varelser. Det viktiga här är alltså att språket som kollektivt redskap föregår individen och hennes tänkande. Även när vi beskriver våra innersta tankar och känslor gör vi det med hjälp av ett kollektivt redskap och med uttryck som människor använt otaliga gånger i olika slags situationer. Språket har vi till låns.[126] Språket är en viktig del i internaliseringsprocessen så att en yttre erfarenhet blir en inre mental lärdom, och samtidigt sker ett förspråkligande av händelsen/erfarenheten som senare blir bärare av den inre mentala bilden/representationen och känslan. Från och med det nyfödda barnets första sociala interaktion skapas ett förtroende för andra samtidigt med ett individuellt själv(förtroende). De rutiner som barnet lär sig utvecklar dess kunskapslager. Individen skapar visserligen sig själv men gör det med byggklossar och metoder som erbjuds av andra. Det nyfödda barnet föds till en värld bestående av socialt accepterade vanor, rutiner och traditioner.[127]

Genom social interaktion reproducerar aktörerna inte bara sociala mönster, de reproducerar även artefakter liksom mer eller mindre intersubjektiva tolkningar av både natur, artefakter och sociala mönster. Genom tidiga ansträngningar att minska ångest och förstå den ständigt reproducerade världen tar individen denna för given. Den framstår som en yttre objektivt existerande värld oberoende av interaktionen mellan individer. ”Kultur”, ”normer”, ”institutioner” eller andra begrepp för normativ ordning, är därmed intimt förknippade med individers kunskapslager.[128]

Giddens agentmodell bygger på bland annat Freuds och Ericssons psykoanalytiska teorier och har en pedagogisk poäng vid formuleringen av modellens olika nivåer där de olika komponenterna i individens kunskapslager är endast löst och indirekt kopplade till varandra.[129]

1) Diskursivt medvetande är de kunskapslager som, grovt uttryckt, den tänkande individen kan formulera i ord.[130] Diskursivt medvetande utgör individens fullt uppmärksammade självuppfattning. Det kan sägas vara den mest medvetna formen av tänkande. Diskursivt medvetande kan sägas ombesörja individens fullt medvetna bevakning av sitt eget handlande och andras agerande.[131]

   Med det diskursivt medvetna vill vi beskriva hur det praktiskt medvetna (se nedan) dock emellanåt kan bli föremål för reflektion och diskussion. Dessa diskussioner blir nödvändiga vid specifika tillfällen, exempelvis när samhälleliga normer bryts och blir synliga. Gränsen mellan det diskursivt medvetna och det praktiskt medvetna är dock svag och det finns en ständig förskjutning mellan dem.[132]

2) Praktiskt medvetande är de kunskapslager som kan sägas vara medvetna såtillvida att individen får ett intryck av att något sker i omgivningen och därmed anpassar sitt agerande därefter, utan att för den skull uppmärksamma detta i form av artikulerade ord. Praktiskt medvetande kan sägas ombesörja individens uppmärksamhet på sitt eget och andras agerande. Praktiskt medvetande är inte medvetet i lika hög grad som diskursivt medvetande, men absolut inte omedvetet.[133] Det praktiskt medvetna handlar om de minnen och kunskaper vi bär med oss och använder i vardagslivet för att hantera olika situationer. Handlingar utförs ständigt av oss utan att vi reflekterar över varför och utan att kunna ge en enkel förklaring till dem. Enligt Giddens styrs mycket av det mänskliga beteendet och den mänskliga interaktionen genom denna tysta kunskap som genom socialisationsprocesser är vardag i alla samhällen. Eftersom alla är bekanta med handlingsmönstren behöver de heller inte förklaras.[134]

3) Omedvetna kunskapslager är även de av stor betydelse för individens agerande. De utgör en viktig länk mellan individens idealiserade erfarenheter och konkret uppfattade intryck (mellan minne och perception).[135]

   Det omedvetna styr vissa av våra handlingar och knyts då ofta till minnen från barndomen av upplevelser som hände innan språket utvecklades. Därför kan dessa vara svåra att verbalisera och kopplas snarare till kroppsliga uttryck och bilder.[136]

Individens kunskapslager/medvetandenivåer kan aktiveras när dess tankeprocesser omedvetet väljer att uppfatta vissa delar av sin omgivning. Dessa hindras dock från att uppfattas som praktiskt eller diskursivt medvetande av individens ”grundläggande säkerhetssystem”, vilket skapats av individens tidigare erfarenheter i syfte att reducera tvivel och hantera ångest.[137]

”Förmågan att tänka och lära handlar i avgörande utsträckning om att behärska sådant som ligger bortom människans egen kropp och hjärna. Som ett samlingsnamn på alla dessa resurser som finns delvis hos individen, delvis i social interaktion och delvis i den materiella omvärlden kan vi använda begreppet ’kultur’. Kulturen är således både materiell och immateriell, och i själva verket finns det ett intimt samspel mellan dessa dimensioner.”[138]

Kulturanalys

Mänsklig aktivitet och kreativitet lämnar efter sig kulturella spår av både materiell och icke materiell karaktär, så kallade artefakter (kulturella redskap). Alla våra kulturella redskap, både språkliga och fysiska, är produkter av människor och i den meningen kan vi likställa dem med varandra. På samma sätt som fysiska artefakter innehåller språkliga, dvs mänskliga kunskaper, så är språkliga komponenter i en mening fysiska artefakter.[139]

En artefakt är en externalisering av mänskliga kunskaper. Även om artefakter är fixerade och reifierade medierande redskap är de, när vi använder dem, inga döda objekt utan uttryck för, och spår av mänskliga insikter, erfarenheter och värderingar. Artefakter är i stor utsträckning instruktiva och informativa för hur vi skall handla i en viss situation och de strukturerar vårt sätt att arbeta, kommunicera och agera i största allmänhet.[140]

Kulturanalys på tre nivåer

Dessa nivåer inbegriper kulturella element såsom exempelvis rutiner, ritualer, värderingar, delade meningar (intersubjektivitet) och beteenden, vilka i olika utsträckning är synliga både för den som är en del av kulturen och för den som är utomstående. Dessa kulturella element upprätthåller och uttrycker kulturen.

1. Artefakter (kulturella redskap)
2. Uttryckta föreställningar och värderingar
3. Underliggande grundantaganden

Den första nivån är artefakter/*kulturella redskap* och inbegriper sådant som går att se, höra och känna. Dessa kan exemplifieras med fysisk miljö, språk och teknologi men även med synliga ritualer, rutiner och beteenden. Om vi befinner oss i en okänd miljö och studerar olika föremål så måste vi kunna härleda deras ursprung för att avgöra om de kan klassificeras som artefakter.[141] Med andra ord, om huruvida artefakten är ett föremål konstruerat av människor, eller om det rör sig om ett naturligt objekt. Artefakter är lätta att observera men svåra att tolka för en utomstående. Att observera dem är inte detsamma som att förstå deras egentliga innebörd för en medlem i en specifik gemenskap och enligt vissa forskare kan de utgöra både synliga och djupare nivåer av kulturen.[142] För att förstå artefakternas mening behöver vi förstå varför de gör som de gör i gruppen.

Den andra nivån av artefakter är föreställningar och värderingar som uttrycks språkligt eller genom ett visst beteende. Dessa växer oftast fram ur det sätt på vilket individer anser att saker och ting är och bör vara. Här inryms ideal, mål och strävanden. De föreställningar och värderingar som inom gruppen anses fungera, vara rätt respektive fel, upprätthålls genom användning och överföring till nya gruppmedlemmar. De är uttalade inom gruppen och så småningom behöver de inte uttalas utan antas vara sanna och övergår till/härleds av nästa nivå av underliggande grundantaganden.

Den tredje nivån underliggande grundantaganden innebär allt det som tas för givet i gruppen, och blir individernas "verklighet". Dessa underliggande antaganden är tagna för givna i en utsträckning som innebär att handla på något annat sätt blir otänkbart för gruppen.[143] När vi pratar om kultur pratar vi om abstraktioner/representationer som människor har skapat och kommunicerat för att förstå sin omgivning, dvs den fysiska och sociala verkligheten. Genom kulturen kan människan orientera sig i världen, bemästra hinder och problem som hon möter i sin omgivning och som direkt påverkar hennes överlevnad och livskvalitet. Kultur ter sig verklig i den bemärkelsen att människor har skapat den ur sina problemlösningar med hjälp av sina fysiologiska och psykologiska färdigheter som idéer (tankar), beteende (handlingar) och kreativitet (skapande). Vi behöver inte bara en karta för att navigera i den fysiska miljön. På grund av våra intentioner och existentiella medvetenhet behöver vi också en mental karta för de existentiella aspekterna av vårt liv.

Underliggande grundantaganden i världsbildens interna dynamik kan i stor utsträckning förstås i termer av en växelverkande opposition mellan en strävan efter *kunskap (ordning*, förändring, utveckling) och ett konservativt motstånd (*stabilitet*) och en förnekelse av sådan ny information som hotar att undergräva vår världsbild och förlama oss med rädsla och ångest. ”Vem är jag?” och ”var hör jag hemma?” har beskrivits som två av de mest centrala frågorna som är uttryck för vårt sökande efter mening i livet. Att ge något en mening är att bilda en representation av det och en attityd till det genom att bädda in det i ett större meningssystem (*en helhet*). Vi måste ovillkorligen ta itu med vår osäkerhet och vi måste välja vilka kunskapskällor vi ska lita på.

Självreflektion

Självreflektion handlar om att vara medveten om hur kulturen påverkar vår verklighetsuppfattning och att kunna hålla distans till oss själva. Kulturell självmedvetenhet är en viktig faktor för en framgångsrik interkulturell kommunikatör.[144]

Majoriteten människor på vår planet förvärvar ett medborgarskap/medlemskap när de föds, och nu för tiden dessutom i en nationalstat som är en territoriellt avgränsad, politisk, juridisk och helst etniskt/kulturellt homogen samhällsenhet. Nationalstater representerar en organisering av samhället där medlemskap är obligatoriskt för dess invånare. Durkheim menar att staten har uppstått eftersom det hela tiden existerar ett socialt tvång i samhället så att staten inte behöver uppfattas som en inskränkning av individens frihet, utan är i stället förutsättningen för ett ordnat liv. Individen kan bara bygga upp trygghet, lycka och en viss grad av frihet om allas handlingar samtidigt är reglerade av en överindividuell kraft. Regleringen sker politiskt, juridiskt och normativt inom ett avgränsat geografiskt område och en idé om att politiska gränser bör sammanfalla med kulturella. Här ingår också tanken att den egna etniska gruppen ska förvalta och dominera staten och att staten ska företräda gruppens intressen, samt definiera kulturen. I en nationalstat finns andra existerande kulturer som inte alltid behöver vara en minoritet jämfört med den rådande etniska och/eller klassbaserade kulturen. Dessa kan skilja sig avsevärt från varandra men det är den rådande kulturen som är dominerande och blir officiell både normativt och språkmässigt.

Kulturell självmedvetenhet

När vi sätter ord på våra erfarenheter och diskuterar dem med andra, ser vi situationen genom andra "glasögon" och lär oss. Det är reflektionen som är den bärande kraft som gör att erfarenheterna omvandlas till lärande.

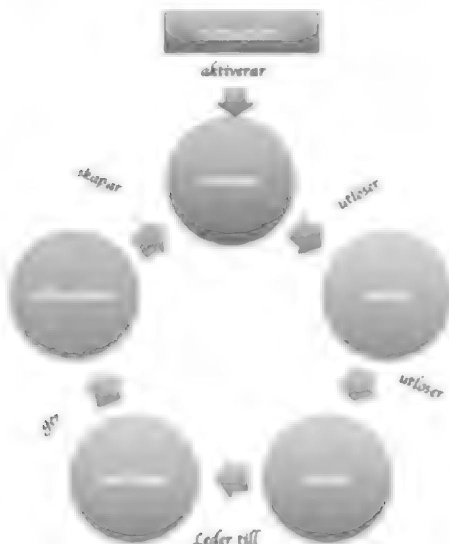

Fig 14. Tanke-blir-handling-modell-över-sambandet

Hård af Segerstad m.fl. (1996) säger att varje människa har, över tid och genom personliga erfarenheter, utvecklat en uppsättning betydelser och värderingar.

- genom vilka vi kan bringa ordning i de erfarenheter vi gör
- som ger vägledning för hur intryck ska tolkas och hur framtida erfarenheter kommer att tolkas och förstås
- som hjälper oss att reflektera över och ibland rekonstruera eller reorganisera det förflutna

Reflektionstrappan

Reflektionen kan ha olika nivåer som liknar en trappa, där vi börjar nerifrån och går uppåt:

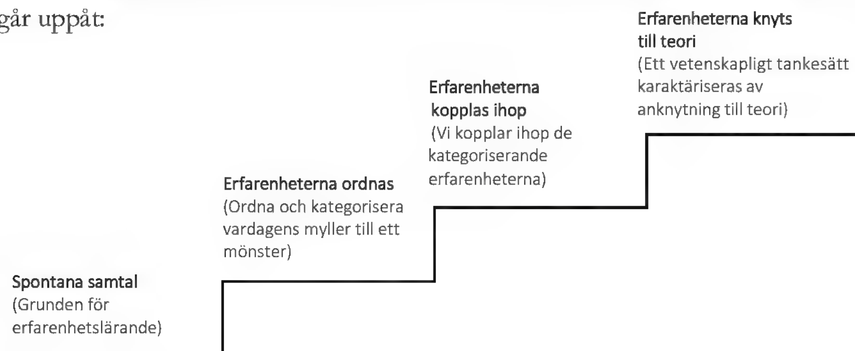

Fig 15. Reflektionstrappan[145]

Steg ett är det spontana samtalet i vardagen där mycket kunskap utvecklas och sprids genom småprat. För att komma vidare i vårt lärande behöver vi, i trappsteg två, ordna och kategorisera våra erfarenheter för att försöka se ett mönster i dem. ”När jag gör så, brukar det gå bättre”. På trappsteg tre kopplar vi ihop de kategoriserade kunskaperna och vi knyter våra erfarenheter till andra erfarenheter vi har gjort genom åren och kommunicerar dessa med andra. För detta behövs ett språk och en begreppsapparat och det är här som teorierna kommer in och kan ge oss modeller som förenklar och förklarar. Genom att knyta an till teorier – egna eller andras – kan vi se sammanhang, som kanske inte hade blivit tydliga annars och som gör att vi kan se saker och ting i ett nytt ljus.[146]

Människors olika erfarenheter är en viktig källa för lärande. När våra egna erfarenheter tas tillvara blir lärandet intressant och meningsfullt. Därför är det viktigt att anknyta till människors egna upplevelser, tankar och problem. Att bli sedd och lyssnad på är viktigt för alla. Om våra erfarenheter förblir tysta, rycks en viktig källa till kunskap bort och det är varken bra för människor eller för demokratin.[147]

EFTERORD

Sociokulturell kompetens är mer relevant än interkulturell kompetens

Kommunikation sker mellan individer och inte kulturer. Kultur kommer inte bara att kunna förstås i relation till skarpa gränser och objektivt definierade skillnader, utan också i relation till mänsklig gemenskap och möten. Våra hjärnor använder de perceptuella, kognitiva och affektiva systemen för att navigera i vår omgivning och även i den sociala världen bland andra människor vilket till stor del handlar om att sätta sig i andra människors känslor, uppmärksamhet, avsikter och kunskap. Men det handlar också om att få en bild av andra personers relationer till varandra för att kunna förutse sin egen position i relationen. Genom kommunikativ kompetens, vilket är förmågan att genom kommunikation uppnå det vi har för avsikt att uppnå på ett sätt som är lämpligt för situationen, och genom utbyte och öppenhet för ny kunskap kan vi skapa mening. Avgörande för kommunikation är också förmågan att hantera våra känslor, emotionell kompetens, vara medvetna, ha kunskap om vår egen kultur och andra kulturer samt vår förmåga till och kunskap om sociala samspel. Alltså förmågan att kommunicera med personer från andra sociokulturella grupper. En renodlat kulturell identitet kan inte existera utan den ingår i den sociala identiteten, och en kulturell kategorisering bidrar till att skapa mening och innehåll i den sociala kategoriseringen.

Kultur är ett ”kollektivt socialt fenomen som skapas, snarare än ärvs, av en grupp medlemmar”, och trots att dess minsta mänskliga byggstenar utgörs av individer är det ändå dessa individers internaliserade grupptillhörigheter som kan knytas till socialt generaliserande homogeniteter såsom nationalitet, etnicitet, religion och kön och till socialt signifikanta homogeniteter som utbildning, ålder, kön mm.[1]

En beskrivning av kommunikationen mellan två personer är beroende av situationen, avsikten och målet. En situation definieras som den tid och plats där specifika människor handlar på ett speciellt sätt. Vi människor vill förstå vad som händer omkring oss och därför kopplar vi ihop enskilda detaljer utifrån våra kognitiva scheman, script och tidigare erfarenheter så att de blir begripliga. Varje person gör det utifrån sina personliga preferenser vilket gör att två personer kan tolka en och samma situation och dess betydelse på två helt olika sätt. Det beror på att människan tillhör och internaliserar olika grupptillhörigheter som i sin tur styr vårt handlande alltefter som vi definierar olika situationer, uppgifter och mål.

Om kommunikationen sker inom en socialt signifikant kontext, som t ex mellan två personer med liknande utbildning och yrke, så vet vi vilket beteende, roll och kommunikation förväntas av oss, och då är det mer sannolikt att en konvergens kan uppstå. Det skulle vara olyckligt att definiera sin medkommunikatör/kollega endast utifrån socialt generaliserande homogeniteter, såsom kulturell/etnisk bakgrund/invandrare för då sker en förskjutning i maktbalansen som utlöser stereotypifiering och attribuering i kommunikationen. Medkommunikatören kommer då att påverkas och förväntas bete sig och tillskrivas en identitet som invandrare med viss etnisk tillhörighet oavsett sammanhang.

NOTER OCH REFERENSER

INLEDNING

[1] Ulf Himmelstrand 2009:53
[2] Geary 2005, se Jonas Olofsson och Johan Örestig, 2015:61
[3] Alexander 1990, se Jonas Olofsson och Johan Örestig, 2015:61
[4] Geary 2005, se Jonas Olofsson och Johan Örestig, 2015:67
[5] Jonas Olofsson och Johan Örestig, 2015:65
[6] Collins & Annett 1975, Sandersson 2001, se Jonas Olofsson och Johan Örestig, 2015:173
[7] Marmott och Wilkinsson 2006, se Jonas Olofsson och Johan Örestig, 2015:173
[8] Marc Faurniers 2009, se Jonas Olofsson och Johan Örestig, 2015:173
[9] Heine 2002, Solomon 2004, Kotler & Armstrong 2012, Foxall 2014, se Solin Jangiri, Sagiba Syed 2017:15
[10] Cornell & Hartmann 1998, Jenkins 2000, se Runa Baianstovu, 2012:25
[11] Cornell & Hartmann 1998, se Runa Baianstovu, 2012:25 - 26
[12] Solomon & Back 1996, Jenkins 2002, se Runa Baianstovu, 2012:25
[13] Runa Baianstovu, 2012:25
[14] Aronson 2007, se Mathilda Karlsson, 2017:8
[15] Mathilda Karlsson, 2017:8
[16] Tajfel et al 1971, se Jonas Olofsson & Johan Örestig 2015:108
[17] Kelley 2005, se Jonas Olofsson & Johan Örestig 2015:108
[18] Lindenfors 2011, se Jonas Olofsson & Johan Örestig 2015:8
[19] Odling-Smee, Laland & Feldman 2003, se Jonas Olofsson & Johan Örestig 2015:8
[20] Jonas Olofsson & Johan Örestig 2015:165, 168
[21] Jonas Olofsson & Johan Örestig 2015:183
[22] Säljö 2005, se Joel André & Susanna Salmijärvi, 2009:8
[23] Garret, Spreitzer & Bacevice 2017, se Mikaela Diamantidis & Anna Jönsson 2018:11
[24] Mathilda Karlsson, 2017:7
[25] Svensson 2009, se Jonas Olofsson & Johan Örestig 2015:201
[26] Stier & Sandström, Kjellin, 2009 se Emanuel Åkerlund, 2018:6
[27] Jandt 2007, se H. Schröder & Caroline Åkesson 2016:11

1 KULTUR

[1] L. Naylor, 1996: 14–15
[2] Säljö 2005, se Erika Lindström Malmgård & Anna Udén 2009:5
[3] L. Naylor,1996: 16-18
[4] Berger & Luckman, 1966:34 36; Schutz &Luckman, 1973:264–304, se Jesper Blomberg, 2003:149
[5] Schein 2010, se Evelina Ohlsson 2017:9
[6] Schein, Edgar H., se Sara Isbäck & Katarina Johansson 2009:10 - 11

[7] https://sv.wikipedia.org/wiki/Ritual
[8] Schein 2017, se Mikaela Diamantidis & Anna Jönsson 2018:12
[9] Rossano 2012, se Mikaela Diamantidis & Anna Jönsson 2018:12
[10] Alvehus & Jensen 2003, se Mikaela Diamantidis & Anna Jönsson 2018:12
[11] Artur Nillson 2013:83
[12] Jonas Olofsson & Johan Örestig, 2015: 187–188
[13] Mercer 2010, se Greta Brydolf och Alice Carlson, 2015:15
[14] Frida Haglind – Eriksson, 2017:3
[15] Robert Astborg, 2017:40 - 41
[16] https://sites.google.com/site/detperfektalivet/ideal
[17] Banks 1995, se A. Arias 1999:22
[18] Borgstedte 2013, se Anton Forsström & Andreas Berg 2013:14
[19] Jagers et al. 2009, se Anton Forsström & Andreas Berg 2013:15
[20] Mral 2010, se Tommy Bruhn, 2012:17
[21] Jagers et al. 2009, se Anton Forsström & Andreas Berg 2013:14
[22]Laura Ekemar, Jovan Simić, se https://psykologi.weebly.com/uploads/4/4/8/6/4486392/attityder.pdf
[23] Spencer – Oatey 1999, se http://www.intercultural-network.de/einfuehrung/thema_kultur.shtml
[24] Allport 1955 et al, se Artur Nilsson 2013:69
[25] Converse 1964, Tompkins 1963,1965, se Artur Nilsson 2013:69
[26] https://docplayer.se/6032380-Attityder-varderingar-livsstil-och-forandring-sociolog-tuula-eriksson-tuula-eriksson-slu-se.html
[27] Hoyer et al, se Carl Eriksson & Carl Siesing 2002:47
[28] Schein 2010, se Evelina Ohlsson 2017:11
[29] Rodney Åsberg, 2001:10
[30] https://sv.mort-sure.com/blog/difference-between-cosmos-and-universe/
[31] Rodney Åsberg, 2001:10
[32] Henrik von Wright 1987, se Rodney Åsberg 2001:11
[33] Jaspers (1883–1969) se Rodney Åsberg, 2001:25
[34] https://sv.mort-sure.com/blog/difference-between-cosmos-and-universe/
[35] Rodney Åsberg 2001:5
[36] Rodney Åsberg 2001:6
[37] Rodney Åsberg 2001:6
[38] Rodney Åsberg 2001:7-8
[39] Döös 2004, Nicolini, Gherardi & Yanow, 2003, Eden & Spender (1998), Lave & Wenger (1991), Hellgren & Löwstedt, 1997, se Birgitta Södergren 2008:21
[40] Liselotte Gustafson & Siv Norling 2015:6-7
[41] Döös 2004. Nicolini, Gherardi & Yanow, 2003, Eden & Spender (1998), Lave & Wenger (1991), Hellgren & Löwstedt, 1997, se Birgitta Södergren 2008:21
[42] Liedman, 2001 och Polanyi, 1967, se Birgitta Södergren 2008:21
[43] https://www.psykologiguiden.se/psykologilexikon/?Lookup=standardisering
[44] Liedman, 2001 och Polanyi, 1967, se Birgitta Södergren 2008:21

[45] Bohm, 1957:27 - 28
[46] Christensen. Samhällets naturlagar? Några nedslag i statistikens historia. Tidskriften Ikaros (2009), se Robert Astborg, 2017:37
[47] Ibid, se Robert Astborg, 2017:38
[48] Robert Astborg, 2017:40–41
[49] Tomkins 1963/65, se Marcus Fazekas, Elinor Nilsson, 2012: 6
[50] Tomkins 1963/65, se Marcus Fazekas, Elinor Nilsson, 2012: 6
[51] Stenmark 2012, se Greta Brydolf & Alice Carlson 2015:13
[52] Jonas Olofsson, Johan Örestig, 2015:134
[53] Liedman & Bråkenheim, 2015, se Greta Brydolf & Alice Carlson 2015:13
[54] Jesper Blomberg 2003:132
[55] Pinker 2014, se Greta Brydolf & Alice Carlson 2015:14
[56] de Waal 2009, se Greta Brydolf & Alice Carlson 2015:14
[57] Jonas Olofsson, Johan Örestig, 2015:61
[58] Jonas Olofsson, Johan Örestig, 2015: 100
[59] https://lattattlara.com/psykologiska-perspektiv/kognitivt-perspektiv/kognitiva-schemas/
[60] Wood 2007, se M. Jensen 2013:80
[61] https://lattattlara.com/psykologiska-perspektiv/kognitivt-perspektiv/kognitiva-schemas/
[62] https://lattattlara.com/psykologiska-perspektiv/kognitivt-perspektiv/kognitiva-schemas/
[63] Per Grankvist, 2018:60
[64] Hugo Lagerkrantz, Läkartidningen Nr 6, 2008 Volym 105
[65] Jonas Olofsson, Johan Örestig, 2015:82
[66]Jonas Olofsson, Johan Örestig, 2015: 86–87
[67] http://www.demenscentrum.se/Fakta-om-demens/Vad-ar-demens/Sa-fungerar-hjarnan/
[68] Jonas Olofsson, Johan Örestig, 2015: 87–90
[69] I Form nr 5, 2019: 37–41
[70] Per Wallroth, 2010:65
[71] Per Wallroth, 2010:66
[72] Jaak Panksepp 1998, se Jonas Olofsson, Johan Örestig, 2015:84
[73] De Waal 2013, se Jonas Olofsson, Johan Örestig 2015:85
[74] Jaak Panksepp 1998, se Jonas Olofsson, Johan Örestig, 2015:85
[75] Preuss 2011, Jonas Olofsson, Johan Örestig, 2015: 87–90
[76] https://sv.wikipedia.org/wiki/Analys
[77] Hård af Segerstad, H. m.fl., 1996:3–5 (http://www.vasa.abo.fi/users/psalo/Web/utvlar.pdf)
[78] Hård af Segerstad, H. m.fl., 1996:3–5 (http://www.vasa.abo.fi/users/psalo/Web/utvlar.pdf)
[79] Camilla Johansson och Carolina Persson, 2007:6
[80] Robert Astbog, 2017:41
[81] Tom Cambell 1986, se Robert Astbog 2017:8
[82] Tom Cambell 1986, se Robert Astbog 2017:8
[83] Robert Astbog 2017:8
[84] Tom Cambell 1986, se Robert Astbog 2017:9

[85] Serge Moscovici, se Hanna – Karin Grensman, https://grensmans.se/representation-och-konstruktion-ontologiska-betraktelser
[86] Hanna-Karin Grensman, https://grensmans.se/representation-och-konstruktion-ontologiska-betraktelser/
[87] https://sv.wikipedia.org/wiki/Förhistorisk_tid
[88] Illeris 2007, Granberg & Olsson 2009, Wenger 1998, se Amy Disley, Sandra Örmander, 2015:11,14

2 IDENTITET
[1] Robert Lundin & Gunnar Karlsson, 2006:43
[2] Ibid, 2006:33
[3] Ibid, 2006:36
[4] Kristine Sjöberg, 2016:7
[5] Karmela Liebkind m fl 2015:184
[6] Ibid, 2015:183
[7] https://www.12manage.com/methods_kapferer_brand_identity_prism_sv.html
[8]Uggla, 2001, se H. Kalliomäki & Z. Jasarevic, 2007:20
[9] Malin Svensson, 2003:13 - 14
[10] Lilja E. 1999, se Malin Svensson, 2003:13
[11] Malin Svensson, 2003:13 - 14
[12] Ricoeur 1992, se Robert Lundin & Gunnar Karlsson, 2006:32–33
[13] Ibid
[14] Ricoeur 1992, se Robert Lundin & Gunnar Karlsson, 2006:32–33
[15] Lundin och Karlsson, 2006: 33–34
[16] Ibid, 2006: 38 - 39
[17] Eriksson & Siesing, 2002: 43–47
[18] Solin Jangiri, Sagiba Syed, 2017:
[19] Tajfel 1974, se Per Lidholm, 2012:11
[20] Tajfel 1974, Tajfel & Turner 1979, Jenkins 2008, se Per Lidholm, 2012:11
[21] Tajfel et al 1971, se Jonas Olofsson & Johan Örestig 2015:108
[22] Kelley 2005, se Jonas Olofsson & Johan Örestig 2015:108
[23] Heine 2002, Solomon 2004, Kotler & Armstrong 2012, Foxall 2014, se Solin Jangiri, Sagiba Syed 2017:15
[24] Solin Jangiri, Sagiba Syed, 2017: 15 - 16
[25] Mathilda Karlsson, 2017:7
[26] Aronson 2007, se Mathilda Karlsson, 2017:8
[27] Mathilda Karlsson, 2017:8
[28] Lundin och Karlsson, 2006:41
[29]Crisp & Turner 2010, se Mathilda Karlsson, 2017:7
[30] Lundin och Karlsson, 2006:41
[31] Karmela Liebkind m fl 2015:185

3 MEDVETANDE OCH MENINGSSAKPANDE

[1] Peter Gärdenfors, 2006, se Hugo Lagerkrantz, Läkartidningen Nr 6, 2008 Volym 105
[2] Hugo Lagerkrantz, Läkartidningen Nr 6, 2008 Volym 105
[3] Johan Gustafsson 2010:24
[4] Catarina Andersson Eva Swenson, 2007:6
[5] Eveliina Haarala, 2013:17
[6] Sages & Hensfelt 1999, se Catarina Andersson & Ewa Svenson, 2007:6
[7] Christensen 2004, se Catarina Andersson & Ewa Svenson, 2007:6
[8] Searle 1983 och 2001, se Artur Nilsson 2013:71 (översatt)
[9] Greenberg et al., 2015, se Martina Wilson 2017:5
[10] Schimel et al., 2007, se Martina Wilson 2017:5
[11] Greenberg et al., 2015, se Martina Wilson 2017:5
[12] Becker, Greenberg, Solomon och Pyszczynski 2015, se Martina Wilson 2017:5
[13] Greenberg et al., 2015, se Martina Wilson 2017:5
[14] Artur Nilsson 2013:72 (översatt)

4 KOMMUNIKATION

[1] Artur Nilsson 2013:84
[2] Säljö 2005, se Joel André & Susanna Salmijärvi, 2009:8
[3] Melvin L. DeFleur 1989, Theories of Mass Communication. Detta avsnitt om kommunikationens och kulturens dialektik baseras på en översättning och sammanställning av sidorna 3–25
[4] Hypertext Definition (techterms.com)
[5] Garret, Spreitzer & Bacevice 2017, se Mikaela Diamantidis & Anna Jönsson 2018:11
[6] Jensen 2013:33
[7] Stier & Sandström, Kjellin, 2009 se Emanuel Åkerlund, 2018:6
[8] Watzlawick, Beavin & Jackson 1967, se Jensen 2013:30
[9] John Fiske, 1990:138
[10] Heide et al, 2005, se Susanna Sjöberg, 2010:3
[11] John Fiske, 1990:138
[12] Heide et al 2005, se Susanna Sjöberg, 2010:3
[13] J. Grunnig & T Hunt 1984, se Susanna Sjöberg, 2010:4
[14] Jensen 2013:31 - 32
[15] Larsson 2001, se S. Sjöberg 2010:5
[16] Larsson 2001, Cooper 1989, se S. Sjöberg 2010:5
[17] Susanna Sjöberg 2010:6
[18] Giles 2008, se Jensen Mikael 2013:174
[19] Jensen Mikael 2013:174 - 175
[20] Jensen 2011, se Jensen Mikael 2013:165
[21] Matsomoto & Hwang, 2013b, se Jensen Mikael 2013:165
[22] Meltzoff & Moore 1997, Knapp & Hall 2006, Jensen Mikael 2013:165
[23] Matsomoto & Hwang, 2013b, se Jensen Mikael 2013:166

[24] Lennéer Axelson & Thylefors1995, se Per Enarsson 2012:14
[25] Burton & Dimbleby, 1999, se Daniel Tran 2015:12
[26] Daniel Tran 2015:12
[27] Jens Alwood, 1979:1
[28] Ladberg 2006, se Gana Karim 2007:6
[29] Ladberg 1996, se Gana Karim 2007:6
[30] Jandt 2007, se Hanna Schröder och Caroline Åkesson 2016:13
[31] Hanna Schröder och Caroline Åkesson 2016:9
[32] Stier 2009, se se Hanna Schröder och Caroline Åkesson 2016:10
[33] Herlitz 2007, se Hanna Schröder och Caroline Åkesson 2016:13
[34] Herlitz 2007, se Hanna Schröder och Caroline Åkesson 2016:13
[35] Usunier & Lee 2005, se Hanna Schröder och Caroline Åkesson 2016:11
[36] Hofstede et al. 2011, se Hanna Schröder och Caroline Åkesson 2016:11
[37] Wang och Tran 2012, se Lisa Carlsson & Robert Petersson, 2013:10
[38] Berger 1998, se Hanna Schröder och Caroline Åkesson 2016:6
[39] Hanna Schröder och Caroline Åkesson 2016:6
[40] Jens Alwood 1975:1
[41] Battersby & Bolton, 2013, se Emanuel Åkerlund, 2018:7
[42] Emanuel Åkerlund, 2018:7
[43]Emanuel Åkerlund, 2018:7
[44] Jens Alwood, 1975:12 - 13
[45] Graham & Argyle 1975, se Jens Alwood 1975:14
[46] Butter & Beattie 1976, se Jens Alwood 1975:14
[47] Herlitz 2007, se Hanna Schröder och Caroline Åkesson 2016:13
[48] Herlitz 2007 & Stier 2009, se Hanna Schröder och Caroline Åkesson 2016:13
[49] Jandt 2007, se Anna Ramsten & Therese von Garrelts 2013:10
[50] Stier 2009, Jandt 2007, se Anna Ramsten & Therese von Garrelts 2013:10–11
[51] Anna Ramsten & Therese von Garrelts 2013:11
[52] Colett 1982, se Anna Ramsten & Therese von Garrelts 2013:10
[53] Stier 2009, se Anna Ramsten & Therese von Garrelts 2013:10
[54] M. Jensen, 2013:77–78
[55] Adler, Rosenfeldt & Proctor 2007; Floyd 2009, se M. Jensen 2013:79
[56] M. Jensen 2013:79
[57] Wood 2007, se M. Jensen 2013:80
[58] Adler et al. 2007, se M. Jensen 2013:80
[59] Solomon & Theiss 2013, se M. Jensen 2013:80
[60] Weinberg och Gould (2007), se Christoffer Eriksson & Martin Haglund, 2009:5
[61] https://www.psykologiguiden.se/psykologilexikon/?Lookup=heuristik
[62] https://www.ne.se/uppslagsverk/encyklopedi/lång/bias
[63] M. Jensen 2013:84
[64] M. Jensen 2013:85 - 86
[65] M. Jensen 2013:81 - 83
[66] C.Calloway – Thomas, Pamela J. Cooper, Cecil Blake, 1999:81–82

---

[67] Hanna-Karin Grensman: grensman.se

5 KOMMUNIKATIONSKOMPETENS
[1] Moreale et al. 2013, se Jensen M. 2013:203
[2] Matsumoto & Hwang 2013 a; se Jensen M. 2013:211
[3] Spitzberg & Dillard 2008, se Jensen M. 2013:203
[4] Carary et al. 2008, se Jensen M. 2013:208
[5] Cupach et al. 2010, se Jensen M. 2013:208
[6] Rothwell 2007, se Jensen M. 2013:204
[7] Spitzberg och Cupach 2011, se Jensen M. 2013:204
[8] Rothwell 2007; Carary et al. 2008; Cupah et al 2010; se Jensen M. 2013:205
[9] Rothwell 2007; Solomon & Theiss 2013; se Jensen M. 2013:205
[10] Decety & Jacksson 2004; Eisenberg & Eggum 2011, se Marianne Sonnby – Borgström 2013:175
[11] Coricelli 2005; Gladstein 1983, se Marianne Sonnby – Borgström 2013:175
[12] Jonas Olofsson & Johan Örestig, 2015:110
[13] Bohlin hensrik, 2013:93
[14] Eisenberg et al 2013, se Marianne Sonnby – Borgström 2013:173
[15] Marianne Sonnby – Borgström 2013:174
[16] Marianne Sonnby – Borgström 2013:175
[17] Damasio 1994; Parksepp 2004; Smith 1991, se Marianne Sonnby – Borgström 2013:176–177
[18] Damasio 1994; Parksepp 2004; Smith 1991, se Marianne Sonnby – Borgström 2013:176 - 177
[19] Havnesköld & Mothander, 2009, se Emanuel Åkerlund 2018:6
[20] Marianne Sonnby – Borgström 2013:178
[21] Bohlin Henrik, 2013:38
[22] Bohlin Henrik, 2013:39
[23] Bohlin Henrik, 2013:34
[24] Här finner jag ett antagande att det moraliskt rätta handlande utesluter eget gynnande…
[25] Bohlin Henrik, 2013:33
[26] North 1990, se Jonas Olofsson & Johan Örestig, 2015:193
[27] Gintis 2011a, se Jonas Olofsson & Johan Örestig 2015:197
[28] Jonas Olofsson & Johan Örestig, 2015:194
[29] Bohlin Henrik, 2013:35
[30] Bohlin Henrik, 2013:36
[31] Farr 1978, se Bohlin Henrik, 2013:40
[32] Bohlin Henrik, 2013:40
[33] Bohlin Henrik, 2013:41
[34] Bohlin Henrik, 2013:42
[35] Johansson Mats, 2013:74
[36] Johansson Mats, 2013:82
[37] Per Wallroth, 2010:19

[38] Per Wallroth, 2010:20
[39] Per Wallroth, 2010:11
[40] Per Wallroth, 2010:12
[41] Per Wallroth, 2010:14
[42] Per Wallroth, 2010:13
[43] Per Wallroth, 2010:14
[44] Per Wallroth, 2010:15
[45] Per Wallroth, 2010:22
[46] Per Wallroth, 2010:23
[47] Per Wallroth, 2010:29
[48] Per Wallroth, 2010:30
[49] Per Wallroth, 2010:32
[50] Per Wallroth, 2010:33
[51] Per Wallroth, 2010:36
[52] Per Wallroth, 2010:36–37
[53] Per Wallroth, 2010:37–38
[54] Per Wallroth, 2010:39
[55] Per Wallroth, 2010:41
[56] Per Wallroth, 2010:42
[57] Per Wallroth, 2010:43
[58] Per Wallroth, 2010:45
[59] Per Wallroth, 2010:48–49
[60] Per Wallroth, 2010:49–50
[61] Per Wallroth, 2010:50
[62] Per Wallroth, 2010:52
[63] Per Wallroth, 2010:53
[64] Per Wallroth, 2010:56
[65] Per Wallroth, 2010:57
[66] Per Wallroth, 2010:59
[67] Per Wallroth, 2010:64
[68] Per Wallroth, 2010:65
[69] Per Wallroth, 2010:66
[70] Per Wallroth, 2010:67
[71] Per Wallroth, 2010:68
[72] Per Wallroth, 2010:69–70
[73] Per Wallroth, 2010:70–71
[74] Per Wallroth, 2010:72–74
[75] Per Wallroth, 2010:75
[76] Wallroth, 2010:76–77
[77] Wallroth, 2010:77–79
[78] Wallroth, 2010:80
[79] Wallroth, 2010:81–82
[80] Wallroth, 2010:82–84

[81] Jensen 2013:48
[82] M. Jensen, 2013:123–125

6 SOCIOKULTURELL TRADITION OCH KOMMUNIKATION
[1] Jensen Mikael 2013:173–174
[2] Goffman 1967, Giddens 2006, se Per Enarsson 2012:12
[3] Foucault 2003, se Per Enarsson 2012:14
[4] Bauman 1995, se Per Enarsson 2012:14
[5] Goffman 1967, se Per Enarsson 2012:14
[6] Foucault 1983, se Per Enarsson 2012:14
[7] Lennéer Axelson & Thylefors1995, se Per Enarsson 2012:14
[8] Thomassen 2007, se https://sv.wikipedia.org/wiki/Dekonstruktion
[9] https://sv.wikipedia.org/wiki/Hierarki
[10] Billig 1985, se Lann Hornscheidt, 2015:47
[11] Mats Landqvist & Lann Hornscheidt, 2015:5
[12] https://mp.uu.se/web/claes-nilholms-blogg/start/-/blogs/att-kategorisera-sina-medmanniskor
[13] http://www.finnqueer.net/juttu.cgi?s=133_15_3
[14] http://www.finnqueer.net/juttu.cgi?s=133_15_3
[15] Fromm 1993/1994, se Gunnar Augustsson, 2011:43
[16] Gunnar Augustsson, 2011:43
[17] Weber, 1983, se Maria Olsson, 2004:17
[18] Gellener 1997, se Maria Olsson, 2004:17
[19] Andersen & Kaspersen 1999, se Maria Olsson, 2004:17
[20] Heywood, 2004, 2001, 1991, se Maria Olsson, 2004:7–8
[21] Chris Barth 2003, se Ruth Illman & Peter Nynäs 2017:15
[22] Ruth Illman &Peter Nynäs 2017:15
[23] Denzin 1992, Becker 1982, se Gunnar Augustsson, 2011:32
[24] Sen 2006, se Gunnar Augustsson, 2011:13
[25] C.Calloway – Thomas, Pamela J. Cooper, Cecil Blake, 1999:81–82
[26] Hanna-Karin Grensman:grensman.se
[27] Furusten 2007, se Anders Ivarsson Westerberg 2013:37
[28] Scott 2005, se Anders Ivarsson Westerberg 2013:37
[29] Anders Ivarsson Westerberg 2013:37
[30] Ruth Illman & Peter Nynäs 2017:16–17
[31] Özkirimli2005:14ff, se Charlotte Noltorp, 2009:7
[32] Bo Lindberg, 2002:7–8
[33] Bo Lindberg, 2002:8
[34] Ehn et. al 1993, se Charlotte Noltorp, 2009:7
[35] Hylland Eriksen 2002, se Genny Montanares & Erika Schweitz 2014:7
[36] Martiniello 1995, Hylland Eriksen 2002, se Genny Montanares & Erika Schweitz 2014:7
[37] Christian Fernandez 2005:95

[38] Marshall 1963, se Christian Fernandez 2005:49–50
[39] Christian Fernandez 2005:51
[40] Brubaker 1992, se Christian Fernandez 2005:90
[41] Brubaker 1992, Linklater 1988a, se Christian Fernandez 2005:90
[42] de Cillia et al 1990, se Genny Montanares & Erika Schweitz 2014:8
[43] Hylland Eriksen 2002, se Genny Montanares & Erika Schweitz 2014:8
[44] Martiniello 1995, se Genny Montanares & Erika Schweitz 2014:8
[45] Van Dijk 2005, se Genny Montanares & Erika Schweitz 2014:11–12
[46] Vertovec 2011, se Emelie Thorburn 2018:8
[47] Vertovec 2011, se Emelie Thorburn 2018:8
[48] Vertovec 2011, se Emelie Thorburn 2018:8
[49] Appadurai 1996, se Emelie Thorburn 2018:8
[50] Vertovec 2011, se Emelie Thorburn 2018:8
[51] Vertovec 2011, se Emelie Thorburn 2018:8
[52] Vertovec 2011, se Emelie Thorburn 2018:8
[53] Kofman 2005, se Emelie Thorburn 2018:9
[54] Selm 2003, Wirten 2002, se Emelie Thorburn 2018:9
[55] Kofman 2005, se Emelie Thorburn 2018:9
[56] Kofman 2005, se Emelie Thorburn 2018:9
[57] Kofman 2005, se Emelie Thorburn 2018:9
[58] Emelie Thorburn 2018:9
[59] Van Dijk 2005, se Genny Montanares & Erika Schweitz 2014:12
[60] Hannerz 1996, se Emelie Thorburn 2018:9
[61] Kofman 2005, se Emelie Thorburn 2018:10
[62] Kofman 2005, se Emelie Thorburn 2018:10
[63] Kinnvall 2016, se Emelie Thorburn 2018:10
[64] de Cillia et al 1990, Mariniello 1995, se Genny Montanares & Erika Schweitz 2014:8
[65] Kymlicka 1997, se Tobias Harding, 2009:32
[66] Clifford 1997; Olsson 2004, Safran 1991, se Clarissa Kugelberg 2007:2
[67] Cohen 1995, se Clarissa Kugelberg 2007:2
[68] Clarissa Kugelberg 2007:3
[69] Bo Lindberg, 2009:8
[70] Hall 2000:18ff, se Charlotte Noltorp, 2009:13
[71] Ringmar 1996:158, se Charlotte Noltorp, 2009:13
[72] Bo Lindberg, 2009:12 - 13
[73] Tobias Harding, 2009:31
[74] Anders Johnson, se Jesper Strömbäck, 2016:10
[75] https://sv.wikipedia.org/wiki/Sveriges_demografi#Utrikes_födda
[76] https://sv.wikipedia.org/wiki/Sveriges_demografi#Språk
[77] https://www.minoritet.se/minoritetspolitik
[78] Johansson, i Engdahl, 2001, se 2015:27
[79] Johansson i Engdahl, 2001, se 2015:28
[80] Berger & Luckmann 1967, se Anders Ivarsson Westerberg 2013:38

[81] Goffman 1967, 1991, se Per Enarsson 2012:12
[82] Goffman 1967, Giddens 2006, se ibid
[83] Hornby 1974, se ibid
[84] Giddens, 2006, se ibid
[85] Mead 1976, se Charlotte Andersson, 2015:17
[86] Andersson 1972, se Charlotte Andersson, 2015:18
[87] Østerberg 1991, se Charlotte Andersson, 2015:18
[88] Macionis & Plummer 2002, Charlotte Andersson, 2015:18
[89] Berg 2003, Charlotte Andersson, 2015:19
[90] Mjöberg 2011, Charlotte Andersson, 2015:22
[91] Wide 2011, se Charlotte Andersson 2015:25
[92] Hewitt 1981, se Marie Sörensen 2006:19–20
[93] Trost & Levin 1996, Hewitt 1981, se Marie Sörensen 2006:19
[94] Trost & Levin, 2010, se Sara Skokic & Josefin Stode, 2011:7
[95] Trost & Levin, 2010 ref Mead, se Sara Skokic & Josefin Stode, 2011:7
[96] Trost & Levin, 2010, se Sara Skokic & Josefin Stode, 2011:7

7 INTERKULTURELL KOMMUNIKATION OCH INTERKULTURELL KOMPETENS
[1] Burton & Dimbleby, 1999, se Daniel Tran 2015:12
[2] J. Stier, https://docplayer.se/4290931-Interkulturellt-samarbete-processer-problem-och-mojligheter-jonas-stier-malardalens-hogskola.html
[3] Hewitt 1981, se Marie Sörensen, 2006:21
[4] Per Wallroth, 2010:12
[5] Gudykunst, se Iben jensen & Hanne Lonngren, 1995:35 - 38
[6] Kultur og kommunikation, I. Jensen & H. Lönngreen 1995
[7] William B. Gudykunst 1991:18
[8] Jandt 2007, se H. Schröder & Caroline Åkesson 2016:11
[9] Samovar et al 2012, se A. Ramsten & Th. von Garrelts 2013:5
[10] Samovar et al 2012, se A. Ramsten & Th. von Garrelts 2013:5
[11] Gudykunst, 2003, se A. Ramsten & Th. von Garrelts 2013:14
[12] Stier 2009, se A. Ramsten & TH von Garrelts 2013:14
[13] Bennett 1998, se A. Ramsten & TH von Garrelts 2013:14
[14] Sara Lind & Petra Westberg, 2005:3
[15] Angelöw & Jonsson, 1990, se Fanny Makkee 2019:15
[16] Sara Lind & Petra Westberg, 2005:3
[17] Stuart Hall 1997, se Anton Boström 2018:13
[18] Anton Boström 2018:13
[19] Hall 1997, se Anton Boström 2018:11
[20] Sara Lind & Petra Westberg, 2005:4
[21] Hinton 2000, se Fanny Makkee 2019:14
[22] Palmberg 1987, se Fanny Makkee 2019:14
[23] Stier 2009, se Fanny Makkee 2019:14
[24] Stephan & Stephan, 1985, se Fanny Makkee 2019:14

[25] Hinton, 2000, se Fanny Makkee 2019:14
[26] Stier 2009, se Fanny Makkee 2019:14
[27] World Values Survey är ett pågående samhällsvetenskapligt forskningsprojekt, lett av Ronald Inglehart, med syftet att utforska sociokulturella, moraliska, religiösa och politiska värderingar inom olika kulturer_världen över.
[28] Hanna Schröder & Caroline Åkesson 2016:7
[29] Hofstede 1980, se Daniel Tran 2015:8
[30] Hofstede 2010, se Daniel Tran 2015:8–9
[31] I Hofstedes bok ”Culture´s Consequences” förklarar bland annat Hofstede hur han räknade ut sina index för varje dimension. Både maktdistansindex och osäkerhetsundvikandeindex beskrivs utförligt med en formel. För de två resterande indexen, individualismindex och maskulinitetsindex hade Hofstede använt sig av sin faktoranalys, och han fick fram och använde så kallade ”loadings” för att räkna ut sina index.
[32] Lisa Carlsson & Robert Petersson, 2013:14–15
[33] Deresky 2007, se Lisa Carlsson & Robert Petersson 2013:13
[34] Eschbach et al 2001, se Lisa Carlsson & Robert Petersson 2013:13
[35] Gautam & Vishwakarma 2012, se Lisa Carlsson & Robert Petersson 2013:13
[36] Gautam &Vishwakarma 2012, Lisa Carlsson & Robert Petersson 2013:13
[37] Deresky 2007, Lisa Carlsson & Robert Petersson 2013:14
[38] Gautam &Vishwakarma 2012, Lisa Carlsson & Robert Petersson 2013:14
[39] Deresky 2007, Lisa Carlsson & Robert Petersson 2013:14
[40] Antonovsky 2005, se Sofie Ring och Caroline Risberg, 2013:3
[41] Hofstede et. al 2011, se Hanna Schröder och Caroline Åkesson 2016:7
[42] Runa Baianstovu, 2012:71
[43] Habermas1995, se Runa Baianstovu, 2012:14
[44] Hofstede 2010, se Daniel Tran 2015:11
[45] Gallois et al. 2011, se Daniel Tran 2015:11
[46] Hofstede et. al 2011, se Hanna Schröder och Caroline Åkesson 2016:7
[47] Durkheim 1983a/1984, se Runa Baianstovu, 2012:75
[48] Durkheim 1983a/1984, se Runa Baianstovu, 2012:75
[49] Durkheim 1983a/1984, 1987/1970, se Runa Baianstovu, 2012:76
[50] Runa Baianstovu, 2012:76
[51] Hofstede 2010, se Daniel Tran 2015:9
[52] Samovar et al, 2009, se Daniel Tran 2015:9
[53] Hofstede 2010, se Daniel Tran 2015:10
[54] Hofstede et al. 2011, se Hanna Schröder och Caroline Åkesson 2016:7
[55] Daniel Tran 2015:10
[56] Hofstede 2010, se Daniel Tran 2015:10–11
[57] Hofstede et. al 2011, se Hanna Schröder och Caroline Åkesson 2016:8
[58] Hofstede 2010, se Daniel Tran 2015:12
[59] Hofstede et al. 2011, Hanna Schröder & Caroline Åkesson 2016:8
[60] Hofstede et al. 2011, Hanna Schröder & Caroline Åkesson 2016:8

[61] Hofstede et al. 2011, Hanna Schröder & Caroline Åkesson 2016:8
[62] Osland & Bird 2000, se Sandra Ek, Josef Rönnholm 2019:14
[63] Sandra Ek & Josefine Rönnholm 2019:22
[64] Hall 1976, refererad i Kim et al, se Sandra Ek & Josefine Rönnholm 2019:22
[65] Gudykunst & Ting-Toomey 1988, refererad i Nishimura et al. 2008, se Sandra Ek & Josefine Rönnholm 2019:22–23
[66] Hall 1976, refererad i Nishimura et al. 2008, se Sandra Ek & Josefine Rönnholm 2019:22
[67] Doyé 1999, se Fanny Makkee 2019:14
[68] Stephan & Stephan, 1985, se Fanny Makkee 2019:14
[69] Osland & Bird 2000, se Sandra Ek, Josef Rönnholm 2019:14
[70] Bennett 1998, se A. Ramsten & TH von Garrelts 2013:14
[71] Johansson Mats, 2013:82
[72] Matsumoto & Hwang 2013 a; se Jensen M. 2013:211
[73] Per Wallroth, 2010:11
[74] Per Wallroth, 2010:12
[75] K Asp, 1992:149
[76] Gudykunst & Kim 1997, se Hanna Schröder & Caroline Åkesson 2016:10
[77] Stier 2009 hänvisar till Gudykunst & Kim 2003, se Fanny Makkee 2019:8
[78] Arvidsson 2001, se Isabelle Kizling et al. 2002:2
[79] Herlitz 1999, se Isabelle Kizling et al. 2002:2
[80] C R Bråkenhielm 1992, se Ylva Hålander 2006:4
[81] Se Liselotte Gustafson & Siv Norling 2015:6-
[82] Sörlin 1991, se Kristin Lindström 2011:7–8
[83] Oustrup 2004, se Kristin Lindström 2011:8
[84] Hanna-Karin Grensman:grensman.se
[85] https://www.mytologi.nu/nordisk-mytologi.html
[86] http://res.sli.se/00/media/FIL/1714.pdf
[87] Ambjörnsson & Elzinga 1968, se Rodney Åsberg, 2001:12
[88] Rodney Åsberg, 2001:12
[89] Rodney Åsberg, 2001:10
[90] https://www.stenudd.se/mytologi/varde-bigbang-skapelsemyt-2.htm
[91] https://www.stenudd.se/mytologi/varde-bigbang-skapelsemyt-2.htm
[92] https://fysik.ugglansno.se/heliocentrisk-varldsbild/
[93] Lars Ljungberg, 2013:34
[94]Johannisson 1988, se Lars Ljungberg, 2013:34
[95] Lars Ljungberg, 2013:35
[96] Rodney Åsberg, 2001:10
[97] Johan Gustafsson, 2010:14
[98] Provice W. i Renard K. 1989, se Rodney Åsberg, 2001:14
[99] Kristin Lindström 2011:9
[100] Singer 1990, se Kristin Lindström 2011:9
[101] Sommarregn 2008, Kristin Lindström 2011:9

---

[102] Stahl 2010, se Anna Ramsten & Therese von Garrelts 2013:14
[103] Hartley 2007 se Jensen Mikael 2013:162
[104] Harge 2011, se Jensen Mikael 2013:163
[105] Trenholm & Jensen 2004, se Jensen 2013:163
[106] Lane 2008, se Jensen 2 004, se Jensen 2013:163
[107] Trenholm & Jensen 2004, se Jensen 2013:163
[108] Hargie 2011, Jensen 2004, se Jensen 2013:163
[109] Brown et al 1994, se Sara Isbäck & Katarina Johansson 2009:12
[110] Hartley 2007, se Jensen 2013:164
[111] Stahl 2010, Anna Ramsten & Therese von Garrelts 2013:15
[112] Säljö 2005, se Joel André & Susanna Salmijärvi, 2009.8
[113] Säljö 2005, se Joel André och Susanna Salmijärvi, 2009:7
[114] Berger & Luckman, 1966:34 36; Schutz & Luckman, 1973:264–304, se Jesper Blomberg, 2003:149
[115] Säljö 2005, se Joel André och Susanna Salmijärvi, 2009:9
[116] http://filosofiforum.se/forum/viewtopic.php?t=408
[117] https://sv.wikipedia.org/wiki/Sociokulturellt_perspektiv_på_lärande
[118] Säljö 2005, se Joel André och Susanna Salmijärvi, 2009:9
[119] Säljö 2005, se Joel André och Susanna Salmijärvi, 2009:9
[120] Latour Bruno 1998, se Sara Isbäck & Katarina Johansson 2009:11
[121] Sonesson 1992, se Isabelle Kizling et al 2002
[122] Sonesson 1992, se Isabelle Kizling et al 2002
[123] https://sv.wikipedia.org/wiki/Semiotik
[124] Spillman 2002, se Isabelle Kizling et al 2002
[125] Säljö 2005, se Joel André och Susanna Salmijärvi, 2009:10
[126] Säljö 2005, se Joel André och Susanna Salmijärvi, 2009:11
[127] Schutz 1962, 1964 & Schutz & Luckmann 1973, se Jesper Blomberg, 2003:148.
[128] Jesper Blomberg, 2003:148
[129] Ibid, 2003:144
[130] Giddens, 1984:45, se Jesper Blomberg, 2003:144
[131] Giddens, 1984:50 - 60, se Jesper Blomberg, 2003:145
[132] Johansson i Engdahl, 2001, se, Magnus Bergström & Ida Svensson, 2007:28
[133] Giddens, 1984:50 - 60, se Jesper Blomberg, 2003:145
[134] Johansson i Engdahl, 2001, se, Magnus Bergström & Ida Svensson, 2007:28
[135] Giddens, 1984:50 - 60, se Jesper Blomberg, 2003:145
[136] Johansson i Engdahl, 2001, se, Magnus Bergström & Ida Svensson, 2007:28
[137] Jesper Blomberg, 2003:147
[138] Säljö 2005, se Joel André och Susanna Salmijärvi, 2009:13
[139] Säljö 2005, se Joel André och Susanna Salmijärvi, 2009:7
[140] Säljö 2005, se Joel André och Susanna Salmijärvi, 2009:12
[141] Schein, Edgar H. 2017, se Mikaela Diamantidis & Anna Jönsson 2018:13
[142] Schein, Edgar H., se Sara Isbäck & Katarina Johansson 2009:10–11
[143] Schein, Edgar H., se Filip Klarsten & Billy Skogh 2011:7

---

[144] Stier 2009, Öhlander 2005, & Cant 2004, se Anna Ramsten & Therese von Garrelts 2013:14–15
[145] Egerbladh & Tiller 1998, se Monica Mill 2012:10
[146] Monica Mill, 2012:10
[147] Monica Mill, 2012:9

EFTERORD

[1] Denzin 1992, Becker 1982, se Gunnar Augustsson, 2011:32

REFERENSER

BÖCKER

Bohlin Henrik, Empati – teoretiska och praktiska perspektiv, redaktör Henrik Bohlin & Jacob Eklund, Studentlitteratur AB, Lund 2013

Calloway Thomas C, Intercultural Communication – Roots and Routes by Allyn & Bacon 1999

D. Bohm, Causality and chance i modern physics, London Rothledge and Kegan Cop 1957

DeFleur Melvin L. Theories of Mass Communication: by Longman 1989 5th edition Wood 2007

Gudykunst W. Bridging Differences-Effective Intergroup Communication, By Sage Publications, Inc. 1991

Jensen Iben och Lonngren H. Kultur og kommunikation-interkulturell kommunikation i teori og praksis: Samfundslitteratur 1995

Jesper Blomberg, Projektorganisationen – Kritiska analyser av projektprat och praktik, Liber 2003

Jesper Strömbäck, Utan invandring stannar Sverige, Volante 2016

John Fiske, Introduction to communication studies, Routhledge 11 New Fetter Lane London EC4P 4EE 1990

Jonas Olofsson och Johan Örestig, Evolutionsteori och människans natur, Natur & Kultur 2015

Kent Asp, Forskning om journalistik, medier och kommunikation, Nordicom 1992

Lann Hornscheidt, Karin Hagren Idevall, Från social kategorisering till diskriminering Fyra studier av språk och diskriminering och ett modellförslag, Redaktör: Mats Landqvist, Södertörns Högskola, 2015

Maria Borgström och Katrin Goldstein – Kyaga (red), Gränsöverskridande identiteter i globaliseringens tid: ungdomar, migration och kampen för fred, Huddinge: Södertörns högskola, 2006, s. 31–43

Marianne Sonnby – Borgström, Teoretiska och praktiska perspektiv, Redaktörer, Henrik Bohlin & Jakob Eklund, Studentlitteratur 2013

Mikael Jensen, Interpersonell Kommunikation, Studentlitteratur 2015

Naylor l. Culture and Change-an introduction: by Greenwood Publishing Group, Inc. 1996

Per Grankvist, Den stora bubblan: Hur tekniken formar vår världsbild, Mondial 2018

Per Wallroth, Mentaliseringsboken, Karneval Förlag 2010

Ruth, Illman & Peter Nynäs, Kultur, människa, möte: ett humanistiskt perspektiv, Studentlitteratur AB 2017

Åsa Karlsson och Bo Lindberg (red.), Nationalism och nationell identitet i 1700-talets Sverige, Kultursverige 2009

EXAMENSUPPSATSER/AVHANDLINGAR/RAPPORTER

A. Arias, Kommunikation i en mångkulturell kontext, Den interkulturella medvetenheten inom Gbgs Stads informationsverksamhet, Göteborgs Universitet 1999

Amy Disley, Sandra Örmander, Från individ till kollektiv och en lärande organisation, en empirisk studie om kunskapshantering, Linnéuniversitet 2015

Anna Ramsten & Therese von Garrelts, Kulturella missförstånd – det är ju klassiskt, Interkulturell kommunikation ur ett medborgarperspektiv, Lunds Universitet 2013

Anton Boström, Stereotyper och Fördomar: Segregationens byggstenar - En multimodal kritisk diskursanalys om representationen av personer med funktionsnedsättningar i två amerikanska situationskomedier, Stockholms Universitet 2018

Anton Forsström & Andreas Berg, Påverkar information inkomsttagares attityder till inkomsten? – En studie om jobbskatteavdraget och inkomstskatten, Handelshögskolan Karlstads Universitet 2013

Artur Nilsson, The Psychology of Worldviews: Toward a Non-Reductive Science of Personality, Lunds Universitet 2013

Birgitta Södergren, Ett kunskapsperspektiv på organisation och ledarskap, Uppsala Universitet 2008

Camilla Johansson och Carolina Persson, Inlärning och utlärning – att elever lär på olika sätt, Växjö Universitet 2007

Catarina Andersson Eva Swenson, En fenomenologisk studie om hur ungdomar upplever sin tillvaro, relationer och framtidsvisioner. Lunds Universitet 2007

Charlotte Andersson, Socialitet – vad är det? – En sociologisk forskningsöversikt, Linköpings Universitet 2015,

Charlotte Noltorp, Svensk normerande nationalism- Går den att finna och i så fall hur den ser ut i kurslitteraturen i Svenska för invandrare (Sfi)- utbildningen, Lunds Universitet 2009

Christoffer Eriksson & Martin Haglund, MOTIVATION OCH ATTRIBUTION - En jämförelse mellan amatör- och elitfotbollsspelare, Högskolan Halmstad 2009

Clarissa Kugelberg, Förhandlingar om tillhörighet. Transnationella identiteter hos svenska politiker med chilensk och kurdisk bakgrund, Paper från ACSIS nationella forskarkonferens för kulturstudier, Norrköping 13–15 juni 2005.

Daniel Tran, Dimensionsskillnader i den kulturella sfären – Om varseblivningen av kulturella skillnader och dess påverkan på en anpassande individ, Linnéuniversitet, Kalmar Växjö 2015

Emanuel Åkerlund, Musik utan språk En undersökning där undervisning i musik sker utan verbal kommunikation, Institutionen för musik, pedagogik och samhälle (MPS) 2018

Emelie Thorburn Tillgänglighet genom Samhörighet, En studie av Sverigedemokraternas och Moderaternas syn på kultur och medborgarskap, Uppsala Universitet 2018

Erika Lindström Malmgård & Anna Udén, Konsten att mediera begrepp- Några lärares didaktiska arbete med matematiska begrepp, Göteborgs Universitet 2009

Eriksson & Siesing, Varumärkesmetaforer – Ett holistiskt synsätt på varumärkeskommunikation, Ekonomi Högskolan, Lunds Universitet, Kalmar Växjö 2002

Eveliina Haarala, Kauppakaveri, Tjänsteutveckling åt de äldre, Arcada 2013

Evelina Ohlsson, "Jag är ju ändå främst forskare." – en etnografisk studie om organisationens identitet och den kollektiva gemenskapens betydelse för den sociala identiteten, Uppsala Universitet 2017

Fanny Makkee, Elevers uppfattningar om varför attityden till invandrare tenderar att bli mer negativ när man blir äldre – En fenomenografisk fallstudie av elever i årskurs 9, Åbo Akademi Vasa 2019

Fernandez Christian, Medborgarskap efter nationalstaten? Ett konstruktivt förslag, Lunds Universitet 2005

Filip Klarsten & Billy Skogh, Att undersöka organisationskulturer tids- och kostnadseffektivt med hjälp av diskursanalys, Skapandet av Skogh-Klarsten metoden, Örebro Universitet 2011

Frida Haglind – Eriksson, LIKABEHANDLING - En kvalitativ studie om grundskolepersonals upplevelser kring likabehandling, Mälardalens Högskola, Eskilstuna Västerås 2017

Gana Karim, Invandrarbarns skolsvårigheter – vad kan det bero på?, Göteborgs Universitet 2007

Genny Montanares & Erika Schweitz, En diskursanalys av identitetsskapande i försvarspolitiken, Uppsala Universitet, 2014

Greta Brydolf & Alice Carlson, Hur antaganden om människans natur påverkar individers ideologiska och politiska övertygelser, Uppsala Universitet 2015

Gunnar Augustsson, Kulturell mångfald är inte detsamma som kulturell pluralism En intervjurapport om lärandemiljöer med både formell och dold inkludering, segregering och exkludering på ett sjukhus och i en bilfabrik, Mittuniversitet 2011

H. Kalliomäki & Z. Jasarevic, En studie angående uppfattningar kring ett varumärke, Högskolan i Skövde 2007

Hanna Schröder & Caroline Åkesson, Nationella kulturers påverkan på kommunikationen, En studie om interkulturell kommunikation på ett multinationellt företag, Högskolan i Halmstad 2016

Isabelle Kizling, Sara Lindstedt, Ulrica Matthed, Elin Westlund, Mattias Wickberg, Symboltolkning – en undersökning om kulturella skillnader: Projektarbete i Tillämpad Kognitionsvetenskap, Linköpings Universitet, juni 2002

Joel André & Susanna Salmijärvi, Det sociokulturella perspektivet, En kritisk granskning, Göteborg 2009

Johan Gustafsson, FÖRKROPPSLIGADE IDEAL, Uppsala Universitet 2010

Johan Petersson och Mathias Svensson, Organisationskultur och Ledarskap, En kvalitativ studie om IKEA i Älmhult, Lunds Universitet 2010

Kari Segerberg-Odent, Interkulturellt ledarskap – En studie av interkulturell kompetens hos lärare och ledare i företag Intercultural leadership – A study of teachers' and business leaders' intercultural competence, Malmö Högskola 2010

Karmela Liebkind, Identitet och etnicitet – och språk? Svenska Litteratursällskapet i Finland 2015

Kristin Lindström, Synen på naturen - En kvalitativ textanalys av läromedel i biologi, Göteborgs Universitet 2011

Kristine Sjöberg, Svenskhet i kulturdebatten En kvalitativ innehållsanalys av identitetskonstruktion inom kulturjournalistik, Stockholms Universitet 2016

Lars Ljungberg, Att mäta kvaliteter, Om önskan att mäta världen, Göteborgs Universitet 2014

Lisa Carlsson & Robert Petersson, Expatriotens teoretiska verklighet – en historia av motsägelser, Lunds Universitet – Campus Helsingborg 2013

Liselotte Gustafson & Siv Norling, Syn på social utveckling och kunskapsutveckling i särskolans individuella utvecklingsplaner, Mälardalens Högskola Eskilstuna Västerås 2015

Magnus Bergström & Ida Svensson, Social mobilisering i en samtida kontext - en diskussion kring socialtjänstens arbetsmetoder, Göteborgs Universitet 2007

Malin Svensson, Identitetens mångfacetterade förankring, En studie av invandrade kvinnors identitetsskapande, Södertörns Högskola 2003

Marcus Fazekas, Elinor Nilsson, Finns det ett samband mellan världsbild och hur individer bedömer brott och straff? Lunds Universitet 2012

Maria Olsson, Den europeiska identiteten Vem är europé enligt EU? Lunds Universitet 2004

Marie Sörensen, "Varför utsatte jag mig för det här" - en kvinnas frigörelse från en relation präglad av missbruk, Stockholms Universitet

Martina Wilson, Döden: det oundvikliga som ingen vill veta av En kvalitativ studie om dödsångest och dödens närvaro i det terapeutiska rummet, Göteborgs Universitet 2017

Mathilda Karlsson, Upplevelsen av den egna identiteten och identitetsskapandet En kvalitativ studie om personer med funktionsnedsättning, Linnéuniversitet Kalmar Växjö 2017

Mikaela Diamantidis & Anna Jönsson, Väl mött Ett kulturellt perspektiv på organisationers arbete, värderingar och förhållningssätt till möten, Lunds Universtet Campus Helsingborg 2018

Monica Mill, Kulturanalys och skolutveckling på Söderskolan, Högskolan Halmstad 2012

Per Enarsson, Mellan Frihet och Trygghet, Personalgemensamt förhållningsätt i psykiatrisk omvårdnad, Umeå Universitet 2012

Per Lidholm, Aftonbladet, kommunister och andra fiender? En studie i gruppidentitet på forumet Flashback, Stockholms Universitet 2012

Robert Astborg, Samhällets strukturer och sociala fenomen En idéhistorisk studie av Durkheims samhällsteori och metodologi i Les règles de la méthode sociologique, Umeå Universitet 2017

Rodney Åsberg, Ontologi, epistemologi och metodologi, En kritisk genomgång av vissa grundläggande vetenskapsteoretiska begrepp och ansatser, Göteborgs Universitet 2001

Runa Baianstovu, Mångfald som demokratins utmaning En studie av hur socialtjänsten som välfärdsbyråkrati och moralisk samhällsinstitution förstår och hanterar kulturell mångfald, Örebro Universitet, 2012

Sandra Ek & Josefine Rönnholm INTERKULTURELL KOMMUNIKATION En kvalitativ studie på biltestverksamheten i norr, Umeå Universitet 2019

Sara Isbäck & Katarina Johansson, Organisationskulturens symbolik, En fallstudie för Wesc:s organisationskultur, Lunds Universitet 2009

Sara Lind & Petra Westberg, Stereotyper om kvinnor och män – En enkätundersökning på Västerbottens Kuriren, Luleå Tekniska Universitet 2005

Sara Skokic & Josefin Stode, Facebook som verklighet, en kvalitativ studie om Facebooks betydelse som identitetsskapare, Göteborgs Universitet

Sofie Ring och Caroline Risberg, Elevers upplevda meningsfullhet i livet i allmänhet och i skolan – En kvantitativ och kvalitativ studie på två skolor med olika arbetsformer, Uppsala Universitet 2013

Solin Jangiri, Sagiba Syed Valet av smartphone - En kvalitativ studie om vad som motiverar konsumentbeteendet, Södertörns Högskola 2017

Susanna Sjöberg, Vart är kommunikationen på väg? En jämförande analys mellan traditionella och moderna PR byråers syn på kommunikationsteknologins utveckling samt sociala medier, Lunds Universitet 2010

Tommy Bruhn, Attitydproblem, Om attitydproblem och deras retoriska funktioner, Örebro Universitet 2012

Ylva Hålander, En reflektion över världsbilder, Högskolan Gävle 2006

TIDSKRIFTER

Anders Ivarsson Westerberg, Styrning utan riktning – institutionaliseringen av svensk jämställdhetspolitik, Statsvetenskaplig tidskrift Årgång 115, 2013/1

I Form nr 5, 2019:37–41

Jens Alwood, Ickeverbal Kommunikation - En Översikt1 Jens Allwood Dept of Linguistics, Göteborg University

Hugo Lagerkrantz, Läkartidningen Nr 6, 2008 Volym 105

Tobias Harding, En mångkulturell politik? Kultursverige 2009

Ulf Himmelstrand, Sociala normer, sociala identiteter och sociala avstånd, VOL 46 NR 2 (2009)

DIGITALA LÄNKAR

http://www.noll27.se/2011/02/mangkultur-vad-ar-det/
https://sv.wikipedia.org/wiki/Ritual
https://sites.google.com/site/detperfektalivet/ideal
http://www.vasa.abo.fi/users/psalo/Web/utvlar.pdf
https://psykologi.weebly.com/uploads/4/4/8/6/4486392/attityder.pdf
https://docplayer.se/6032380-Attityder-varderingar-livsstil-och-forandring-sociolog-tuula-eriksson-tuula-eriksson-slu-se.html
http://filosofiforum.se/forum/viewtopic.php?t=408
http://res.sli.se/00/media/FIL/1714.pdf
http://sskkii.gu.se/jens/publications/docs001-050/019.pdf
http://www.demenscentrum.se/Fakta-om-demens/Vad-ar-demens/Sa-fungerar-hjarnan/
http://www.finnqueer.net/juttu.cgi?s=133_15_3
http://www.intercultural-network.de/einfuehrung/thema_kultur.shtml
https://docplayer.se/4290931-Interkulturellt-samarbete-processer-problem-och-mojligheter-jonas-stier-malardalens-hogskola.html
https://fysik.ugglansno.se/heliocentrisk-varldsbild/
https://grensmans.se/representation-och-konstruktion-ontologiska-betraktelser
https://lattattlara.com/psykologiska-perspektiv/kognitivt-perspektiv/kognitiva-schemas/
https://lattattlara.com/psykologiska-perspektiv/kognitivt-perspektiv/tanke-blir-handling/#article-body
https://nanopdf.com/download/attityder-vrderingar-livsstil-och-frndring_pdf
https://sv.mort-sure.com/blog/difference-between-cosmos-and-universe/
https://sv.wikipedia.org/wiki/Dekonstruktion
https://sv.wikipedia.org/wiki/Förhistorisk_tid
https://sv.wikipediaorg/wiki/Hierarki
https://sv.wikipedia.org/wiki/Analys
https://sv.wikipedia.org/wiki/Sociokulturellt_perspektiv_på_lärande
https://sv.wikipedia.org/wiki/Semiotik
https://psykologi.weebly.com/uploads/4/4/8/6/4486392/attityder.pdf
https://sv.wikipedia.org/wiki/Sveriges_demografi#Språk
https://sv.wikipedia.org/wiki/Sveriges_demografi#Utrikes_födda
https://www.12manage.com/methods_kapferer_brand_identity_prism_sv.html

Hypertext Definition (techterms.com)
https://www.psykologiguiden.se/psykologilexikon/?Lookup=heuristik
https://www.minoritet.se/minoritetspolitik
https://www.mytologi.nu/nordisk-mytologi.html
https://www.ne.se/uppslagsverk/encyklopedi/lång/bias
https://www.psykologiguiden.se/psykologilexikon/?Lookup=standardisering
https://www.stenudd.se/mytologi/varde-bigbang-skapelsemyt-2.htm
https://mp-uu.se/web/claes-nilholms-blogg/start/-/blogs/att-kategorisera-ina-medmänniskor

Vår gåtfulla existens och vistelese på vår planet i världsalltet påminner oss ständigt om att vår tillvaro här i grunden är ett mysterium och kräver en förklaring som vi själva måste gestalta eller överta från någon auktoritet. Vi kan hämta vårt stoff från tidigare generationers erfarenheter, från myter, vår egen påhittighet eller från vetenskaliga forskningsresultat. Vi är på väg mer och mer mot mång-kulturella samhällen som präglas av mångfald och för att kunna samexistera och interagera med varandra på ett mindre fientligt sätt måste vi förstå oss själva och andra och varför vi tänker och agerar som vi gör. Budskapet är att kultur är mycket mer än synliga artefakter och skulle inte kunna vara möjlig utan kommunikation, social kontext och social interaktion. Först och främst vill jag vända mig till beslutsfattare som tar beslut om alla invånares väl och professionella som arbetar i en mångfaldskontext. Givetvis kommer själva nivån på språket att bli avgörande för vilken målgrupp som kan ta till sig innehållet.